

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

**Zaměstnanost jako klíčový faktor kulturní integrace romské komunity
v Kostelci nad Orlicí**

Bakalářská práce

Autor: Radka Horná
Studijní program: 7507R090 TKMB Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Radka Horná

Studium: P18K0318

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Zaměstnanost jako klíčový faktor kulturní integrace romské komunity v Kostelci nad Orlicí**

Název bakalářské práce A): Employment as a Key Factor for Culture Integration of Gypsy Community in Kostelec nad Orlicí

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá výzkumem míry důležitosti faktoru zaměstnanosti romské komunity pro úspěšnou a funkční integraci do místní společnosti v Kostelci nad Orlicí. Za tímto účelem zohledňuje základní funkce, které plní práce pro uspokojení potřeb pracujícího člověka a odpovídá na otázku, jaké důsledky plynou ze skutečnosti neuspokojení některých těchto potřeb s ohledem na možnost integrace do společnosti. Metodologicky je opřena o teorii konstrukce sociální reality a polostrukturované rozhovory se sociálními aktéry.

This thesis pursues research of measure importance of factor employment gypsy community in successful and functional integration into local society in Kostelec nad Orlicí. For this purpose the thesis takes account of basic functions, which job fulfill for satisfaction of working person and answering the question of consequences resulting from reality unsatisfied some of these needs with taking account of possible integration into society. The thesis is methodologically is based on theory of construction of social reality and semi structured interviews with social participants.

BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. Konstrukce sociální reality. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-46-1.

MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. ISBN 80-86429-08-3.

BUCHTOVÁ, Božena, ŠMAJS, Josef, BOLELOUCKÝ, Zdeněk. Nezaměstnanost, 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4282-3.

KOLEKTIV AUTORU. Romové ? O Roma: Tradice a současnost ? Angoder the akának. Brno: Svan Moravské zemské muzeum, Muzeum romské kultury, 1999. ISBN 80-85956-14-4.

NAVRÁTIL, Pavel. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

JAKOUBEK, Marek. Konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: Socioklub, 2005. ISBN 80-86140-21-0.

NEČAS, Ctibor. Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945). 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9.

BUDILOVÁ, Lenka, JAKOUBEK, Marek. Romové a Cikáni ? neznámí i známí. 1. vyd. Voznice: Leda, 2009. ISBN 978-80-733-5119-9.

ŠOTOLOVÁ, Eva. Vzdělávání Romů. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1909-5.

KOL. Romano džaniben/jevend 2007. 1. vyd. G plus G Romano džaniben o.s., 2008.

LACKOVÁ, Elena. Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. 3. vyd. nezměn. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-872-5620-6.

STEWART, Michael. Čas cikánů. Brno, Olomouc: Barrister Principal, 2005. ISBN 80-7364-017-1.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Oponent: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci „Zaměstnanost jako klíčový faktor kulturní integrace romské komunity v Kostelci nad Orlicí” jsem vypracovala samostatně, s použitím příslušné odborné literatury a pod vedením vedoucího práce.

V Hradci Králové, dne 30.6.2021

Radka Horná

Poděkování

Děkuji především panu ThLic. Petru Františkovi Burdovi, Th.D., za pomoc při vedení, jeho cenné rady věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce. V neposlední řadě moc děkuji své rodině, která mě po celou dobu podporovali a svým přístupem mi usnadňovali studium.

Anotace

HORNÁ, Radka. *Zaměstnanost jako klíčový faktor kulturní integrace romské komunity v Kostelci nad Orlicí*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 79. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá výzkumem míry důležitosti faktoru zaměstnanosti romské komunity pro úspěšnou a funkční integraci do místní společnosti v Kostelci nad Orlicí. Za tímto účelem zohledňuje základní funkce, které plní práce pro uspokojení potřeb pracujícího člověka a odpovídá na otázku, jaké důsledky plynou ze skutečnosti neuspokojení některých těchto potřeb s ohledem na možnost integrace do společnosti. Metodologicky je opřena o teorii konstrukce sociální reality a polostrukturované rozhovory se sociálními aktéry.

Klíčová slova: Romové, romská komunita, začleňování, integrace, majorita, minorita, trh práce, nezaměstnanost

Annotation

HORNÁ, Radka. *Employment as a Key Factor for Culture Integration of Gypsy Community in Kostelec nad Orlicí*. Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. Pp. 79. Bachelor Degree Thesis.

This thesis pursues research of measure importance of factor employment gypsy community in successful and functional integration into local society in Kostelec nad Orlicí. For this purpose the thesis takes account of basic functions, which job fulfill for satisfaction of working person and answering the question of consequences resulting from reality unsatisfied some of these needs with taking account of possible integration into society. The thesis is methodologically is based on theory of construction of social reality and semi structured interviews with social participants.

Key words: Roma, gypsy community, inclusion, integration, majority, minority, labour market, unemployment

Obsah

ÚVOD	9
1.1 Cíle práce, hypotéza, výzkumné otázky	11
1.2 Metodologická východiska.....	13
1.2.1 Pohled do teorie sociální konstrukce reality	13
1.2.2 Zařazení zvoleného tématu do teorie sociální konstrukce reality	16
2 TEORETICKÁ ČÁST	18
2.1 Romská minorita v ČR.....	18
2.1.1 Historie Romů	18
2.1.1.1 Historické kořeny obživy Romů.....	18
2.1.1.2 Rom nebo cikán.....	19
2.1.1.3 Romové v ČR	19
2.1.2 Pracovní příležitosti Romů	21
2.1.2.1 Historické kořeny získávání živobytí	21
2.1.2.2 Způsoby obživy ve 20. století.....	22
2.1.2.3 Život Romů od socialismu po současnost	23
2.1.3 Kultura Romů	23
2.1.3.1 Rozdíl mezi kulturou Romů a majoritní skupiny	23
2.1.3.2 Tradiční romská kultura	24
2.1.3.3 Národní romská kultura.....	25
2.1.3.4 Důležitost uchování romské tradiční kultury.....	25
2.1.4 Hodnotový systém Romů	26
2.1.4.1 Hodnoty Romů	26
2.1.4.2 Tradice a zvyky Romů.....	27
2.2 Trh práce a uplatnění jedince na trhu práce.....	28
2.2.1 Trh práce.....	28
2.2.1.1 Segmentace trhu práce.....	29
2.2.1.2 Regulace trhu práce	30
2.2.2 Nezaměstnanost a společnost	31
2.2.2.1 Nezaměstnanost.....	31
2.2.2.2 Druhy nezaměstnanosti:	32
2.2.3 Psychologie nezaměstnanosti	33
2.2.3.1 Důležitost práce pro jedince	33
2.2.3.2 Důsledky nezaměstnanosti	33

2.2.3.3	Rizikové skupiny nezaměstnaných.....	34
2.3	Současná situace Romů na trhu práce	36
2.3.1	Sociální vyloučení romské komunity	36
2.3.1.1	Sociální typologie romského etnika	36
2.3.1.2	Sociální vyloučení a trh práce	37
2.3.2	Nezaměstnanost romské komunity	38
2.3.2.1	Romové na trhu práce v historickém kontextu.....	38
2.3.2.2	Nezaměstnanost a marginalizace Romů na trhu práce	39
2.3.3	Příčiny nezaměstnanosti Romů	40
2.3.3.1	Nízká vzdělanost	40
2.3.3.2	Neodpovídající pracovní morálka	43
2.3.3.3	Nedostatek adekvátních pracovních příležitostí	43
2.3.3.4	Horší zdravotní stav.....	44
2.3.3.5	Nedostatečná motivace k práci.....	44
2.3.3.6	Důsledky nezaměstnanosti romské komunity.....	45
2.4	Život v Kostelci nad Orlicí.....	45
2.4.1	Kostelec nad Orlicí v současnosti.....	45
2.4.2	Významné transkulturní kauzy v našem městě: 2001, 2005, 2015	47
2.4.3	Nezaměstnanost v Kostelci nad Orlicí.....	50
3	PRAKTICKÁ ČÁST.....	54
3.1	Metodologický výzkum.....	54
3.1.1	Cíl výzkumu	54
3.1.2	Volba strategie.....	56
3.1.3	Výběr metody	56
3.1.4	Etické zásady	57
3.1.5	Výzkumný vzorek	58
3.1.6	Průběh a organizace výzkumu	59
3.1.7	Polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami.....	60
3.1.8	Struktura otázek.....	61
3.1.9	Interpretace a analýza získaných výsledků.....	62
3.1.10	Shrnutí výzkumné části	67
3.1.11	Teorie konstrukce sociální reality.....	70
3.1.12	Transkulturní reflexe	71
3.1.13	Vyhodnocení hypotézy	74
4	ZÁVĚR.....	76

ÚVOD

Přestože Česká republika patří k menším státům na světě, žije zde mnoho etnických menšin, jako jsou Vietnamci, Romové, Poláci, Němci, Rusové, Ukrajinci a další. Každá etnická menšina se vyznačuje svými specifickými normami, hodnotami, kulturou, přesvědčeními a mnoha dalšími prvky. Majoritní skupiny se snaží o začlenění jedinců minoritních společností, aniž by museli své kulturní odlišnosti nutně ztratit a Toto začlenění občas bývá složité a komplikované). Ve své bakalářské práci bych se chtěla věnovat nejvýznamnější a nejpočetnější minoritě v českém státě, kterou je romská menšina. Od české majority se liší mnoha etnickými znaky, jako jsou jazyk, původ, historie, tradice, zvyky, kultura, a to s sebou přináší řadu problémů a menších či větších nedorozuměních vyplývajících z nepochopení a odlišností mentalit. Romským příbuzenským skupinám se často na Čechách nelíbí citový chlad, malá rodinná soudržnost, výpomoc, vypočítavost, nadřazenost, rasismus. Čechům se kromě hlučnosti, špatných sousedských vztahů, nečestného jednání, kriminality nelíbí především nevzdělanost, lenost a špatná pracovní morálka a nízké uplatnění na trhu práce.

Motivací k volbě tématu bakalářské práce byla moje mnoholetá práce s občany jednotlivých romských skupin, a to v oblasti lepšího uplatnění na trhu práce, která souvisí s jejich lepší integrací s majoritní skupinou. V bakalářské práci se snažím propojit teoretické znalosti o romských menšinách s praktickými profesními zkušenostmi personální pracovnice a v současné době zaměstnankyně Úřadu práce v Kostelci nad Orlicí.

Kostelec nad Orlicí je menší město v Královéhradeckém kraji, okrese Rychnov nad Kněžnou. Dá se o něm říct, že je podhůřím Orlických hor. Pro mě je to ale také město, ve kterém celý život bydlím, pracuji, mám k němu osobní a citový vztah a vnímám jeho problematiku. Kostelec nad Orlicí je město, které je spjato se svojí historií ze 14. století, s pamětihodnostmi, kulturou, pověstmi, tradicemi, ale zároveň i současností. Tím je myšlen rozvoj průmyslových činností podniků, kultura, školství, sportovní činnosti, neziskové aktivity, ochrana přírody a další. Ale řeší se zde ve městě i spousta problémů. Mezi nejzávažnější vnímám integraci minoritních společností. V Kostelci nad Orlicí mezi dvě největší minoritní skupiny patří romská menšina a uprchlíci. V roce 2000 byl v Kostelci zřízen Azylový tábor a druhou z nich je integrace romské menšiny mezi spoluobčany Kostelce nad Orlicí. Problematika spojená s uprchlíky a uprchlickým táborem je velmi závažná, ale jako prioritní vnímám problematiku integrace romských příbuzenských skupin. Neboť oni jsou naši

spoluobčané, kteří zde žijí několik stovek let a potřebují naši pozornost a pomoc. Proto se nabízí otázka: Proč naši spoluobčané neberou jednotlivce romských skupin jako hodnotné spoluobčany? Proč k nim nemají přístup jako k jiným menšinám? Proč Ukrajince, Vietnamce, Poláky uznávají a je ne? Jak jim pomoci více se zapojit na pracovní trhu chtějí to vůbec? Chtějí Romové vůbec pomoc?

Jednou z příčin, proč romské příbuzenské skupiny neuznáváme je, že je vnímáme jako lidi, kteří nechtějí pracovat a jsou odkázáni na dávky státní sociální podpory. A těžko si připouštíme, že důvody mohou být různé, že romské příbuzenské skupiny mají jinou mentalitu, jiné osobní hodnoty a celkově těžší životní podmínky než my „Češi“. Přesto ale zaměstnanost vnímám jako klíčový faktor kulturní integrace romské komunity, proto bych se chtěla této problematice ve své bakalářské práci.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám seznámením s romskými příbuzenskými skupinami v ČR, jejich historií, způsobem obživy, kulturou a hodnotami. Historii považuji za velmi důležitou, neboť ovlivňuje život jednotlivců romských skupin od pravlasti Indie do současnosti. A nám pomáhá pochopit romské menšiny v globálu, proč takové jsou, co je v jejich životě prioritní, co je ovlivňuje a jim dává smysl života.

V další části práce orientuji na problematiku zaměstnanosti. Neboť mít práci neznamena pro člověka pouze finanční zabezpečení. Práce je důležitá i pro pocit seberealizace, společenské užitečnosti a v neposlední míře nabízí lidem začlenění do sociálních vztahů. Nezaměstnanost v České republice není sice až na některé regiony vysoká, ale přesto přibývá lidí, kteří jsou dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaní. Kromě lidí, kteří nemají zájem pracovat, jsou to i lidé, kteří z různých důvodů a přes veškerou svoji snahu a úsilí uplatnění na trhu práce shánějí obtížně. Mohou to být mladí uchazeči bez praxe, ženy s malými dětmi, lidé vyššího věku, s nízkým vzděláním, různých etnických menšin, lidé se zdravotními problémy aj. Zaměstnavatelé jim pak nevěří a nechtějí je zaměstnat, obávají se fluktuace, nezodpovědnosti nebo špatných pracovních návyků.

V poslední teoretické části se snažím o propojení romských komunit s otázkou špatného uplatnění na trhu práce. Neboť jednotlivci romských příbuzenských skupin patří k jedné ze skupin hůře zaměstnavatelných skupin. Často to vyplývá z předsudků majoritní skupiny, že jsou líní, nevzdělaní, nezodpovědní, se špatnou pracovní morálkou, pracovat nechtějí a nemusí, protože jim stačí dávky státní sociální podpory. Tyto předsudky mají tito lidé v sobě

dlouhodobě hluboce zakořeněné a zároveň i částečně podporované mediálními zdroji, a proto je těžce měnit. Přitom je velmi nespravedlivé podle některých individualit odsuzovat celou komunitu. Mezi jednotlivci romských skupin je i hodně lidí, kteří se vzdělávají, chtějí pracovat, pracují a jsou v zaměstnání úspěšnější než my „bílí“. Zaslouží si náš obdiv a úctu, neboť jejich cesta k úspěchu byla často dost složitá a trnitá.

V praktické části bakalářské práce se snažím o vyhodnocení příčin a důvodů proč mají romské příbuzenské skupiny těžší podmínky při shánění práce? Kde by chtěli pracovat? Jak vnímají výběrová řízení? Proč si myslí, že zaměstnavatelé dávají přednost „bílým“? Oproti tomu jsou samozřejmě kladeny otázky zaměstnavatelů. Jak vnímají romskou komunitu? Jak je vnímají u výběrových řízení? Proč nemají nárok na kvalifikovanou práci a stejnou pracovní pozici a tím i životní úroveň jako ostatní? Neboť žijí a pracují v Kostelci nad Orlicí, věnuji se této problematice v našem regionu. Nezaměstnanost v našem okrese (Rychnov nad Kněžnou) je v rámci celorepublikového srovnání velmi nízká. Výrazně ji ovlivňuje firma Škoda Auto a.s., která nejen zaměstnává velké množství lidí, ale také na sebe váže spoustu dodavatelských firem a ostatních pracovních profesí a služeb. Přesto ale i zde, obdobně jako v jiných regionech, je hodně romských spoluobčanů bez zaměstnání, kteří práci nemohou sehnat.

Na konci bakalářské práce představím výsledky výzkumu a závěry z nich vyplývající a kompletně zhodnotím zadané téma.

1.1 Cíle práce, hypotéza, výzkumné otázky

V této části bakalářské práce se budeme věnovat ustanovení hypotézy, hlavním a dílčím výzkumným otázkám, které nám pomohou objasnit stanovenou problematiku.

V úvodu této práce je důležité před formováním výzkumných otázek stanovit hypotézu, která odráží osobní postoje, názory, předpoklady autora práce.

Hypotéza: Nezaměstnanost Romů je vyšší než nezaměstnanost majoritní komunity, což je způsobeno nižším postavením ve společnosti, dosažením nižšího vzdělání a menší důvěrou zaměstnavatelů v jejich pracovní potenciál.

Hlavní cíl práce bude analýza názorů Romů a zaměstnavatelů na problematiku zaměstnanosti romské komunity. Část otázek bude zaměřena, jaký mají názor na tuto problematiku, a část otázek se bude věnovat konkrétnímu vztahu mezi zaměstnavatelem a Romem při výběrovém řízení.

K dosažení hlavního výzkumného cíle nám pomohou dílčí výzkumné otázky, které jsem rozdělila do dvou okruhů. První okruh je určen pro jednotlivce romských skupin, kteří se ucházejí o práci. Druhý okruh otázek je určený pro zaměstnavatele a personalisty firem, kteří shánějí lidi do pracovního poměru.

Dílčí cíle:

Rozdílnosti ve vnímání situace Romů na trhu práce z pozice zaměstnavatele a romského spoluobčana.

Důsledky vysoké nezaměstnanosti romských skupin.

Rozdílné vnímání pohovoru při výběrovém řízení na straně zaměstnavatele a Roma.

Dílčí výzkumné otázky pro jednotlivce romských příbuzenských skupin:

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?
- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?
- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?
- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?
- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Jak vnímáte problematiku zaměstnanosti u své osoby?
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** Jakou práci byste chtěl dělat a co od ní očekáváte?
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor se zaměstnavatelem?
- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl více podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?

Dílčí výzkumné otázky pro personalisty a zaměstnavatele:

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?
- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?
- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?
- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?
- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Podporujete zaměstnanost Romů ve Vaší firmě?
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** O jakou práci Romové mají zájem?
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor s Romem?
- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?

1.2 Metodologická východiska

Metodologicky je tato bakalářská práce opřena o teorii konstrukce sociální reality a polostrukturované rozhovory se sociálními aktéry. Opírá se o knihu autorů Petera I. Bergera a Thomase Luckmanna-Sociální konstrukce reality, z roku 1966. Autoři se soustředí na osvětu svého základního chápání problému sociologie vědění a spojují ho s konkrétními problémy sociální psychologie. Toto spojení vede k zodpovězení základních sociologických otázek.

1.2.1 Pohled do teorie sociální konstrukce reality

Hlavní myšlenkou Bergera a Luckmanna je, že společnost existuje jako objektivní a jako subjektivní realita zároveň, což znamená, že společnost je výtvořem člověka, ale současně je i člověk výtvořem společnosti.

Klíčovými pojmy sociálního vědění jsou „realita“ (vlastnost náležející jevům, kterým přisuzujeme existenci nezávislou na naší vůli) a „vědění“ (jistota, že tyto jevy jsou skutečné a jsou nositeli určitých vlastností), které jsou vázány na jisté sociální kontexty. „Sociologie

vědění“ se zaobírá nejen empirickou různorodostí „vědění“ v lidských společnostech, ale též procesy, v jejichž průběhu začne být jakýkoliv soubor „vědění“ sociálně chápán jako „realita“. Náplní sociologie vědění je analýza sociálního vytváření reality.¹

Každodenní život se jeví jako realita, kterou lidé nějak vykládají a jež má pro ně subjektivní význam jako určitý logický soudržný svět, který je udržován v jejich myšlenkách a činnostech.

Základy vědění každodenního života objasňuje popisná empirická metoda zvaná fenomenologická analýza, která je založená spíše na subjektivním prožívání každodenního života, zamítá genetické hypotézy a ontologickou podstatu analyzovaných jevů.

Svět se stává z bezpočtu různých realit, které jsou utvářeny v čase a prostoru, propojeny jazykem, ale jsou mezi nimi hranice. Přejechy mezi těmito hranicemi mohou být problematické a konfliktní. Nadřazenou realitou všem ostatním je realita každodenního života, která se těžce mění. Každodenní život je prožíván ve stavu bdění. Je považován za přirozený a samozřejmý, což znamená, že tvoří základ přirozeného vnímání světa.²

Sociální realita každodenního života je vnímána jako nepřetržitý sled typizací a souhrn těchto typizací tvoří sociální strukturu, v případě opakování se z ní stávají vzorce interakce.

Nejdůležitějším znakovým systémem lidské společnosti je jazyk, který můžeme definovat jako systém zvukových znaků. Odpoutáním jazyka a každodenního života od „tady a teď“ k symbolismu. Symbolický jazyk a symbolismus se stávají základními stavebními prvky reality každodenního života.³

Člověk je specifický v tom, že nemá žádné přirozené prostředí, které by bylo typické jen pro něj jako pro druh. Postrádá biologicky dané hranice a v určitém přírodním prostředí si vytváří kulturní a sociální řád. Běžný vývoj lidského organismu a lidské osobnosti ve společensky daném prostředí je ovlivňován i existencí zvláštního vztahu, jenž se u člověka vytváří mezi organismem a osobností. Tento vztah označujeme jako excentricita. Externalizaci a biologické danosti představují nezbytné předpoklady pro vytvoření sociálního řádu.⁴

Veškerá lidská činnost podléhá habitualizaci, což znamená, že jakákoliv často opakovaná činnost se ustálí ve vzorec, který pak může být bez větší námahy napodobován.⁵ Přináší s sebou psychologickou výhodu, zúžení volby, otevírá prostor pro přemýšlení a pro zlepšování. Typizaci habitualizovaných činností dochází k institucionalizaci. Instituce se vyznačuje dvěma

¹ BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. Konstrukce sociální reality. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-46-1. str 9-11

² Tamtéž str. 25-27

³ Tamtéž str. 45-47

⁴ Tamtéž str. 52-56

⁵ Tamtéž str. 56

vlastnostmi, mají své dějiny a řídí lidské chování. Sociální formace mohou být nové generaci předávány jen a pouze jako objektivní svět. Člověk a jeho sociální svět vstupují do sociální interakce.⁶

Externalizace, objektivace a internalizace jsou složkami probíhajícího dialektického procesu a jsou mezi nimi vazby. Každá z těchto vazeb je odrazem základních vlastností sociálního světa. Společnost je objektivní realitou. Společnost je výtvořem člověka a zároveň je člověk výtvořem společnosti. Každá z těchto vazeb je odrazem základních vlastností sociálního světa.⁷

Vědomí uchovává pouze malou část veškerých zkušeností člověka. Takto uchované zkušenosti jsou pak sedimentovány, což znamená, že ve vzpomínkách tvoří zřetelné a zapamatovatelné entity. Objektivizace této zkušenosti prostřednictvím jazyka a morálního poučení umožňuje její začlenění do širšího souboru tradice. Jazyk se stává úložištěm nesmírného množství skupinových sedimentací, které mohou být osvojeny monoteticky, tedy jako soudržné celky. Legitimizace mohou následovat jedna druhou a čas od času propůjčovat sedimentovaným zkušenostem daného společenství nové významy. Objektivované významy institucionálních činností jsou pojímány jako „vědění“ a tak jsou i předávány. Vědění je v úzkém vztahu s rolemi a společně jsou zahrnuty v institucionalizované chování.⁸

Legitimizace jako proces můžeme nejlépe popsat jako „druhoplánovou“ objektivaci významů. Legitimizace vytváří nové významy, které slouží k integraci významů již vytvořených v průběhu jednotlivých institucionalizací. Legitimizace není pouze záležitostí „hodnot“, vždy s sebou nese také „vědění“. Druhá úroveň legitimizace zahrnuje teoretické předpoklady v jejich elementární podobě. Třetí úroveň legitimizace sestává z explicitních teorií, čtvrtá úroveň legitimizace je tvořena symbolickými světy.⁹ Symbolické světy jsou sociálními výtvoři s vlastní historií a dávají řád subjektivnímu chápání životní zkušenosti. Vznik symbolického světa má své kořeny v přirozenosti člověka.¹⁰

Jelikož společnost existuje jako objektivní i jako subjektivní realita, jakákoliv její teoretická analýza musí zahrnovat všechny tyto aspekty. Těmto aspektům je věnována náležitá pozornost jedině tehdy, chápeme-li společnost jako neustálý dialektický proces složený z: externalizace, objektivace a internalizace. Totéž platí i pro jednotlivé členy společnosti, kteří svou existenci

⁶ Tamtéž str. 62

⁷ Tamtéž str. 64

⁸ Tamtéž str. 70-72

⁹ Tamtéž str. 94-96

¹⁰ Tamtéž str. 104

externalizují do společenského světa a zároveň tento svět internalizují jako objektivní realitu. Jinými slovy, být součástí společnosti znamená podílet se na její dialektice.¹¹

V každé sociální struktuře se odehrává proces socializace. „Úspěšnou socializací“ rozumíme dosažení vysoké míry symetrie mezi objektivní a subjektivní realitou (a pochopitelně identitou), při „neúspěšné socializaci“ se vytváří rozpor mezi objektivní a subjektivní realitou.¹²

„Individualita“ se objevuje jako zvláštní společenský typ, který má přinejmenším schopnost pohybovat se mezi několika dostupnými světy.

Klíčovým prvkem subjektivní reality je identita, mezi níž a společností existuje dialektický vztah. Jakmile je utvořena, je udržována, obměňována i budována v sociální vztahy. Sociální procesy, jež se podílejí na formování i udržování identity, jsou dány sociální strukturou. Identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury zpětně danou sociální strukturu ovlivňují, udržují, obměňují, a dokonce ji i přebudovávají. Společnosti mají své dějiny, v jejichž průběhu vznikají určité identity. Identita je jev, který je výslednicí dialektiky vztahu jedince a společnosti. Typy identit jsou však výhradně sociálními produkty a představují realitně stabilní prvky objektivní sociální reality, míra jejich stability je samozřejmě opět dána sociálně.¹³

Organismus a lidské vytváření reality se neustále vzájemně ovlivňují. Existuje mezi nimi neustále přítomný dialektický vztah. Z vnějšího pohledu se jedná o dialektiku mezi člověkem a sociálním světem. Z vnitřního hlediska jde o dialektiku mezi jedincovou biologickou podstatou a jeho sociálně vytvořenou identitou.¹⁴

Člověk je biologicky předurčen k tomu, aby s ostatními lidmi svět vytvářel a žil v něm. Tento svět se pro něj stává dominantní a definitivní realitou. Jeho omezení jsou dána přírodou, ale jakmile je tento svět jednou vytvořen, zpětně působí na přírodu. V dialektice mezi přírodou a sociálně vytvořeným světem je přetvářen i samotný lidský organismus. V témž dialektickém vztahu člověk vytváří realitu a tím vytváří i sám sebe.¹⁵

1.2.2 Zařazení zvoleného tématu do teorie sociální konstrukce reality

Bakalářskou práci jsem začlenila do konstrukce sociální reality. Zabývá se rozdílnostmi a vztahy společenských skupin – majoritní společností a romskými skupinami.

¹¹ Tamtéž str. 128

¹² Tamtéž str.161

¹³ Tamtéž str. 170-171

¹⁴ Tamtéž str. 177

¹⁵ Tamtéž str. 180

V úvodu si musíme uvědomit, že jinou identitu mají Češi a jinou jednotlivci romských skupin. My Češi, ale svoji zemi máme, někam patříme, romské skupiny bohužel ne. Staletí jsou roztroušeni po celém světě a vždy se svým způsobem daným regionům a jejich obyvatelstvu pouze přibližují, neboť v něčem se přizpůsobit neuměli, v něčem nechtěli a zároveň si vždy snažili uchovat svoji identitu.

Do kontaktu přicházejí různorodé sociální, kulturní a etnické skupiny, které musí společně sociálně fungovat a podílet se na životě společnosti tvořit harmonicky fungující společenský celek, ale vnitřně jsou odlišné. Sociální vědění (vědění a realita) je u romského občana a občana majoritní společnosti odlišné. Jsou mezi nimi pomyslné hranice a přechod mezi nimi se někdy neobejde bez konfliktů. Skupiny žijí odlišnými subjektivní životy, ale žijí ve stejném objektivním světě. Je potřeba se snažit, aby propast mezi těmito světy byla co nejmenší. Čím bude menší, tím bude společnost lépe fungovat. Proto se snažíme pomoci romským skupinám pomáhat se integrovat do naší společnosti, ale zároveň jim musíme umožnit si uchovat jejich vlastní identitu, neboť všichni lidé mají stejné právo na rovnocenný život, sociální status, finanční soběstačnost a dostatečné vzdělání.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Romská minorita v ČR

2.1.1 Historie Romů

Jednotlivé příbuzenské romské skupiny, stejně jako my, patří do indoevropské rasy. Proto problémy a nesrovnalosti mezi majoritní skupinou a romskými menšinami nejsou rasistického typu, ale pouze vyplývají z rozdílného způsobu života, který je ovlivněn odlišnou historií romských příbuzenských skupin od majoritní společnosti. Abychom alespoň částečně pochopili styl života, postoje a hodnoty romských skupin, musíme se nejdříve seznámit s jejich historií a původem.

2.1.1.1 Historické kořeny obživy Romů

Předkové dnešních romských skupin patřili pravděpodobně k původnímu obyvatelstvu Indie, kde žili od poloviny 2. tisíciletí př. n. l. a jsou tedy pravděpodobně potomky skupiny Domů, jedné z nejnižších a opovrhovaných kast v Indii. Mnohoprofesnost, obavy z období dešťů, hladomoru, tíživosti kastovního systému, nepokoje v severozápadní Indii, je motivovalo z Indie odejít dál na západ. Odchod byl proveden v několika proudech časově od sebe vzdálených od 3.-5. do 9.-10. st. Prvním státním územím, kterým tyto migrační vlny procházely a na určitou dobu se tu zastavovaly, byla Perská říše. Před vstupem na evropskou půdu se kasty dělily do dvou proudů, méně početný proud postupoval podél severoamerického pobřeží a už v 9. stol. stanul na Pyrenejském poloostrově. Základní proud mířil do Konstantinopole, odkud se prodíral přes Balkánský poloostrov do celé Evropy.¹⁶

V Evropě se romské skupiny objevují počátkem 15. století. Zpočátku byli vítáni, přijímáni na šlechtických i panovnických dvorech, neboť přinášeli zajímavé informace o vzdálených zemích, křesťanské tradice, hudbu a nové technologie především ve zpracování kovů. Byli rovněž vyhlášenými zvěrolékaři a léčiteli, romské ženy předpovídaly budoucnost. Díky odlišnému životu je církev vinila z nevěrectví a čarodějnictví, špionáží, sabotáží,

¹⁶ NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 1. vyd. Olomouc, 2005. ISBN 80-86488-20-9. str. 10-12

loupežnictví, ale i z nekalé konkurence řemeslným cechům. A začalo pronásledování romských skupin. Pronásledování a útlak romských skupin se táhne celými dějinami pobytu na evropském kontinentu a má středověký původ. V západní Evropě byli pod pohrůzkou trestu smrti vyháněni i beztrestně zabíjeni, proto se nikde neusazovali a žili kočovně. V 18. stol. ve většině západních zemích vystřídala politika vyhánění za více či méně násilnou asimilaci. Tento proces pokračoval i v 19. stol. a pro romské skupiny znamenal postupnou likvidaci jejich tradičního životního stylu.¹⁷

2.1.1.2 Rom nebo cikán

Romským skupinám a všem kočujícím osobám v minulosti patřilo společné označení – cikáni. Byl to nejrozšířenější název příslušníků této etnické skupiny v Evropě, i když oni sami se s tímto názvem zcela neztotožnili. Další pojmenování romských skupin se vynořila s jejich migracemi např. Sintí v německé jazykové oblasti a severní Itálii, Romaničelové ve Velké Británii, Kalé ve Španělsku a Portugalsku, Bohémiens ve Francii (příchozí z Čech).

Ale obecně přijaté pojmenování jednotlivci romských skupin neměli. Majoritní společnost jim dávala různá apelativa, která měla v neromských jazycích a dialektech obvykle hanlivý příděch. Oni sami se nazývali etnonymy, která v překladu z romštiny měla většinou význam člověk nebo muž. Obsahové rozdíly mezi oběma způsoby pojmenování naznačují, jak se v různých jménech pro jednu a tutéž minoritu mohly odrážet dva zcela protichůdné postoje, na jedné straně sebeuvědomění, na druhé opovržení. Teprve na vše světovém romském kongresu v roce 1971 v Londýně byla založena Mezinárodní unie Romů, která rozhodla o jednotném pojmenování příslušníků všech romských etnických skupin jménem Rom.¹⁸

2.1.1.3 Romové v ČR

Přítomnost romských skupin v českých zemích předpokládáme již ve 14. stol. Ale teprve v 15 stol. máme jednoznačné informace o jejich průchodu našimi zeměmi. Nejstarší písemné zprávy o romských skupinách nám poskytuje „Dalimilova kronika“, která se zmiňuje o potulných Kartasech 1241. Další písemná zmínka o domnělém Romovi je z r. 1399 v „Popravčí knize pánů z Rožmberka“. Třetí nejstarší informace o přítomnosti romských skupin v Českém království obsahuje jedna ze staročeských kronik, jejíž texty vybral a uspořádal

¹⁷ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISNB 80-7178-648-9 str. 119-120

¹⁸ NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 1. vyd. Olomouc, 2005. ISBN 80-86488-20-9. str. 14-15

F. Palacký v edici „Staří letopisové čeští“. Z 15. stol. jsou dochovány prameny, že romské skupiny našimi zeměmi pouze procházely, neboť pokud by zde chtěly pobývat delší dobu, bránila by jim v tom vzrušená sociální, politická a náboženská atmosféra.¹⁹

Na rozdíl od Svaté říše římské zůstávaly v první polovině 16. stol. podmínky pro kočovné romské skupiny v Českém království relativně příznivé. Zhoršovaly se až v půlce 16. stol., kde se vůči romským skupinám šířil negativní vztah. Ferdinand I. vydal r. 1545 první mandát, jimž ukládal vypovídat kočovné kmeny z Českého království.²⁰ Tato brutalita kulminovala ve druhé polovině 17. stol. a první čtvrtině 18. stol., kdy vznikala série reskriptů, patentů a mandátů, jimiž byli Romové postaveni mimo zákon. Následkem této legislativy mohly být romské skupiny beztrestně vyhnané za hranice města, země, pronásledované, jednotliví členové mohli být zastřeleni nebo je po zadržení čekal trest smrti. Vězení nebylo považováno za trest, nýbrž za pouhou zajišťující vazbu.²¹

Změna nastala až koncem 18. stol. za Marie Terezie a Josefa II. a jejich pokusů o asimilaci romských skupin. Píše se o nařizovaném usazování romské populace, vyhošťování mohli být pouze příslušníci cizích romských skupin. Cílem bylo připodobnit romské skupiny k ostatnímu obyvatelstvu, měly být usazené na jednom místě, přinucené k zemědělským pracím, náboženským povinnostem, řádnému oblékání, dodržování osobní hygieny, ale i odnímání dětí, a dokonce dalším cílem bylo vymýcení romštiny jako prostředku komunikace.²²

Za první republiky měly romské skupiny u nás těžký život. Společnost se před nimi chránila, natož aby jim pomáhala s integrací. Romové starší 14ti let se museli prokazovat tzv. cikánskou legitimací, vůdci kočovných skupin museli u sebe nosit tzv. kočovnické listy. Vstup kočovných romských skupin např. do lázeňských nebo velkých měst byl časově omezen, někde byl dokonce úplně zakázán. Tím se již v té době zvyšovala segregace a nevole majoritní skupiny proti romským komunitám.²³

Před druhou světovou válkou žili v Čechách a na Moravě čeští Romové a němečtí Sinti. Když v tzv. Protektorátu Böhmen und Mähren začaly platit nacistické zákony, byli téměř vyvražděni. Z osmi tisíc Romů v Čechách a na Moravě přežilo pouhých šest set osob. Jejich

¹⁹ Tamtéž str. 18

²⁰ Tamtéž str. 24

²¹ Tamtéž str. 28-29

²² Tamtéž str. 38

²³ Tamtéž str. 58-63

potomci tvoří zbytky českých Romů a Sinti. Romy v tzv. slovenském státu genocida nepostihla. Slovenský stát byl spojencem nacistického Německa, měl vlastní legislativu, která sice Romy diskriminovala, ale neodsuzovala k hromadné záhubě.²⁴

Druhou světovou válku na Slovensku romské skupiny přežily, ale po válce tam neměly práci a bydlení. Tím se odstartovala poválečná migrace ze Slovenska do Čech, která trvala v období od 1945 až do roku 1993. První vlna přistěhovalců přišla na základě vlastního přesvědčení hned brzy po válce. Mladí muži odešli za prací, sehnali si bydlení a pak se vrátili na Slovensko pro rodiny a s celými osadami se stěhovali do Čech. Druhá vlna přišla v padesátých a šedesátých letech 20. století, kdy odcházeli pracovat v organizovaných náborech do stavebnictví a těžkého průmyslu. Předpokládalo se, že tito muži vydělají peníze a vrátí se na Slovensko, ale většinou zde také zůstávali. Třetí vlna byla organizována po roce 1965 kvůli likvidaci cikánských osad a čtvrtí. Tyto migrační vlny narušily romskou soudržnost komunit. Od roku 1990 odcházeli ať už členové či celé romské skupiny do západních zemí, kde se pokoušeli získat azyl a usadit se. A do České republiky přicházely romské skupiny z Rumunska, ze zemí bývalého Sovětského svazu a bývalé Jugoslávie i ze Slovenska. Někteří se přes naši zemi pokoušejí dostat dál na západ, jiní chtějí získat azyl zde.²⁵

2.1.2 Pracovní příležitosti Romů

2.1.2.1 Historické kořeny získávání živobytí

V opatrování základních životních potřeb za doby, kdy žili ještě v Indii, byli členové kast odkázáni na své okolí, zvláště rolnické obyvatelstvo. Tento způsob obživy je nutil k územnímu pohybu, který se projevoval v řemeslnickém kočovnictví a v potulce. Jednou skupinou byli kováři, kotláři, korytáři, řemeslníci, pracující se dřevem, kůží, hlinou, proutím, kteří kočovali a prodávali, či vyměňovali své zboží za jiné nebo hlavně za jídlo. Další skupinu tvořili muzikanti, tanečníci, kejklíři. Ti žádnou práci neprodukovali, bavili lidi a své zdroje obživy doplňovali podvody, krádežemi, žebrotou, příživnictvím. Proto patřili hned po tulácích k nejnižším a opovrhovaným kastám.²⁶ Tento způsob života jim vydržel v rámci kočovnictví

²⁴ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit. 3. nezměněné vyd. Olomouc: nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7067-905-0. str. 27-28

²⁵ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISNB 80-7178-648-9. str. 120-121

²⁶ NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 1. vyd. Olomouc, 2005. ISBN 80-86488-20-9. str. 11

a migrace po staletí. Bloudili světem a marně hledali své místo na zemi. Dostávali se do konfliktů s ostatním obyvatelstvem, byli pronásledováni a vyháněni.

2.1.2.2 Způsoby obživy ve 20. století

Členové romských skupin po staletí ovládali kromě svých hudebních schopností i mnoho řemesel. Mezi tradiční romská řemesla patřilo kovářství, kotlářství, kovotepectví a šperkařství, zvonařství, korytářství, výroba košťat, výroba valků (z hlíny vytvořené nepálené cihly), výroba hudebních nástrojů, koňské handlířství, překupnictví. Romští hudebníci byli s kováři po několik staletí nejvíce váženou skupinou mezi tradičně usedlými Romy.

Ve 20. letech 20. stol., díky postupné industrializaci, řemesla začala postupně upadat až v poválečném období došlo k zániku většiny z nich. Napomáhal tomu i tlak tehdejší společnosti, kdy na všechno specificky romské se nahlíželo negativně. A tak se členové romských skupin za čtyřicetiletého působení socialistické společnosti většinou stali nekvalifikovanými dělníky na stavbách, v zemědělských družstvech, státních statcích či v podnicích.²⁷

Půdu před válkou vlastnili drobní rolníci, velkostatkáři, šlechta. Potom byli páni, měšťtí úředníci, správcové, inteligence, Židé, židovští obchodníci a krčmáři a další stavy. Důležité je ale, že mezi stavy byly nepropustné, neprůchodné hranice a společenská bariéra, za níž byl každý uzavřen do svých stereotypů chování, do svého způsobu zdravení, do svého oblečení. I členové romských skupin měli v této skupině své místo, byli svým způsobem „stav“. Ovšem skupina oddělená tou nejvyšší a nejnepřístupnější bariérou. Touto bariérou byla antropologická odlišnost – černá barva kůže. Bariéra byla nepřestupná, ale nebyla neprůchodná. Propojovaly je ekonomické vazby. Směna výrobků a služeb se uskutečňovala podle zvláštních pravidel, která připomínala kastovní výměnu statků a služeb v Indii. Většina romských rodin měla „svého gádže“ (neromského spoluobčana), většina selských rodin měla „svého cigána“. Vztah byl svazován kmotrovstvím. Gádžovský kmotr, se musel postarat o to, aby rodina kmotřence neumřela hladu, musel pomáhat jí, dávat obnošené šatstvo. Za některé služby platili v penězích,

²⁷ KOLEKTIV AUTORU. Romové – O Roma: Tradice a současnost – Angoder the akának. Brno: Svan Moravské zemské muzeum, Muzeum romské kultury, 1999. ISBN 80-85956-14-4. str. 47-50

ale to jen málo kdy. Ale všechno to byly pouze nekvalifikované práce a romská populace postupně chudla. Odměny byly čím dál nižší a Romové žili z ruky do úst, ze dne na den.²⁸

2.1.2.3 Život Romů od socialismu po současnost

Socialistický režim zlikvidoval soukromé vlastnictví a soukromé podnikání. Některé romské příbuzenské skupiny či jejich členové dostali příležitost pracovat v průmyslových městech, ale mnoho jich živořilo v osadách. Naturální odměnu nahradila odměna peněžítá. Místo nepravidelného výdělku se objevila pravidelná mzda, peníze. Ale pro ně byla peněžítá mzda nezvyklou vymožeností, na kterou po mnoho staletí a generací nebyli zvyklí. Tento model odměňování zároveň s sebou přinesl plánování, kalkulaci, rozvržení útraty, spoření. A to neuměli. Proto často jen slyšeli: „Neuměj hospodařit. Výplatu projedí, propijou a za dva dny pak nemaj co jíst a choděj si půjčovat!“ Ale při tom oni jenom jinak žít nedovedli. Socialismus také ale přetrhal paternalistické vazby kmotrovství, příbuzenskou pospolitost, na kterou byly příbuzenské romské skupiny staletí zvyklé, tím přišly o své jistoty. Integrace romské menšiny s sebou přinášela mnoho problémů, ať již ve zmíněném profesním začlenění, tak ve vzdělanosti, v rozdílnosti bydlení, kde mnozí členové romských příbuzenských skupiny neměli elektrifikaci, kanalizaci a další vymoženosti městského života.²⁹

Stát se jim snažil finančně pomoci udílením plošných sociálních podpor a dávek, a to od pádu socialismu až do dnešní doby. Po pádu socialismu již pracovní povinnost není povinná. Do práce chodí jen ti, co chtějí, ale ne všichni mají stejné příležitosti a možnosti. Pořád přetrvává pracovní diskriminace. Vysoká nezaměstnanost a horší pracovní příležitosti pro členy romských skupin jsou úzce spjaté s jejich nižší kvalifikací.

2.1.3 Kultura Romů

2.1.3.1 Rozdíl mezi kulturou Romů a majoritní skupiny

Kulturou označujeme veškeré jednání člověka, které je vnímáno v kontrastu s přírodou, a tu má majoritní skupina od jednotlivců romských příbuzenských skupin odlišnou. Kultura

²⁸ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit. 3. nezměněné vyd. Olomouc: nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7067-905-0. str. 35-37

²⁹ Tamtéž str. 37-41

romských skupin se ještě dělí na kulturu romských osad (tradiční romskou kulturu) a národní romskou kulturu.

Základní rozdíl a rozpor mezi kulturou romských osad a kulturou majoritní společnosti spočívá v samotné odlišné definici jedné ze základních kulturních kategorií – člověka a lidství. Charakteristickým rysem romské osady jejich sociální organizace je společenská nerovnost. V majoritní společnosti je člověk bytost primárně si rovná s ostatními příslušníky druhu a lidství je chápáno jako univerzální a rovné. V romských osadách je naopak definována jako diferencovaná a hierarchická, kdy jednotlivé subjekty odlišuje základní nerovnost. Lidství je kategorie kulturní, nikoli biologická. Být člověkem v romské osadě znamená něco jiného než v kultuře majoritní společnosti, idea společenského, univerzálního a rovného lidství neexistuje. Osoba rituálně znečištěná není rovna osobě rituálně čisté, není žena rovna muži, děti rodičům, mladší starším, sestra bratru, snachy a tchýně apod. Kromě nerovnosti v rodině nalezneme nerovnosti i ve sféře vztahů mezi jednotlivými skupinami jako celky. Jednotlivé subetnické celky se navzájem považují za rituálně nečisté jako celky bez ohledu na hierarchii v dané skupině. Nejvyšší pozici má vždy vlastní skupina. To znamená, že hierarchie v romské osadě probíhá jak na úrovni individuální, tak i kolektivní.

Vedle těchto aspektů ještě hrají důležitou roli determinanty individuální jako např. věk, pohlaví, barva kůže, které opět bez závislosti na schopnostech a na vůli ovlivňují sociální status jedince. Důsledkem toho v romských osadách je, že nemají svobodu při výběru partnera, povolání ani bydliště. Každému jedinci je předem dáno, kde si může postavit dům, s kým může mít pohlavní styk, co může jíst apod. Porušením tohoto zákazu hrozí vyloučení ze skupiny.

Hranice jednotlivých skupin jsou trvalé a nejsou oslabovány ani odchodem, přijetím, či adopcí. Romské osady mají ustálenou hierarchii s téměř nulovou mobilitou.³⁰ Romskou kulturu dělíme na: tradiční a národní (vysokou).

2.1.3.2 Tradiční romská kultura

Romské osady představují poslední zbytky tradiční společnosti. S tradiční společností je neslučitelný občanský princip rovnosti a shodných práv ve skupině. Tím se tradiční společnost a národ v moderním smyslu vylučují. Vzhledem k absenci občanské společnosti a faktu neexistence politiky je v romských osadách nepředstavitelná politická reprezentace z jejich

³⁰ JAKOUBEK, Marek. Konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-7067-952-2. str. 140-147

středu. Není nikoho, kdo by mluvil jejich jménem, prezentoval a hájil jejich zájmy jako celku, protože v tomto smyslu žádný celek netvoří. Existují pouze rodiny se svými zájmy, reprezentanty a autoritami.

Rasa neznamena kulturu, proto tradiční romská kultura v současnosti nesouvisí nutně s Romy v antropologickém významu. Naopak jejími nositeli mohou být i subjekty majoritní společnosti.

Těžce se specifikuje, kdo vlastně Romové jsou. Nejsou homogenní kulturní společnost, nepatří tedy k nositelům společné kultury ani jazyka, vymezují se svoji fyziognomii (rozdílnou barvou pleti), ale to nemusí platit u všech. Kultura romských osad je kulturou nízkou, která se váže na jednotlivá lokální místa, je diverzifikovaná a nejednotná a reprodukuje se v rámci dané komunity.³¹

2.1.3.3 Národní romská kultura

Vysoká kultura je naproti tomu vázaná na písmo, je předávána odborníky, v institucích, nikoli v rámci rodiny či místního společenství. Dále je vysoká kultura stejnorodá, standardizovaná a na rozsáhlém území úředně chráněná. Vysokou romskou kulturu představují členové „romských elit“. Za součást této kultury můžeme považovat romštinu, knižní vydání romských pohádek, kuchařek, slabikářů, moudrostí, dále pak romská muzea, divadla, pořady v médiích, romskou hymnu, vlajku či oslavy. Stává se dominantní, uznávaná, s množstvím dotací a podpory. Je podporovaná majoritní společností. Ale v současné době se dá říct, že zatím neexistuje, jedná se za tím o projekt, jehož realizace bude v budoucnosti. Romská národní kultura není budovaná jako kultura svébytná a jiná, ale je propojená a závislá na kultuře majoritní společnosti. Snaží se uchovat tradiční romskou kulturu, ale ve skutečnosti ji ubíjí.³²

2.1.3.4 Důležitost uchování romské tradiční kultury

Vysoká romská národní kultura je založena na jiných principech a je zcela odlišná od kultury romských osad. A dá se říct, že obyvatelé romských osad o ni nestojí. Nemají zájem, aby se oni a děti ve školách učili romsky, nechodí do romských muzeí, divadel, nečtou romské časopisy. Proto pokud chceme uchovat tradiční romskou kulturu, pomoc se musí týkat

³¹ Tamtéž str. 152-158

³² Tamtéž str. 167-169

romských osad. Je důležité, zachovat její rozmanitost, nevnucovat jednotný jazyk, který je umělým konstruktem.

Jádrem kultury romských osad není ani tedy jazyk, natož folklor, ale sociální organizace. Jinakost se tedy neodehrává na jazykové rovině, ale v odlišnosti principů sociálního uspořádání. Chceme-li uchovat tradiční romskou kulturu, je třeba uchovat romské osady. Romské osady nejsou jen místa, kde se mluví či nemluví romsky, ale jedná se o sociální útvary fungující na odlišných principech, v sociokulturní sféře autonomie, s příbuzenstvím jako ústředním bodem sociální organizace³³.

2.1.4 Hodnotový systém Romů

2.1.4.1 Hodnoty Romů

Soubor obecně sdílených hodnot, které jsou v romských osadách uznávány, právě z nich dělají autonomní sociální útvary s vlastní sociální strukturou a svébytnou kulturou. Obyvatelé romských osad tento soubor hodnot a s ním spojená očekávání a postoje v procesu socializace a při výchově svých dětí si předávají mezigeneračně. Jednání přiměřené sociální pozici individua je od nich vždy očekáváno a vyžadováno.

Podle Evy Šiškové znamená nejvyšší hodnotu pro romské skupiny život, který je spjat se zrozením, zdravím, fyzickou silou, zachováním a pokračováním života. Negativně je vnímáno, co život ohrožuje nebo omezuje. Tato hodnota zároveň souvisí s láskou v rodině – pokračování rodu vidí v dětech, proto je pro ně typická láska dětí k matce, rodičů k dětem a soudržnost a velikost velkorodiny, či rodu.

Další hodnotou je úcta. Rom by šel na konec světa, aby ji získal, ale zároveň ji dokáže i lehce zneužít. Pocity důležitosti a úcty se odvíjejí, v jaké rodině žijí, jak si ho ostatní cení, berou vážně jeho slova. Proto romské příbuzenské skupiny uctívají své starší předky. Svou sebedůvěru odvozují od své rodiny, rodu, a ne od své profese, vzdělání, postavení, majoritní společnosti či majetku.

Romství je zvláštní hodnotou pro členy romských skupin. Patří sem charakteristický vzhled, znalost jazyka a zvyků, ale hlavně slušné vychování, které jsou specifické pro různé rody. Ale pro všechny stejně platí úcta ke starším, zdvořilost, pohostinnost a solidarita.

³³ JAKOUBEK, Marek. Konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-7067-952-2. str. 176

Pro přežití v dnešní době jsou potřebné peníze. Ty jsou potřebné ke všemu, k zachování života, k možnosti uctívat staré lidi i k projevování lásky k dětem. S penězi souvisí i hmotná úroveň, ve které se chtějí vyrovnat majoritní společnosti.

Další hodnotou pro členy příbuzenských romských skupin je přítomnost a minulost na úkor budoucnosti, kterou vidí jako nejistou. To pramení mimo jiné i ze způsobu života, jakým žili v minulosti a z dlouhodobě nezajištěných životních potřeb. Proto si velká většina členů romských skupin necení školního vzdělání, které přináší plody až po mnoha letech.

Kromě vzdělání mezi málo uznávané hodnoty patří i romský jazyk a psané slovo.³⁴

2.1.4.2 Tradice a zvyky Romů

K romským tradicím patřila vzájemná úcta, zdvořilost a pohostinnost. I když romské skupiny udržovaly kastovní odstup od jedinců z jiných rodů, tyto tradice se vztahovaly i na příslušníky jiných etnik. Dodržování těchto tradic sledovala celá velkorodina. V případě nedodržení si zasloužili pohrdání a správné chování bylo odměněno úctou. Rodina také sledovala, aby žádný z jejich členů nedělal ostudu, neboť by padla na celou rodinu.

Celá řada tradic se týkala jídla. Některé potraviny byly považovány za nečisté (např. maso některých zvířat), všechny potraviny se stávaly nečistými, pokud byly znovu přihřívány, upadly na zem nebo do nich spadl vlas. Každá rodina měla svoji technologii přípravy pokrmů a přísně dbala na jejich dodržování.

Tradiční byl rovněž zákaz odhalování těla. V domácnosti se před sebou členové nesvlékali a nechodili ve spodním prádle. Cudnost patřila k tradičním hodnotám. Romská žena se nemohla svléknout ani v místnosti, kde visel svatý obrázek.³⁵

Na celém světě se romské skupiny tradičně a dodnes odlišují od okolního obyvatelstva svým oděvem, ozdobami, barevností. Oděv je jeden ze základních ukazatelů specifiky jejich hmotné kultury. Ženy nosily blůzky s manžetami a volány, k nim nabírané sukňě zavazované v pase šňůrkou z různých typů materiálů a výrazných barev. Muži si rádi oblékali košile, kalhoty nosili zasunuté do vysokých bot a na hlavě klobouk. Většina mladších členů romských skupin projevuje i v současnosti specifika ve způsobu svého oblečení, třeba že moderního, stále kladou

³⁴ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISNB 80-7178-648-9. str. 120-121

³⁵ Tamtéž str. 120-121

důraz na výraznou barevnost a neobvyklou smělost v kombinacích a materiálech, zdobenými výraznými doplňky. U žen vítězí velké závěsné zlaté náušnice, velké prsteny, řetězy a řetízky.³⁶

Významnou roli v romských příbuzenských skupinách také hrály rodinné oslavy. Spojení do manželského svazku bylo, stejně jako narození dítěte a odchod člověka z pozemského světa, přelomovým okamžikem nejen v životě jedince, rodiny, ale celé komunity, která se zvyků a obřadů s nimi spojených také aktivně zúčastňovala. Normy rodinného a společenského života jsou u různých skupin Romů odlišné. Základní rysy rodinných obyčejů jsou však podobné, to svědčí o její dlouhé tradici.³⁷

Jednotlivé příbuzenské skupiny Romů nemají vlastní tradiční svátky, slaví obvykle křesťanské svátky s ostatními obyvateli. Nově zaváděný mezinárodní den Romů (8. dubna) zatím ještě nemá tradici.

Dodržování těchto zvyků a tradic se ale u mladší generace postupně vytrácí. Mladí lidé jsou ovlivněni školou, televizí, internetem. Někteří romští intelektuálové se snaží o obnovení tradic, tradičních hodnot romské kultury a znovuzrození některých zvyků, ale zda se jim to povede, je nejisté.³⁸

2.2 Trh práce a uplatnění jedince na trhu práce

Abych se v další části bakalářské práce mohla věnovat uplatnění příslušníků jednotlivých romských skupin na trhu práce, budu nyní definovat trh práce a problematiku s ním spojenou, jako např. segmentaci a regulaci trhu práce, nezaměstnanosti a její důsledky, důležitost práce pro jedince, rizikové skupiny nezaměstnaných.

2.2.1 Trh práce

Trh práce je založen na vztahu dvou subjektů – nabídky (firmy, zaměstnavatelé) a poptávky (pracovníci). Neboli toho, kdo svoji práci nabízí a zaplatí za ni, a toho, kdo o nabídku jeví zájem, práci vykoná a přijme za ni odměnu. Pracovní trh je úzce propojen s tržní ekonomikou, ve které je stejně jako za služby a výrobky, prodávaná a kupovaná práce. Na základě pracovní smlouvy je za vykonanou práci vyplácena lidem

³⁶ KOLEKTIV AUTORU. Romové – O Roma: Tradice a současnost – Angoder the akának. Brno: Svan Moravské zemské muzeum, Muzeum romské kultury, 1999. ISBN 80-85956-14-4. str. 44-45

³⁷ Tamtéž str. 55-57

³⁸ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-648-9. str. 122-123

mzda neboli čas a kvalifikace pracovníků je směňována za peníze. Systému produkce je nabídnuta pracovní síla v považované struktuře, což znamená, že jedinci musí být rozmístěni podle konkrétních výrobních činností a procesů. Pracovní síla musí být zaopatřena peněžními (příjem) a sociálními (status) prostředky existence, podle svého podílu na produkci.³⁹

Trh práce lze vymezit pěti základními strukturními charakteristikami – národností, demografickou, vzdělaností, ekonomickou a profesní. Uvedené strukturální charakteristiky, spolu úzce souvisí a vzájemně se ovlivňují, mají svá relativně samostatná tempa vývoje.⁴⁰

2.2.1.1 Segmentace trhu práce

Trh práce lze dělit dle různých kritérií:

- Na primární a sekundární pracovní trh

Na primárním trhu práce se soustřeďují lepší a výhodnější pracovní příležitosti s vyšší prestiží a možností profesionálního růstu, většinou i s lepšími pracovními podmínkami, nabídkou vyššího bezpečí před ztrátou zaměstnání, ale po zaměstnanci mají vyšší nároky na kvalifikaci. Sekundární trh práce je charakterizován pracovními místy s nižší prestiží, jistotou, nadějí na pracovní postupy a samozřejmě i s nižší mzdovou úrovní a také je spjat s méně stabilní pracovní příležitostí často přerušovanou obdobími kratší či delší nezaměstnaností.⁴¹

- Formální a neformální trh práce

Formální trh práce je trh oficiálních pracovních příležitostí, kontrolovaný společenskými institucemi sloužícími k jeho regulaci. Neformální trh je naproti tomu většinou mimo kontrolu těchto institucí.⁴²

³⁹ MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. ISBN 80-86429-08-3., str. 48

⁴⁰ KUČH|AŘ, Pavel. Trh práce. 2007, ISBN 978-80-246-1383-3, str. 39

⁴¹ MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. ISBN 80-86429-08-3. 51

⁴² Tamtéž str. 53

- Externí a interní trh práce

Rozlišuje se též mezi interním trhem práce uvnitř jednotlivých podniků a vnějším trhem, na kterém si tyto podniky vzájemně konkurují. Vnitřní trh není trhem v pravém slova smyslu, neboť na něm dochází k rozmisťování pracovníků za pomoci souboru administrativních pravidel a mechanismů směřujících k více či méně definovaným cílům.⁴³

2.2.1.2 Regulace trhu práce

Vlády jednotlivých zemí, odbory i veřejnost se shodují v tom, že nezaměstnanost je fenoménem a politickou prioritou dnešní doby, kdy vzhledem k hospodářské situaci a pandemii roku 2020 a následujících let, lze očekávat ekonomický pokles a propad na celém světě. Můžeme počítat v jednotlivých zemích s poklesem ekonomické úrovně lidí, navyšováním nezaměstnanosti, s nižší úrovní vzdělanosti, sociálními či psychickými problémy lidí a mnoha dalšími problémy. Ale hlavně určitě lze očekávat, že se mezi lidmi bude navyšovat nejistota, nespokojenost a strach z nezaměstnaností.

Bohužel ale ne všechny osoby jsou schopné se uplatnit na trhu práce. Mezi tyto osoby patří ty, kterým stát a sociální instituce či zvyklosti ve vstupu na trh práce zabraňují, a osoby, které nemají schopnost se na trhu práce uplatnit. Jedná se o ekonomicky neaktivní osoby. Nepracují v zaměstnání nebo pracují bez odměny a prostředky k obživě získávají ze zdrojů, které nejsou závislé na trhu práce. Jejich produktivní práce není regulována trhem, ale prostřednictvím práv a povinností, spojených s jejich statutem.⁴⁴

Problematikou zaměstnanosti se zabývají úřady práce, které registrují uchazeče o zaměstnání a rozhodují o podporách v nezaměstnanosti. Jsou vymezeny zákonem o zaměstnanosti a dalšími zákony. Zaměstnanci úřadů práce zprostředkovávají kontakt mezi uchazeči o zaměstnání a zaměstnavateli, dále poskytují informace o možnostech zaměstnání a volných pracovních místech. Zvláště je upravena činnost úřadů práce při umisťování handicapovaných osob. Mezi další činnosti úřadů práce kromě sledování stavu na trhu práce také patří řízení rekvalifikací, podpora zřizování tzv. společensky účelných míst.⁴⁵ A lidem, kteří jsou v nouzi a potřebují finanční pomoc, úřady práce vyplácejí nepojistné sociální dávky (dávky státní sociální podpory a dávky hmotné nouze).

⁴³ Tamtéž str. 53

⁴⁴ Tamtéž str. 101

⁴⁵ Tamtéž str. 106

2.2.2 Nezaměstnanost a společnost

2.2.2.1 *Nezaměstnanost*

S trhem práce je úzce spjata nezaměstnanost, která je vlastně přirozeným fenoménem a atributem svobodné společnosti, založené na tržním mechanismu a demokracii. Její existence primárně vyplývá z pohybu ekonomiky a svobodné volby osob, jejich svobodného rozhodování o tom, zda přijmou zaměstnání nebo budou závislí na jiných příjmech. Nezaměstnanost představuje důsledek a současně i projev nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou trhu práce. Čím větší je disproporce mezi strukturou nabídky a poptávky, tím vyšší je nezaměstnanost, která může kulminovat až v masovou nezaměstnanost a ta již může vytvářet pro společnost i pro vládu vážné problémy finančního, organizačního a politického charakteru.⁴⁶

Masová nezaměstnanost není ovšem jen ekonomický problém, má důsledky pro život jedince, společnosti a mechanismy společnosti, stává se psychologickým, sociálním a kulturním problémem, Vytlačuje rostoucí počet osob mimo hlavní proud společenského života a činí z nich klienty sociálního státu.

Placená práce, projevující se jako zaměstnání, je jádrem sociální organizace společnosti i identity jednotlivců.⁴⁷ Ale ne každý, kdo pracuje, je nezaměstnaný, a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje je nezaměstnaný. Souvisí to s odlišením práce, především konané pro vlastní potěšení či v rámci domácnosti, od zaměstnání jako zaměstnáním poskytujícím výdělek. Zaměstnání se vztahuje k práci na smluvním základě, zahrnujícím i materiální odměnu za její výkon. Nezaměstnaní jsou lidé, kteří vzhledem k věku, zdravotnímu stavu, osobní situaci jsou schopni práce, ale také lidé, kteří se na zaměstnání připravují anebo přes veškerou snahu jsou v daný okamžik bez zaměstnání.⁴⁸

⁴⁶ Tamtéž str. 10-11

⁴⁷ Tamtéž str. 12-13

⁴⁸ Tamtéž str. 16

2.2.2.2 *Druhy nezaměstnanosti:*

Frikční nezaměstnanost

- Doba nezaměstnanosti je pro nezaměstnané osoby jen krátkou epizodou, během níž si hledají nové uplatnění.

Strukturální (a technologická) nezaměstnanost

- Vzniká díky rozpadu neefektivních podniků a institucí, eliminaci celých starých odvětví a likvidaci umělé nezaměstnanosti.

Cyklická a sezonní nezaměstnanost

- Jedná se o nezaměstnanost vzniklou z důvodu odbytových potíží neboli z nedostatku poptávky práce (např. stavebnictví, některé služby spojené s turismem, práce v zemědělství).

Skrytá nezaměstnaní

- Sem patří osoby, které si práci nehledají a ani nejsou registrované na úřadu práce.

Neúplná zaměstnanost a pravá nezaměstnanost

- Existují pracovníci, kteří musejí akceptovat práci na snížený úvazek či práci nevyužívající plně jejich schopnosti a kvalifikaci. Je to jeden ze způsobů, kterým se čelí masové nezaměstnanosti.⁴⁹

Dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost

- Dlouhodobá nezaměstnanost, může být definovaná různě (např. déle než 1 či déle než 2 roky). Je spojena i s velkým výskytem období opakované nezaměstnanosti v průběhu pracovní kariéry jedince a nejčastěji postihuje osoby rizikových skupin.

Nezaměstnanost se dá měřit. Míra nezaměstnanosti je podílem nezaměstnaných v celku práce schopné populace. Znat trh práce předpokládá identifikovat nejen výši nezaměstnanosti, ale i její regionální strukturu i strukturu z různých hledisek. Jsou to zejména míra dlouhodobé nezaměstnanosti, lidí propuštěných z práce, nezaměstnaných dospělých osob, nezaměstnaných hledajících si zaměstnání na plný úvazek, lidí pracujících z ekonomických důvodů na zkrácenou pracovní dobu či míru zohledňující rezignované pracovníky.⁵⁰

⁴⁹ Tamtéž str. 17-21

⁵⁰ Tamtéž str. 22-24

2.2.3 Psychologie nezaměstnanosti

2.2.3.1 Důležitost práce pro jedince

Práce je důležitou podmínkou důstojné existence člověka. Přináší mu nejen materiální prospěch, ale také seberealizaci a pocit společenské užitečnosti. Vřazuje člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby ctí a žádosti, sebeuplatnění a sebeúcty. Práce tedy neslouží pouze k výrobě statků nebo k vykonávání služeb, ale vytváří sociální kontakty mezi lidmi, rozvíjí komunikaci a pomáhá uzavírat přátelství. Náhlá, neočekávaná ztráta práce je v naší kultuře zásahem do života lidí, může být traumatizujícím existenciálním zážitkem. Ztrátou práce a odměny za práci se člověku mění život nejen po finanční stránce, ale přibývá mu množství volného času pro soužití s partnerem, se členy rodiny, s přáteli či k získání nového pracovního uplatnění. Skutečnou hodnotu práce člověk obvykle poznává, až když ji ztratí.⁵¹

2.2.3.2 Důsledky nezaměstnanosti

Důsledky zvyšování nezaměstnanosti jsou pro jednotlivé skupiny společnosti rozdílné:

- *Pro společnost znamenají:*
 - Zvýšení kriminality, nárůst drogové závislosti, pokusů o sebevraždu a depresivních symptomů, nárůst psychosomatických symptomů, psychických poruch.
- *U jedince vede ztráta práce:*
 - K poklesu sebedůvěry, ke snížení pocitu vlastní hodnoty, k poklesu důvěry vůči ostatním lidem, k depresi, fatalismu a k apatii, k pocitům ztráty vlastních hodnot a beznaději, nárůst izolace, k obviňování vlastní rodiny ze ztráty práce.
- *U rodinných příslušníků nezaměstnaných:*
 - K nárůstu konfliktů v rodině, u dětí nezaměstnaných rodičů nárůst vývojových poruch, slabších výkonů a zhoršení prospěchu ve škole, problémy ve vztazích v rodině.
 - U zaměstnaných vede zkušenost s nezaměstnaností se strachem z hrozícího propuštění.
 - Zesílení tlaku na výkon, zvýšení konkurenčního tlaku, omezení oprávněných odchodů na nemocenskou a k omezení žádostí o lázeňské pobyty.⁵²

⁵¹ BUCHTOVÁ, Božena, ŠMAJS, Josef, BOLELOUCKÝ, Zdeněk. Nezaměstnanost, 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4282-3. str. 50

⁵² Tamtéž str. 55

Prožívání ztráty práce je pro většinu lidí závažnou psychologickou zátěží. Neúspěšné pokusy sehnat práci vedou k apatii a vyvolávají řadu negativních pocitů. Zvládnání situace ze ztráty práce je u lidí velmi individuální a podmíněno řadou faktorů jako např. odolností konkrétního člověka vůči psychické zátěži, věkem jedince, pohlavím, kvalifikací, finančními možnostmi nezaměstnaného. V době ztráty zaměstnání nabývá na významu smysluplná osobní aktivita ve volném čase a sociální opora, ať už rodiny či jiných blízkých osob. Při dlouhodobých či opakovaných ztrátách práce se mohou dostavit v osobním životě, či v důsledcích pro rodinu a zdraví negativní důsledky a sociálně-patologické jevy, které se zjišťují spíše nepřímo: zvýšenou konzumací alkoholu, nikotinu a drog, vyšší nemocností a rostoucí spotřebou léků, vyšším výskytem sebevražedných pokusů.⁵³

2.2.3.3 Rizikové skupiny nezaměstnaných

Jednotlivé sociální skupiny mají odlišné možnosti a schopnosti reagovat na změny, které s sebou vývoj na trhu práce přináší. Hloubka a rozsah změn jsou příčinou toho, že ani sebevětší nasazení individuální odpovědnosti nemůže v řadě případů úspěšně čelit negativním dopadům některých skupinových charakteristik.

Nekvalifikovaná pracovní síla

Do této nejrizikovější skupiny patří lidé s nejnižší kvalifikací. Je to trvalý problém všech vyspělých zemí. Růst složitosti práce vyžaduje stále vyšší úroveň kvalifikace a často jsou naši nekvalifikovaní nahrazováni zahraničními pracovníky. Neboť tito zaměstnanci pracují za velice nízkou mzdu. Dalším hendikepem této skupiny je nechť k dalšímu vzdělávání či rekvalifikačním kurzům a místo práce raději využívá sociální podporu státu.

Ženy

Nezaměstnanost postihuje více ženy s nízkou či neperspektivní kvalifikací a s plněním svých mateřských a rodičovských povinností. Míra nezaměstnanosti žen je dlouhodobě vyšší než u mužů.

⁵³ Tamtéž str. 68-80

Vlivy fází životního cyklu

Samotný věk příliš velkou roli obvykle nehraje. Spíš s jeho růstem klesá ochota měnit navyklé stereotypy. Nejistoty spojené s nezaměstnaností jsou spojeny se začátkem pracovní dráhy a posléze s jejím ukončením. U žen ještě v období spojeném s mateřstvím a rodičovstvím. Do této skupiny ohrožených nezaměstnaných patří absolventi škol a lidé předdůchodového věku.

Absolventi škol

Absolventi škol jsou velmi specifickou skupinou, v nichž rozhodující váhu mají lidé se základním vzděláním, tak nezaměstnaní absolventi středních škol. Jejich společným znakem je absence praktických zkušeností, zahrnujících nejen zkušenosti vyplývající z aplikace studovaného oboru v praxi, ale také pracovních návyků.

Předdůchodový věk

Na opačném konci profesní dráhy stojí ti, jimž se blíží termín odchodu do důchodu. Počty lidí předdůchodového a důchodového věku přibývá, proto je v rámci sociální politiky tlak, aby lidé do důchodu chodili čím dál později. Tím dochází i k tlaku na tuto pracovní sílu. Očekává se od nich odpovídající kvalifikační úroveň stejně jakou mladších věkových skupin.

Osoby se zdravotním postižením

Jde o skupinu, která je z hlediska charakteru postižení značně heterogenní. Možnosti jejich zapojení do pracovního procesu se s přechodem na tržní ekonomiku podstatně zhoršily. Cílem sociální politiky je začlenit zdravotně postižené osoby do společnosti a využít jejich pracovního potenciálu. Zlepšuje se zdravotní stav obyvatelstva, klesá podíl fyzicky náročné a zdraví škodlivé práce. V rámci aktivní politiky zaměstnanosti je věnována značná pozornost na pravidla, předpisy a bezpečnost práce na pracovišti, přesto se postavení této skupiny na trhu práce nijak výrazně nelepší. Příjmy z jejich vykonávané práce se příliš neliší od úrovně sociálních příjmů, které jim náleží z titulu jejich zdravotních obtíží. Část z nich patří do skupiny dlouhodobě nezaměstnaných. Tato skupina je obtížně zaměstnatelná, a ještě ve spojení s nízkým vzděláním těžko uplatnitelná na trhu práce.

Romské etnikum

Romské příbuzenské komunity jsou jedinými národnostními skupinami v českých zemích, které jsou v pravém slova smyslu etnickými, kulturními a ekonomickými minoritami. Jsou specifickými skupinami vzhledem k nižší adaptibilitě na sociální prostředí majoritní populace, což je způsobeno odlišným sociálním a kulturním vývojem ve spojení se specifickým demografickým chováním a přístupem ke vzdělání. Dosud početně skromná romská inteligence se rychle asimiluje a stále častěji se přestává k příslušníkům romských příbuzenských skupin hlásit. Politická reprezentace je nejednotná, pomalu se formuje romský podnikatelský stav, který má k zaměstnávání příslušníků romského etnika často stejně rezervovaný vztah jako neromští podnikatelé. Často ale i jednotlivci romských skupin nemají zájem pracovat ve firmách, které vlastní či řídí spoluobčané jejich etnika. Důsledkem tohoto stavu je vysoká míra nezaměstnanosti jednotlivců romských skupin.⁵⁴

2.3 Současná situace Romů na trhu práce

Ve třetí teoretické části mé práce se zabývám současnou situací jednotlivců příbuzenských skupin romského etnika na trhu práce, a to zejména v kontextu s jejich sociálním vyloučením, nezaměstnaností a jejich hlavních příčinách a důsledcích.

2.3.1 Sociální vyloučení romské komunity

2.3.1.1 Sociální typologie romského etnika

Členy romských skupin můžeme rozdělit do dvou skupin, a to na socializované a nesocializované. Mezi socializované jednotlivce romských skupin se řadí romská elita a neproblémoví Romové. Mezi romskou elitu (1%) patří většinou vysokoškolsky vzdělaní lidé, podnikatelé a profesionální hudebníci. Někteří z nich se snaží romské komunitě pomoci, ale většina z nich žije odděleně a nestýkají se s nimi. Často mají neromského partnera. Neproblémoví členové romské komunity (40%) jsou bez vyššího vzdělání, ale pracují

⁵⁴ KUCH|AŘ, Pavel. Trh práce. 2007, ISNB 978-80-246-1383-3, str. 146-159

⁵⁴ BUCHTOVÁ, Božena, ŠMAJS, Josef, BOLELOUCKÝ, Zdeněk. Nezaměstnanost, 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4282-3. str. 82-91

a kulturně žijí, ať již podle neromských nebo podle tradičních romských kritérií a také často mívají neromského partnera. Nesocializovaní romské skupiny se dělí do dvou podskupin, a to na chronicky nezaměstnané a romské kriminálníky. Mezi chronicky nezaměstnané (40 %) se řadí lidé, kteří jsou dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaní, často lidé s nízkým vzděláním, špatnými pracovními návyky a závislí na sociálních dávkách. Romští kriminálníci (15 %) jsou lidé, jejichž zdrojem příjmů je kriminální činnost.⁵⁵

Tato sociální typologie lidí se týká i majoritní české skupiny, ale v rozdílném procentuálním zastoupením. Romská komunita má více nesociálních a sociálně vyloučených lidí, a to jim členové majoritní skupiny na jednu stranu často vytýkají, ale na druhou stranu málo se jim snaží pomoci tuto situaci řešit. Samozřejmě nesmíme opomenout připomenutí, že integrace romských komunit je dlouhodobý a náročný proces.

2.3.1.2 Sociální vyloučení a trh práce

Pracovní podmínky na trhu práce a soukromý život lidí v České republice se po roce 1990 důsledkem tržní transformace zlepšovaly, ale přesto to neznamená, že pro všechny skupiny lidí byla situace stejná a uspokojivá. S tržní ekonomikou došlo ke změnám v životních šancích a podmínkách života romského etnika. Tyto změny přinesly jednotlivcům příbuzenských romských skupin značné znevýhodnění či dokonce sociální exkluzi. Špatná pozice jednotlivých členů romského etnika na trhu práce se na přelomu 20. a 21. století stala hlavní charakteristikou jejich sociálního vyloučení, které má negativní důsledky pro ně, ale i pro samotnou majoritní společnost.⁵⁶

Závažným problémem je, že u mnoha povolání a pracovních pozic se vůbec nepředpokládá, že by je vykonával někdo, kdo něčím vybočuje, například odlišnou barvu pleti či žijící v odlišné kulturní společnosti. Není to pravidlem, existují individuální výjimky, ale často se stává, že již při výběrových řízeních, zaměstnavatel či personalista, dříve, než uchazeče o zaměstnání blíže pozná, ho z nedefinovatelných důvodů z výběrů vyloučí. Přednost dostane uchazeč, který by možná nebyl tak výkonný, pracovitý, či spolehlivý, ale na první pohled lépe splňuje společenské a kulturní předpoklady pro danou pracovní pozici.

⁵⁵ BAKALÁŘ, Petr. Psychologie Romů. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-180-8. str. 121

⁵⁶ SIROVÁTKA, Tomáš. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. Sociální studia. Brno: FSS MU, 2003, roč. 3, č. 10, s. 11-34. ISSN 1212-365X. str. 12.

Dané skupiny jsou vylučovány z dostupných pracovních pozic na pracovním trhu a tím jsou nuceni pracovat na méně výhodných, nejistých pracovních pozicích, které jsou spjaty s nižší mzdou, mírou jistoty a perspektivy. Tento proces se nazývá marginalizace, jejichž důsledkem je často dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost.⁵⁷

2.3.2 Nezaměstnanost romské komunity

2.3.2.1 Romové na trhu práce v historickém kontextu

Postavení romské menšiny na trhu práce je dodnes podstatně ovlivněno totalitním režimem. Politika tehdejší vlády se snažila potlačovat romskou etnicitu a romskou komunitu asimilovat do majoritní kultury a společnosti. Jedním ze způsobů bylo jejich násilné usazování a připoutání k vnucenému zaměstnání. Jednalo se o výlučně nekvalifikovaná povolání v různých sektorech ekonomiky, například těžký průmysl, zemědělství, stavebnictví. K přijetí těchto zaměstnání byli jednotlivci romských skupin motivováni jednak tlakem státní správy, ale též relativně dobrými výdělky doprovázenými sociálními výhodami, jako je bydlení či sociální dávky. Ale do budoucna byli touto politikou předurčeni k životu na okraji společnosti, jako nevzdělaná, nekvalifikovaná, pracovní síla v oblastech, jež byly později vystaveny největšímu ekonomickému úpadku. Jejich život byl z velké části organizován komunistickým režimem, který sice od nich požadoval pracovní výkony, ale nevedl je k osobní a občanské zodpovědnosti za své sociální postavení a k pocitu potřeby zvyšování kvalifikace, vzdělávání a rozšiřování schopností a dovedností.⁵⁸

V postkomunistické době se obecně projevuje diskriminace na trhu práce, především ve skupinách populace, u kterých se předpokládá nižší pracovní docházka a intenzita práce, což se dotýká především rizikových skupin. Díky procesu marginalizace se romská minoritní skupina přiřazuje na méněhodnotné pracovní pozice na trhu práce, které jsou charakteristické nižší prestiží, nízkými výdělky, horšími podmínkami práce a značnou nejistotou zaměstnání. V případě romského etnika je tato diskriminace z větší části opřena o předsudky, stereotypy a zkušenosti s odlišnými vzorci chování. Marginalizována pracovní síla od postkomunistické doby po současnost patří k šedým prvkům ekonomiky, která umožňuje zaměstnavatelům levné podnikání, založené na nízkých mzdách, zaměstnaneckých úsporách a v neposlední míře na státních odvodech. A tuto práci často přijímají členové etnických menšin, neboť jinou práci

⁵⁷ Tamtéž str. 12-13

⁵⁸ Tamtéž str. 16

nemůžou sehnat, a nevýhody, které z tohoto typu zaměstnávání vyplývají, si buď neuvědomují, či neřeší.⁵⁹

Minulý režim poznamenal u romské komunity i úroveň vzdělání. Na výkon nekvalifikovaných zaměstnání jim stačilo pouze minimální vzdělání, což jim poskytovaly základní či zvláštní školy. Nízká úroveň lidského kapitálu, vzdělání je dodnes pro romské příbuzenské skupiny na trhu práce rozhodujícím handicapem.⁶⁰

Dalším opatřením minulého režimu bylo uzákonění systému státní sociální podpory zaručující minimální životní standard pro ty, kteří nemají minimální finanční prostředky. Nevýhodou této pomoci bylo a je, že výše těchto sociálních dávek a výdělků nekvalifikovaných pracovníků se moc neliší. V případě početných či neúplných rodin jsou dávky leckdy i vyšší. To na tyto cílové skupiny působí demotivačně, necítí potřebu být zaměstnaní a tím se zvyšuje jejich marginální postavení na trhu práce, které nepřináší pouze materiální deprivaci, ale přispívá podstatně i k prohloubení dalších projevů sociální exkluze.⁶¹

2.3.2.2 Nezaměstnanost a marginalizace Romů na trhu práce

Romské příbuzenské skupiny v ČR, tak jako v ostatních postkomunistických zemích, patří mezi skupiny, které jsou nejvíce vystavené marginalizaci na trhu práce. V roce 2003 dosahovala míra nezaměstnanosti v ČR romské menšiny skoro 50% (u mužů 46 %, u žen 51%). Je ale nutno podotknout, že míru nezaměstnanosti romské menšiny nelze s jistotou určit, neboť některé osoby se nehlásí k romské příslušnosti, nebo nejsou zaregistrovány na úřadech práce a jsou aktivní na sekundárním a neformálním trhu práce. Tomu i napomáhá skutečnost, že velká část romského etnika je nekvalifikovaná a nemá dlouhodobé pracovní zkušenosti.⁶²

Při posuzování diskriminace na trhu práce se rozdílly ve věku a vzdělání neukazují být příliš významné, i když s rostoucím vzděláním diskriminace částečně klesá. Pokud jsou ale členové romských komunit vystaveny soutěži s příslušníky majority ve stejné profesní či vzdělanostní kategorii, jsou diskriminováni.⁶³

⁵⁹ Tamtéž str. 17

⁶⁰ Tamtéž str. 17

⁶¹ SIROVÁTKA, Tomáš a Petr MAREŠ. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí. Sociologický časopis/Czech Sociological Review. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, roč. 42, č. 4, s. 627-655. ISSN 0038-0288. str. 644-647

⁶² SIROVÁTKA, Tomáš. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. Sociální studia. Brno: FSS MU, 2003, roč. 3, č. 10, s. 11-34. ISSN 1212-365X. str. 18

⁶³ Tamtéž str. 27

Díky procesu marginalizace se jednotlivci příbuzenských romských skupin přiřazují na méněhodnotné pracovní pozice na trhu práce, které jsou charakteristické menší prestiží, nízkými výdělky, horšími podmínkami práce a značnou nejistotou zaměstnání.

2.3.3 Příčiny nezaměstnanosti Romů

Problematika špatného uplatnění příslušníků jednotlivých romských skupin na trhu práce je známým fenoménem, o který se zajímá mnoho autorů knih, vědeckých publikací a odborných článků zabývajících se romskou problematikou. V následujících kapitolách předkládám ty, které autoři zabývající se touto problematikou považují jako nejzávažnější a nejvíce se opakující.

2.3.3.1 Nízká vzdělanost

Nízká vzdělanost, se kterou je spjata špatná kvalifikační úroveň, je jeden z významných problémů spojených s romským etnikem. Důvodů, této nižší úrovně vzdělání členů romských komunit oproti majoritní skupině, je hned několik.

Jednak je způsobena historickým vývojem romské komunity, v kterém měli nastavené jiné životní hodnoty a cíle. Kočovný život a život v osadách byl spojený s rodinnou pospolitostí, s velkým počtem dětí, s prací, se sháněním obživy, ale vzdělávání pro ně nemělo významnou roli. V žebříčku hodnot romských komunit bylo až na jednom z posledních míst, což bylo ovlivněno tím, že se více zajímali o přítomnost než o budoucnost.

Také způsob života, výchova a prostředí je v romské komunitě odlišné od majoritní skupiny, vede u jednotlivce ke ztrátě pocitu zodpovědnosti za svůj život, individuální ambice podléhají kolektivnímu rozhodování, což citelně poznamenává školní práci a budoucí profesní uplatnění.⁶⁴

Dalším důvodem nízké vzdělanosti romských komunit byly předsudky a negativní zkušenosti se vzdělávacími institucemi, které často přerůstaly až v nevraživost a nenávisť ke spolužákům, či učitelům. V „českých“ školách jsou často identita, jazyk, hodnoty romských

⁶⁴ JAKOUBEK, Marek. Konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-7067-952-2. str. 118

děti potlačovány a někdy neplatí jednotný přístup pro všechny děti. Úkolem státu bylo jak v minulosti, tak v současnosti tuto situaci řešit.⁶⁵

Před rokem 1989 byli jednotlivci romských skupin seskupováni do městských čtvrtí „romských ghatt“. A děti byly seskupovány do spádových škol, kde pak docházelo k segregaci do zvláštních tříd, které byly původně určeny pro děti retardované, ale ještě i v současné době mají více než polovinu romských dětí. Ale přesto i dnes hodně romských dětí navštěvuje zvláštní a praktické školy. Vysvětlením je, že v těchto školách dochází ke snižování traumat romských dětí ze školních neúspěchu v základních či středních školách.⁶⁶

Ve velkých městech vznikaly ještě tzv. „menšinové školy“, třídy s menším počtem žáků, ale zase většinou jen romských. Po roce 1989, kdy dochází ke změně koncepce školství a snahou státu je tyto děti začlenit do základních škol. Podporou těmto žákům měly sloužit např. přípravné ročníky, kroužky atraktivní pro romské děti, existence romských poradců a sociálních pracovníků.⁶⁷

Problémem ale zůstává, že pokud dochází k míchání dětí ve třídách a vyššímu procentu romských dětí ve třídách, brání se tomu učitelé i rodiče. Pro učitele to znamená více práce, jak v oblasti výuky, tak v oblasti koordinace vztahů ve třídě. A rodiče se obávají nižší úrovně vzdělávání či zvýšené kriminality. Vlivem odchodu neromských dětí opět dochází k segregaci romských dětí a problémy s integrací romských dětí do vzdělávacího systému majoritní skupiny zůstávají. Podle Karla Homolky ale „míchání“ dětí ve třídách po určitou dobu úroveň výuky snižuje, ale na druhou stranu posiluje sociální vyspělost, která je důležitá do budoucího života stejně jako vzdělávání. Vinu této situace nesou zároveň i rodiče romských dětí, kteří často raději děti posílají do škol, kam sami chodili a kde převažují děti z romských rodin. Přitom je nejdůležitější, aby všechny chytré děti dostaly dobré vzdělání, bez ohledu na svůj původ.⁶⁸

Další významnou příčinou nízkého vzdělání romského etnika je špatná motivace k získání vzdělání. Neboť na rozdíl od majoritní společnosti nemají vzdělání spjato, s pracovními úspěchy, vyššími finančními odměnami, s pocitem uznání, respektu a tím

⁶⁵ SOCIOKLUB, Romové v České republice (1945–1998). 1. vyd. Praha: vyd. Sociopress, spol. s r. o., Praha, 1999, ISBN 80-902260-7-8., str. 334

⁶⁶ Tamtéž str. 335

⁶⁷ Tamtéž str. 336

⁶⁸ HOMOLEK, Karel. O romském holocaustu, vzdělávání Romů a Dělnické straně. Brno, 27.2.2010 14:46, (ROMEIA). Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zpravy/karel-holomek-o-romskem-holocaustu-vzdelavvani-romu-a-delnicke-strane>.

se sekundárními výhodami jako jsou například lepší bytové podmínky, sociální či kulturní výhody. Většina z nich si sehnala, díky svým známostem, osobním kvalitám a talentu, práci na sekundárním trhu či „na černo“. Vzdělání je pro ně podružnou záležitostí. I když samozřejmě existují výjimky, jak jsem se již zmínila o romské inteligenci.⁶⁹

V roce 2015 se hlouběji řešila problematika romských dětí na základní škole v Kostelci nad Orlicí. Zda je pro tyto děti vhodnější navštěvovat základní, speciální či praktickou školu.⁷⁰ Pan ředitel školy zastával názor, že by doporučoval romským dětem navštěvovat základní školu, ale praktickou školu by nerušil. Neboť ne všichni žáci zvládnou požadavky základní školy. A snížením nároků na žáky, by mohlo dojít, že by děti s potenciálem vyššího vzdělání mohly odejít do výběrových škol. Tím by se snížila úroveň školy. Zařazování dětí do praktické školy nedoporučovala škola, ale poradenská zařízení. I když bylo v kostelecké praktické škole 70 % romských dětí, nepovažoval toto číslo za diskriminační, neboť na prvním místě zařazení do této školy nebyla etnicita, ale nejvíce záleželo na prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, a jaký vztah má jeho rodina ke vzdělávání. Zdůraznil i výhody praktické školy, jako je menší počet žáků ve třídě, dosažení alespoň nějakých úspěchů, zvládnutí většího procenta učiva a tím zvýšení možnosti dětí jít do učení. Jako řešení problému pan ředitel školy viděl, aby rodiče více vnímali své povinnosti a podporovali své děti ve vzdělání. Dalším bodem bylo, že tak jako v kostelecké škole je romská družina, tak i dospělí by měli mít svoji organizaci, která by je posilovala ve vzdělání, a kterou by vedli romští spoluobčané, ke kterým mají blíž. Dalším řešením bylo zavedení povinné předškolní výuka, vedená speciálními pedagogy, a doučování těchto dětí na základní škole, neboť rodiče těchto dětí jsou také většinou bez vzdělání, kteří někdy neumějí ani číst a psát.⁷¹

Nízké vzdělanosti romské komunity jsem se věnovala obšírněji, neboť patří k největšímu handicapu na trhu práce. Proto bych zase v závěru této kapitoly použila myšlenky pana Karla

⁶⁹ SOCIOKLUB, Romové v České republice (1945–1998). 1. vyd. Praha: vyd. Sociopress, spol. s. r. o., Praha, 1999, ISBN 80-902260-7-8., str. 336

⁷⁰ NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 1. díl: Člověk si tu občas připadá, jako by byl z jiné planety. 20.7.2015 12:16. Dostupné z <http://romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-ocima-romskych-deti-cesi-nas-hazou-do-jedneho-pytle>.

⁷¹ NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 3. díl: Ředitel základní školy: Rušení praktických škol není rozumným řešením. 22.7.2015, 12:12. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/publicistika/rozhovory/zivot-romu-na-malem-meste-iii-reditel-zakladni-skoly-ruseni-praktickych-skol-neni-rozumnym-resenim>

Homoly. Začleňování romských dětí do vzdělávacího programu je dlouhodobý nezbytný projekt, neboť rovnost v demokratické společnosti je jedním z jejich pilířů.⁷²

2.3.3.2 Neodpovídající pracovní morálka

Musím připomenout, že romská populace po dlouhá staletí, v podstatě až donedávna žila mimo majoritní společnost a pouze příležitostně se podílela na celospolečenské výrobě. Tím si utvářela jiný vztah k pracovním návykům a sociálním institucím. Potomci těchto romských přistěhovalců nepřemýšleli o příčinách svých sociálních a životních postojů a výhody nabízené státem brali jako samozřejmost a odplatu za své diskriminační postavení ve společnosti. Jejich nestálost v zaměstnání, která pramenila z kočovného života, nahrazovali znalostí práva ať už na pracovištích, tak na úřadech. Spojením všech těchto faktorů vplynulo u většiny majoritního obyvatelstva, že všichni Romové jsou fluktuanti. Proto nebyli zařazováni do stabilních pracovních týmů, ve kterých by mohli plnit kolektivní úkoly ve stejné míře jako ostatní zaměstnanci. Přechod na tržní hospodářství vyžadoval jednak kvalifikované pracovní síly, ale zároveň stabilně fungující pracovní kolektivy s trvale zvyšujícím výkonem v rámci udržitelnosti a zvýšení konkurenceschopnosti podniku.⁷³

2.3.3.3 Nedostatek adekvátních pracovních příležitostí

V souvislosti se zvyšováním efektivnosti práce v podnicích a útlumem některých odvětví ubývala vhodná pracovní místa pro členy romských komunit. Další úbytek vhodných pracovních míst byl spojen s příchodem zahraničních pracovníků, zejména ukrajinského, polského či slovenského původu. Tito, často agenturní pracovníci, mají nižší zaměstnanecké požadavky a pro firmy znamenají menší náklady na sociální zabezpečení, a navíc leckdy romské spoluobčany převyšují kvalifikací a pracovní disciplínou. Tím se ještě zesiluje disproporce mezi majoritní a minoritní společností a zvyšuje se závislost na sociální podpoře. Řada členů romské entity si své příjmy doplňuje prací ne v souladu se zákonem, ale „na černo“.⁷⁴

⁷² HOLOMEK, Karel. Inkluze ve vzdělávání je totéž, co rovnost. 21.4.2017 11:00. Dostupné z: www.romea.cz/cz/publicistika/komentare/karel-holomek-inkluzw-ve-vzdelavani-je-totez-co-rovnost.

⁷³ SOCIOKLUB, Romové v České republice (1945–1998). 1. vyd. Praha: vyd. Sociopress, spol. s. r. o., Praha, 1999, ISBN 80-902260-7-8., str. 361.

⁷⁴ Tamtéž str. 361

2.3.3.4 Horší zdravotní stav

Ve srovnání s majoritní společností hraje nemalou úlohu v oblasti zaměstnanosti jednotlivců romských příbuzenských skupin i celkově horší zdravotní stav. Ten je ovlivněn celou řadou skutečností. Zásadním problémem je špatné stravování. Strava neodpovídá podmínkám zdravé životosprávy, co se týká kvality potravin, pravidelnosti konzumace jídla či vyšší míře alkoholu. Dalším vlivem je bydlení jednotlivých příslušníků romských skupin. Většina z nich bydlí v bytech nižší cenové kategorie, často s neúplným sanitárním vybavením a s velkou přelidněností. Zároveň díky těžké fyzické práci v náročných a v nepříznivých podmínkách a vyšší pravděpodobností úrazů mají horší zdravotní stav.⁷⁵

2.3.3.5 Nedostatečná motivace k práci

Nedostatečná motivace k práci má také několik příčin. Jednak je částečně způsobena rodinnou pospolitostí romského etika. Jednotliví romští příslušníci si v případě nouze vzájemně pomáhají, jednak finančními prostředky, ale také jídlem a bydlením. Bohatší rodiny podporují a pomáhají chudším. Proto jednotliví členové romské komunity nespolehnou pouze na své příjmy ze zaměstnání či ze státní sociální podpory, ale na svoji širší rodinu, která jim bez vynaložení vyššího úsilí pomůže.⁷⁶

Další příčinou je již zmíněný systém státní sociální podpory. Platy nekvalifikovaných pracovníků se téměř vyrovnávají minimální mzdě a jsou jen o málo vyšší než sociální dávky. Motivaci k práci také snižuje diskriminace ze strany zaměstnavatelů, ať už při výběru zaměstnance, či v pracovním procesu. K diskriminaci dochází zejména vlivem existence předsudků ve společnosti vůči romskému etniku. Ta je jednou z příčin, že někteří romští spoluobčané dlouhodobě v zaměstnání nevydrží nebo raději volí práci „na černo“.⁷⁷

⁷⁵ SOCIOKLUB, Romové v České republice (1945–1998). 1. vyd. Praha: vyd. Sociopress, spol. s r. o., Praha, 1999, ISBN 80-902260-7-8., str. 362

⁷⁶ JAKOUBEK, Marek. Konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-7067-952-2. str. 119-121

⁷⁷ SIROVÁTKA, Tomáš a Petr MAREŠ. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí. Sociologický časopis/Czech Sociological Review. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, roč. 42, č. 4, s. 627-655. ISSN 0038-0288. str. 644-647

2.3.3.6 Důsledky nezaměstnanosti romské komunity

Marginalizace na trhu práce a vysoké riziko nezaměstnanosti s sebou přináší materiální deprivaci, opakovanou či déle trvající závislost romské komunity na sociálních dávkách a mnoho dalších znevýhodnění, například v oblasti bydlení se stávají zátěží společnosti. Pro generaci dětí to znamená reprodukci nevýhod v přístupu ke vzdělání a k trhu práce.⁷⁸

Váženým důsledkem materiální deprivace je nutnost půjčovat si peníze a následné zadlužení domácností. Půjčka peněz na jednu stranu pomáhá dočasně řešit momentální situaci, ale na druhou stranu vytváří další tlaky, existenční nejistoty a stres. To vše vede k prohloubení chudoby a sociálního vyloučení, které vystavuje dlužníky podlehnout nebezpečí lichvářským požadavkům. Podstatně vyšší procento příslušníků příbuzenských romských skupin ve srovnání s majoritní společností si alespoň jednou za život peníze půjčí. A špatná pozice na trhu práce výrazně snižuje schopnost jednotlivců romských skupin dluhy splácet.⁷⁹

A na závěr nesmíme zapomenout i na nepřímé důsledky nezaměstnanosti jako jsou demoralizace, neomluvená absence, kriminalizace, agresivita a za ní jdoucí posilování předsudků vůči romské komunitě.

2.4 Život v Kostelci nad Orlicí

2.4.1 Kostelec nad Orlicí v současnosti

Dnes je Kostelec nad Orlicí moderním městem, které je pro turisty vstupní branou do Orlických hor. Pro místní občany a občany spádových obcí znamená i zároveň město s rozšířenou působností, kde mají občané Kostelce nad Orlicí zázemí k vyřizování úředních či osobních požadavků na městském úřadu či a na pobočce úřadu práce. A hlavně je to město, obklopené hezkou přírodou, plné zeleně a město, ve kterém se pěkně žije. Vedle majoritní skupiny zde žijí etnické menšiny, jako jsou například Romové, Vietnamci, Ukrajinci, Poláci, Slováci a spoluobčané různých etnicit žijících v uprchlickém táboře.

Sociální podmínky života v Kostelci nad Orlicí jsou podobné jako v ostatních městech tohoto okresu. Občané Kostelce nad Orlicí mají širokou a bohatou nabídku pracovních

⁷⁸ SIROVÁTKA, Tomáš. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. Sociální studia. Brno: FSS MU, 2003, roč. 3, č. 10, s. 11-34. ISSN 1212-365X. str. 20

⁷⁹ Tamtéž str. 22

příležitostí, které se budu věnovat později. S dobrou ekonomikou ve městě je i spjata podpora výstavby ve městě. V posledních dvaceti letech zde byly postaveny dva bytové domy, třetí se staví a celá řada rodinných domků. Tím sem přicházejí za prací mladí lidé s dětmi a naopak ti, co zde vyrůstali, necítí potřebu odcházet. Vzdělávání jejich dětem zabezpečují dvě mateřské školky, Základní škola Guta-Jarkovského Kostelec nad Orlicí, Základní umělecká škola F.I. Tůmy, Dům dětí a mládeže Kostelec nad Orlicí, Dětský domov se školou a základní školou, Obchodní akademii T.G. Masaryka, Střední škola zemědělská a ekologická a střední odborné učiliště chladicí a klimatické techniky.

V roce 2019 zde bylo otevřeno v rámci Integrovaného regionálního operačního programu: Zvýšení kvality a dostupnosti služeb vedoucích k sociální inkluzi, neziskové a nekomerční zařízení Komunitní centrum. Jeho účelem je provozování sociálně aktivizačních aktivit směřujících k sociálnímu začleňování osob z cílových skupin. Komunitní centrum je místem, které chce podporovat vzájemné setkávání lidí, jejich aktivity, nápady a tvořivost. Volné prostory jsou také určeny pro aktivity široké veřejnosti. Realizací tohoto projektu vznikly adekvátní prostory pro fungování centra, tedy místa, určeného pro setkávání členů komunity za účelem pořádání sociálních, vzdělávacích, kulturních a volnočasových aktivit, které budou sloužit zejména osobám sociálně vyloučeným, osobám ohroženým sociálním vyloučením, osobám zdravotně znevýhodněným a samozřejmě i pro širokou veřejnost. V komunitním centru poskytuje své služby sedm organizací, z toho dvě jsou registrované jako sociální služby a zařazené do Sítě veřejně podporovaných sociálních služeb Královéhradeckého kraje.⁸⁰ Efektivnost a účelnost tohoto zařízení bohužel za tím nelze ohodnotit, neboť je to nové centrum, které teprve začalo rozvíjet své aktivity, ale v rámci pandemie 2020 a 2021 byla pozastavena jeho činnost.⁸¹

Kromě tohoto centra občané našeho města mohou navštěvovat městskou knihovnu, kulturní dům Rabštejn, kde je městské kino, divadlo, konají se městské plesy či besedy se zajímavými lidmi. Dalším kulturním a společenským centrem je Nový zámek v Kostelci nad Orlicí. I zde se koná mnoho zajímavých kulturních akcí, výstav a jsou zde pravidelné prohlídky zámecké expozice, které pořádá František Kinský, jemuž byl v rámci restitucí navrácen zámek a ostatní usedlosti. V současné době i zastává funkci starosty města.

⁸⁰ Kostelec nad Orlicí, oficiální internetové stránky. Komunitní centrum. Dostupné z: <https://www.kostelecno.cz/komunitni%2Dcentrum/ds-1289/p1=15721>

⁸¹ Poznámka autora práce

V Kostelci nad Orlicí máme ale také širokou nabídku sportovního vyžití, a to víceúčelová sportoviště, tělocvičny, dva stadiony, fitness posilovnu, umělou ledovou plochu na bruslení, mnoho malých dětských hřišť pro nejmenší a širokou škálu cyklostezek a zajímavých míst k procházkám. Ti, co nejsou tak sportovně aktivní, mohou využít kulturní nabídku a stát se členy mnoha další spolků, ať již kulturních, přírodovědeckých, či církevních. Z církví je zde nejvíce zastoupena katolická, kde mše probíhají v Kostece svatého Jiřího a Kostel svaté Anny, a Církev česko-bratrsko-evangelická a Církev československá husitská, k jejichž modlitbám slouží Kostel Jana Amose Komenského. Díky množství kostelů dostalo město i svůj název.

Škála nabídek sociálního, kulturního vyžití je v tak malém městě jako je Kostelec nad Orlicí velmi pestrá. Ale přesto ji mimo aktivit, které probíhají v rámci pobytového střediska, využívá převážně pouze majoritní skupina obyvatelstva. Integrace v této oblasti etnických menšin je velmi nízká.

2.4.2 Významné transkulturní kauzy v našem městě: 2001, 2005, 2015

Kostelec nad Orlicí je šestitísícové město s pestrým národnostním složením. Ve městě sídlí uprchlický tábor a žije zde početná romská komunita. To s sebou samozřejmě přináší řadu problémů a drobných konfliktů, ale zároveň i zkušeností se životem více etnik v malém městě. Počet obyvatel zdůrazňuji schválně, neboť čím je město menší, o to více se každého spoluobčana města problematika etnických vztahů týká a více se o ni zajímá. Občané majoritní skupiny denně přicházejí do kontaktu se spoluobčany etnických menšin, ať už v centru města, na úřadech, v obchodech, či jinde.

V posledních dvaceti letech se ve městě řešily tři větší události týkající se společného soužití různých etnik. Sice každá byla jiná, ale vždy měly společné, soužití etnik ve městě, propojení problémů a to, že se o ně zajímala většina občanů Kostelce nad Orlicí. Zároveň se tato problematika řešila v různých mediích, například v televizi, v rádiích, psalo se o nich v tisku. To znamená, že se tato problematika soužití různých etnik se dostala nad rámec Kostelce nad Orlicí.

První kauzou bylo v roce 2001 uvedení do provozu uprchlické pobytové středisko v Kostelci nad Orlicí. Toto pobytové středisko je největším ubytovacím střediskem pro uprchlíky v České republice. Zřizovatelem je Ministerstvo vnitra České republiky a na jeho

provoz pravidelně přispívá i Evropská unie. Jsou zde ubytováni uprchlíci z různých problematických částí světa. Nejčastěji se jedná o utečence z Ukrajiny, střední Afriky nebo arabských zemí. Z jejich domoviny je vyhnala válka nebo tíživá ekonomická situace. Pobytové středisko slouží k ubytování žadatelů, kteří prošli předepsanými vstupními procedurami z přijímacích středisek, a to po dobu řízení ve věci jejich žádosti o mezinárodní ochranu. Žadatelé mohou svobodně středisko opouštět nebo využít možnosti pobytu v soukromí. Je jim zde poskytována řada služeb, mezi nimi je kladen důraz na sociální práci doplněnou o volnočasové aktivity. Zřízení uprchlického pobytového střediska v Kostelci nad Orlicí rozdělilo obyvatelé města do dvou myšlenkových proudů, jedni s jejím zřízením souhlasili, druzí ne. A to z různých důvodů, například nepochopení tíživé situace migrantů, někteří občané měli strach ze zvýšení kriminality, z nejrůznějších nemocí, nebo jen prostě nechtěli, aby bylo něco jinak a vzniklo něco nového.⁸² V roce 2020 jsem v rámci studia transkulturní komunikace dělala menší výzkum, zda se tyto obavy obyvatel naplnily. Uvedu zde některé výsledky mého výzkumu. Dotázáni byli účastníci různých věkových skupin, které spojoval dlouholetý pobyt v Kostelci nad Orlicí. Všichni uvedli podobné důvody, proč lidé migrují, jen starším, to víc vadilo. Málo kdo z nich, ale měl s migranty přímou zkušenost, spíš uváděli obecné fráze, co jim na nich vadí, že se zvýšil ve městě hluk, nepořádek, kriminalita, narušování nočního hluku, ale pouze malé procento toho bylo prokázáno. Obavy z nemocí se vůbec nenaplnily. V současné době uprchlíci obyvatelům Kostelce nad Orlicí zdaleka již tak nevadí, jako při zřizování střediska.⁸³ Nikdo ale ani z účastníků nevyzdvihl přínos pobytového tábora, jako například sžívání se s cizími kulturami a přibližně 100 pracovních příležitostech pro obyvatele Kostelce nad Orlicí a okolí.⁸⁴

Druhou událostí bylo v dubnu 2005 vystěhování zhruba šesti desítek Romů z budovy kasáren.⁸⁵ Město plánovalo opravu zchátralé budovy. Členové jednotlivých příbuzenských romských skupin tento záměr kritizovali, neboť se neměli, kam vystěhovat. Zastupitelé města se jim snažili zajistit náhradní ubytování v Rokytnici v Orlických horách, což nakonec nedopadlo, a tak kostelecká radnice oznámila, že nemá povinnost Romům shánět náhradní ubytování, neboť jim nájemní smlouvy skončily a hodně z nich měla dluh na nájemném. Další

⁸² Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí. Dostupné z: <https://suz.cz/co-delame/provoz-zarizeni/pos-kostelec/>

⁸³ Zdrojem je vlastní výzkum provedený v Kostelci nad Orlicí, v 5/2020, jehož tématem je „Narušují uprchlíci život v Kostelci nad Orlicí“

⁸⁴ Poznámka autora práce

⁸⁵ Poznámka autora práce: kostelecká kasárna mají více budov, po vystěhování romské komunity jsou plně k dispozici uprchlickému pobytovému středisku

nabídku na ubytování v Trutnově Romové odmítli.⁸⁶ Někteří z nich zůstali na ulici, ostatní odešli k příbuzným. Radnice jim dále pomáhala pomoci práce dvou sociálních pracovníc, které jim byly nápomocné při shánění bydlení a finanční podpory, uskutečněné formou dávek státní sociální podpory.⁸⁷ V rámci legislativního hodnocení této kauzy, chci zdůraznit, že ze strany města byla legislativně v pořádku. Jednotlivci romských příbuzenských skupin byli dopředu upozorněni, že jim nájemní smlouvy nebudou prodloužené a následně jim město sehnalo náhradní ubytování v Trutnově a nabídlo pomoc a spolupráci zajištěnou prostřednictvím sociálních pracovníc. Eticky tato kauza z mého pohledu, tak „čistá“ nebyla, neboť po hlubším studiu mentality romských skupin, víme, že velká většina jednotlivců romských skupin budoucnost neřeší a do Trutnova se stěhovat nechtěli, neboť zde měli širší rodinu. Proto považuji za neetické je vystěhovat na ulici a nechat je hledat z velké části pomoc u rodinných příslušníků.⁸⁸

Poslední větší kauza ohledně života menšin ve městě se rozvířila vydáním 4 článků ohledně romské menšiny v červenci 2015, kterým se snažili autoři článků rozprodit problematiku týkající se života romské menšiny v Kostelci nad Orlicí. Hlavními tématy byly problémy romské komunity spojené s bydlením, se zaměstnaností a s diskriminací této komunity. Ale zároveň nastiňovaly problematiku ve školství, zda pro romské děti je vhodné navštěvovat základní či praktickou školu, jak vnímají vzdělávání romské děti a jejich rodiče a jaké zkušenosti s integrací romských dětí mají pedagogičtí pracovníci. Některé poznatky, názory a závěry jsem z těchto článků začlenila již do teoretické části své práce. Ale tak jako v minulých kauzách, opět tato tematika rozvířila v Kostelci nad Orlicí bohatou diskusi.⁸⁹

⁸⁶ Většina Romů vystěhovaných z ubytovny v Kostelci je u příbuzných. 12-05-2005 - ČTK. <https://romove.radio.cz/cz/20600>

⁸⁷ Většina Romů vystěhovaných z ubytovny v Kostelci je u příbuzných. 12-05-2005. Dostupné z: <https://romove.radio.cz/cz/clanek/20600>

⁸⁸ Poznámka autora práce – hodnocení této kauzy

⁸⁹ NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 1. díl: Člověk si tu občas připadá, jako by byl z jiné planety. 20.7.2015, 12:16. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-clovek-si-tu-obcas-pripada-jako-by-byl-z-jine-planety>

NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 2. díl: Očima romských dětí: Češi nás hážou do jednoho pytle. 21.7.2015, 11:13. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-ocima-romskych-deti-cesi-nas-hazou-do-jednoho-pytle>

NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 3. díl: Ředitel základní školy: Rušení praktických škol není rozumným řešením. 22.7.2015, 12:12. Dostupné z: <https://www.romea.cz/cz/publicistika/rozhovory/zivot-romu-na-malem-meste-iii-reditel-zakladni-skoly-ruseni-praktickych-skol-neni-rozumnym-reenim>

S odstupem času tato problematika dopadla podle slov pana ředitele Němce, který je ředitel dodnes, neboť z mého pohledu, je to velmi kvalitní pedagog a zároveň i osobnost s dobrými názory, které dokáže to prosadit. Některé romské děti navštěvují základní školu, ale většina praktickou, neboť bohužel podpora jejich rodičů ve vzdělávání je pořád nedostatečná. Jen je smutné, že se řešení této problematiky za posledních 6 let moc neposunulo.⁹⁰

Jen okrajová zmínka, o zajímavém propojení vztahů mezi majoritou, Romy a imigranty bylo v roce 2015 námětem hry Vadí–Nevadí.cz, se kterou vystupovali vedle Čechů a imigrantů, také romské talentované děti, přestože některé z nich navštěvovaly praktickou školu. S touto divadelní hrou účinkovali, jak v Kostelci nad Orlicí, tak na různých místech ČR, mimo jiné i v pražském divadle Archa.⁹¹

Pohledy spoluobčanů Kostelce nad Orlicí na vnímání etnické problematiky je rozdílná. Ale je velmi důležité, že se o ní lidé zajímají, mluví o ní a snaží se najít nějaká společná řešení. Tato řešení by měla být uspokojivá, jak pro majoritní obyvatelé Kostelce nad Orlicí, ale zároveň pomohou minoritní společnosti, ať už romské komunitě nebo migrantům, integrovat se do naší místní společnosti.

2.4.3 Nezaměstnanost v Kostelci nad Orlicí

Nezaměstnanost v našem okrese (Rychnov nad Kněžnou) je v rámci celorepublikového srovnání dost nízká. Nachází se zde velké množství průmyslových podniků. Mezi prioritní patří firma Škoda Auto a.s., která se neustále rozvíjí a nabízí zaměstnání hodně lidem, ať místním, v rámci okresu, ale i osobám ze zahraničí. Díky této firmě vznikla v lokalitě Rychnovska spousta dodavatelských firem a průmyslových oblastí. Rozšíření průmyslových zón s sebou zároveň přináší rozvoj v mnoha dalších oblastech, jako je například rozvoj dopravní obslužnosti, rekonstrukce vozovek, obchvatů, zvýšení kapacity železnice, vznik protipovodňových opatření, ale i výstavby a rekonstrukcí ve městech, ať už to jsou kulturní domy, sportovní střediska, cyklostezky, školy nebo rekonstrukce nemocnice. A samozřejmě nesmíme zapomenout na novou bytovou výstavbu. A kde žijí spokojení finančně zajištění lidé, zvyšuje se se také rozvoj drobných služeb pro obyvatelstvo a dochází k podpoře drobných

NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém 4. díl. Vychovatelky z romské družiny mají jasno – v praktické škole jsou děti šťastné. 23.7.2015, 10:55. Dostupné z: <https://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-4-dil-vychovatelky-z-romske-druziny-maji-jasno-v-prakticke-skole-jsou-deti-stastne>

⁹⁰ Poznámka autora práce – hodnocení této kauzy

⁹¹ NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 1. díl: Člověk si tu občas připadá, jako by byl z jiné planety. 20.7.2015, 12:16. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-clovek-si-tu-obcas-pripada-jako-by-byl-z-jine-planety>

podnikatelů. To vše s sebou přináší dostatek pracovních příležitostí a široké uplatnění na trhu práce.

Jak jsem již nastínila, že okres Rychnov nad Kněžnou, jehož součástí je i Kosteletko, je průmyslovou oblastí a v souvislosti s tím zde máme nízkou nezaměstnanost. Srovnání a průběh kolísavosti nezaměstnanosti od 1.1.2020 do 28.2.2021 je uveden v následující tabulce.

Tabulka č. 1 zobrazuje srovnání nezaměstnanosti Kosteletka oproti okresu Rychnov n. K.⁹²

Stav ke dni	Okres celkem		Kosteletko	
	absol.	%	absol.	%
31.01.2020	814	1,52	111	1,17
29.02.2020	836	1,56	113	1,20
31.03.2020	838	1,56	114	1,23
30.04.2020	938	1,78	134	1,49
31.05.2020	979	1,85	145	1,61
30.06.2020	957	1,79	141	1,56
31.07.2020	977	1,82	143	1,52
31.08.2020	984	1,84	151	1,61
30.09.2020	994	1,84	153	1,58
31.10.2020	973	1,81	145	1,51
30.11.2020	958	1,78	154	1,62
31.12.2020	998	1,88	173	1,90
31.01.2021	1 091	2,06	167	1,78
28.02.2021	1 083	2,04	158	1,66

Jak je patrné v předešlé tabulce, tak nezaměstnanost v našem regionu je velmi nízká, přestože v rámci pandemie COVID-19 mírně stoupla. Očekává se, že ještě nadále stoupat bude. Ale přesto je zde hodně spoluobčanů, kteří zaměstnání sehnat nemůžou. Mezi tyto spoluobčany patří zejména lidé z rizikových skupin. V následující tabulce vidíme počty nezaměstnaných žen, občanů OZP, absolventů škol včetně uchazečů po skončení základní školní docházky. Dále

⁹² Statistické údaje Úřadu práce Rychnov nad Kněžnou

nám tabulka nabízí srovnání volných pracovních míst v závislosti na stupni dosaženého vzdělání.

Tabulka č. 2 srovnání počtu uchazečů z některých rizikových skupin a nabídka volných pracovních míst v závislosti na stupni dosaženého vzdělání⁹³

Statistické údaje zaměstnanosti za měsíc únor 2021	Okres celkem	Kosteletcko
Uchazeči ke konci předchozího měsíce	1091	167
Uchazeči ke konci sledovaného měsíce	1083	158
z ř.2 ženy	605	93
z ř.2 občané OZP	194	28
z ř.2 absolventi škol včetně uchazečů po skončení ZŠ	45	6
Volná pracovní místa	2 322	164
z ř. 6 pro uchazeče se zákl. vzděláním	1 773	119
z ř. 6 pro uchazeče s SOU	470	33
z ř. 6 pro uchazeče s USO	64	9
z ř. 6 pro uchazeče s VŠ	15	3
Podíl nezaměstnanosti-celkem	2,04	1,66
Podíl nezaměstnanosti-ženy	2,40	2,16

Do rizikové skupiny dlouhodobě, či opakovaně nezaměstnaných patří také jednotlivci romských příbuzenských skupin. Procenta těchto nezaměstnaných uvedené v tabulce nejsou, neboť se jim statistiky nevěnují a neprezentují je. Důvodů, proč nejsou do statistik začleněny můžeme najít více. Mezi hlavní určitě patří diskriminace. Ve statistikách nelze rozlišovat

⁹³ Statistické údaje Úřadu práce Rychnov nad Kněžnou

majoritní skupinu od minoritní. V dnešním demokratickém státě mají všichni stejná práva, včetně práva získat zaměstnání. Zaměstnavatelé nemůžou diskriminovat uchazeče o zaměstnání na základě etnicity. Dalším problémem se jeví, kdo vlastně Rom je, kdo ne.

Proto jsem se v rámci zjišťování názorů na nezaměstnanost jednotlivých romských příbuzenských skupin poptala zprostředkovatelek zaměstnanosti z úřadu práce. Jejich informace jsou neoficiální, pouze odhadné, ale zároveň podle jejich mínění a mnohaletých pracovních zkušeností dlouhodobě téměř stabilní. Romská populace tvoří přibližně 1/3 nezaměstnaných. Velmi malé procento z nich je tu evidováno jednorázově, to znamená, že přišli o práci a v následující nově získané práci zůstávají stabilně. Většina jednotlivců romských skupin patří k dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaným, což jim zhoršuje pozici na trhu práce. Romští uchazeči o práci se také podle názoru zprostředkovatelek více nebrání oproti majoritní skupině krátkodobým zaměstnáním a dohodám o provedení práce. Dalším zjištěným údajem je, že přibližně 1/3 nezaměstnaných Romů tvoří muži. Ovlivňuje to, že se jim oproti ženám práce v našem regionu shání lépe, ať už například ve stavebnictví, či průmyslových podnicích, a to, že více chtějí pracovat. Ale občas se s nimi zprostředkovatelky dostávají do konfliktu, často chtějí zůstat v evidenci a při tom někde „na černo“ pracují. Větší část nezaměstnaných romského etnika tvoří ženy. Mezi hlavní důvody patří, že je pro ně méně práce, mají více dětí a upřednostňují práci v domácnosti a podporu sociálních dávek. Znovu ale zdůrazňuji, že tato statistika je brána pouze odhadem a obsahuje neoficiální data. A hlavně neplatí globálně pro všechny občany romského etnika.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Metodologický výzkum

3.1.1 Cíl výzkumu

Hlavní cíl prováděného výzkumu navazuje na cíl bakalářské práce, kterou je analýza názorů romských respondentů a zaměstnavatelů na problematiku zaměstnanosti romské komunity. Stanovenou hypotézu: „Nezaměstnanost Romů je vyšší než nezaměstnanost majoritní komunity, což je způsobeno nižším postavením ve společnosti, dosažením nižšího vzdělání a menší důvěrou zaměstnavatelů v jejich pracovní potenciál“, se pokusím potvrdit či vyvrátit, případně objasnit její neoprávnění.

Cíle výzkumu dosáhnou pomocí stanovení dílčích cílů. V rámci hledání odpovědí na tyto otázky jsem se snažila v teoretické části bakalářské práce přiblížit současnou situaci jednotlivců romských příbuzenských skupin a zároveň v úvodu praktické části nastítnit jejich situaci v Kostelci nad Orlicí a hledat aspekty, které tuto situaci ovlivňují. Problematika trhu práce je ovlivněna dvěma stranami, nabídkou a poptávkou. Otázkou je, zda mají všichni uchazeči o práci stejné šance na trhu práce. To se dozvíme po získání názorů obou stran, jak ze strany zaměstnavatelů, tak z názorů vybraných respondentů romské menšiny.

Tabulka č.3 Propojující hlavní cíl, dílčí cíle, výzkumných otázek a jejich indikátory

<i>Hlavní cíl</i>	<i>Dílčí cíl</i>	<i>Dílčí cíle druhé řady</i>	<i>Rozdílnost pohledu</i>
Analýza názorů Romů a zaměstnavatelů na problematiku zaměstnanosti romské komunity	C I. Rozdílnosti ve vnímání situace Romů na trhu práce z pozice zaměstnavatele a romského spoluobčana	<p>C I. 1. Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?</p> <p>C I. 2. Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?</p> <p>C I. 3. Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?</p>	Rozdílnost pohledu romského etnika a zaměstnavatelů
	C II. Důsledky vysoké nezaměstnanosti romských skupin	<p>C II. 1. Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?</p> <p>C II. 2. Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?</p> <p>C II. 3. Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?</p>	Rozdílnost pohledu romského etnika a zaměstnavatelů
	C III. Rozdílné vnímání pohovoru při výběrovém řízení na straně zaměstnavatele a Roma	<p>C III. 1. Jak vnímáte problematiku zaměstnanosti u své osoby?</p> <p>C III. 2. Jakou práci byste chtěl dělat a co od ní očekáváte?</p> <p>C III. 3. Jak vnímáte pracovní pohovor se zaměstnavatelem?</p> <p>C III. 4. V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?</p>	Názor romského etnika
		<p>C III. 5. Podporujete zaměstnanost Romů ve Vaší firmě?</p> <p>C III. 6. O jakou práci Romové mají zájem?</p> <p>C III. 7. Jak vnímáte pracovní pohovor s Romem?</p> <p>C III. 8. V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?</p>	Názor zaměstnavatele

3.1.2 Volba strategie

Jako výzkumnou strategii jsem zvolila kvalitativní výzkum, neboť nejlépe odpovídá stanoveným cílům a záměrům mé práce. Provádí se pomocí delšího a intenzivního kontaktu s respondenty, díky kterému výzkumník získá integrovaný pohled na předmět studia.

Výzkumník má zvolené určité téma, ke kterému na základě získaných teoretických znalostí provádí praktický výzkum. Hlavní důraz pokládá na oslovené respondenty, kterým dává, co největší prostor k vyjádření jejich názorů a myšlenek. Dále se snaží výzkumník pochopit získaná data a klade důraz na názorovou nezávislost respondentů. Získaná data induktivně analyzuje a interpretuje a dělá z nich obecné závěry. Při tomto procesu si musí uvědomit a zohlednit, že kvalitativní výzkum má své výhody a nevýhody.

Výhodou kvalitativního výzkumu je, že výzkumník získává podrobný popis a vhled do názorů respondentů, zkoumá je v přirozeném prostředí. Mezi další výhody kvalitativního výzkumu patří, že umožňuje studovat procesy, navrhnout teorie, dobře reaguje na místní situace, podmínky a pomáhá hledat lokální příčinné souvislosti.

Výzkumník nesmí zapomenout, že kvalitativní výzkum, stejně jako jeho strategie není bez limitů a bezchybná. Vždy se zde prolínají i subjektivní dojmy jednotlivých respondentů. Počet respondentů je omezen, a tím zobecněné závěry nemusí být vždy zcela objektivní. Výzkumník si musí dát pozor, aby své výsledky výzkumu neovlivňoval subjektivním dojmem a osobními preferencemi.⁹⁴

3.1.3 Výběr metody

Bakalářská práce byla vypracována na základě použité metody kvalitativního výzkumu, neformálních rozhovorů a zúčastněného pozorování. Tato metoda je vhodná ke zkoumání v oblasti společenských výzkumů a pochopení mezi lidských vztahů, a to i v rámci rozdílných etnicit.

Hlavní metodou sběru dat je naslouchání vyprávění. Tím je myšleno kladení otázek respondentům a zapisování jejich odpovědí. K získání informací pro splnění záměrů této bakalářské práce jsem zvolila dotazníkovou metodu sběru dat pomocí strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Jednotlivé otázky jsem si pečlivě naformulovala a seznámila

⁹⁴ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, ISNB 978-80-7367-485-4.

s nimi respondenty. Tento postup jsem zvolila, aby se mi získané informace od jednotlivých respondentů výrazně nelišily, neodkláněly se od tématu a následně se dobře analyzovaly.

Ve svém výzkumu jsem volila respondenty z romského etnika a zaměstnavatele firem. Mezi romskými spoluobčany jsem se snažila vybrat ty respondenty, u kterých jsem předpokládala, že opravdu práci shánějí a účastní se výběrových pohovorů. Mezi zaměstnavateli jsem si volila firmy, které romské spoluobčany opravdu zaměstnávají. Tím jsem se pokusila snížit názorové nesrovnalosti a o větší objektivitu získaných dat.

Základ strukturovaného rozhovoru tvoří soubor otevřených otázek, které jsou pečlivě formulovány do jednotlivých tematických okruhů. Rozhovory jsem se snažila vézt cíleně, tak aby respondenti odpovídali na jednotlivé otázky a neodkláněli se od tématu, ale zároveň se snažila být maximálně objektivní, nebýt ovlivněna předešlými rozhovory a svým subjektivním dojmem přihlížet na individuální okolnosti a rozdíly mezi respondenty.

Vedení strukturovaného rozhovoru bylo doprovázeno zúčastněným pozorováním, které pomáhá lepšímu vcítění a porozumění se do sociálních statusů a rolí respondentů a zároveň k navázání dobrých vztahů s nimi. Monitorování osob není vázáno na jejich souhlas.

Během výzkumu jsem byla v osobním kontaktu se zaměstnavateli a personalisty, a s romskými respondenty, což mi poskytlo cenné informace, nové zkušenosti a obohatilo pohled na romskou populaci. Dalším přínosem této komunikace bylo i nezúčastněné pozorování, které doplnilo jejich výpovědi mnoha osobními reakcemi a emočními výlevy.

3.1.4 Etické zásady

V rámci svého výzkumu a uskutečnění strukturovaných pohovorů jsem dodržela všechna etnická pravidla. Získala jsem od respondentů poučený (informovaný) souhlas s výzkumem. Každého respondenta jsem obeznámila s tématem, průběhem a účelem výzkumu. Dodržela jsem pravidlo svobody odmítnutí, možnosti neodpovídat na otázku, která se jim nezdá vhodná a možnosti kdykoli ukončit daný výzkum. Zároveň jsem dodržela zásadu anonymity a zavázala se, že identita respondentů i firem nebude odhalena. Pro dodržení anonymity jsem ve své práci označila romské respondenty náhodně zvolenými křestními jmény a zástupce respondentů firem jsem označila čísly.

3.1.5 Výzkumný vzorek

Výběr respondentů patří k velice důležité součásti výzkumu. Pro tento výzkum jsem oslovila 6 respondentů, 3 zástupce romského etnika a 3 zaměstnavatelé, případně pracovníky zodpovědné za nábor pracovních sil do firmy.

Zástupci respondentů romského etnika:

Respondent č.1:

Jiřina, 39 let, základní vzdělání, vdaná, manžel je zaměstnán u technických služeb, kde uklízí veřejné prostranství města. Spolu mají 4 děti (ve věku 21,15,14, a 10 let). Bydlí v menším rodinném domě, kde s nimi žije i nejstarší dcera se dvěma dětmi, která je v současné době na mateřské dovolené. Ostatní děti navštěvují zvláštní a praktickou školu. Paní Jiřina byla v evidenci ÚP 2000-2003, 2010-2015, 2019-2020, její současné požadavky na zaměstnání jsou úklidové práce a sezónní práce v zemědělství při sklizni úrody.

Respondent č.2:

Dušan, 57 let, základní vzdělání, ženatý, jeho manželka je v domácnosti. Žijí ve státním bytě, kde s nimi bydlí jedna dcera se dvěma dětmi, partnera nemá. Další tři děti jsou již zaopatřené a s rodiči již nežijí. Pan Dušan byl v evidenci ÚP 2001, 2005-2006, 2018-2021, nejvíce pracovních zkušeností má ve stavebnictví, kde vykonával pomocné práce, a proto by tam rád pracoval i v budoucnu.

Respondent č.3:

Verián, 37 let, nesezdaný, z prvního vztahu má syna, dnes již dospělého žijícího s matkou, v současnosti žije s druhou partnerkou, spolu mají 4 děti, 3 z nich jsou na základní škole, nejstarší syn se učí na zedníka. Žijí v rodinném domě, kde s nimi bydlí i Veriánovi rodiče. Pan Verián ukončil odborné učiliště – obor zedník, v evidenci ÚP byl 2001, 2006, 2018, 2021. Z počátku své pracovní kariéry práce střídal, pracoval jako dělník ve stavebnictví nebo vykonával pomocné práce v menších podnicích, v současné době mu je jedno, kde bude pracovat, hlavně aby sehnal nějakou práci. Upřednostnil by ale práci ve fabrice.

Respondenti z řady zaměstnavatelů:

Firma 1:

Úklidová firma působí přibližně 10 let v Kostelci nad Orlicí a jeho okolí. Zaměstnává ženy i muže. Ženy převážně na úklidy vnitřních prostorů budov a lehké úklidové práce. Mužů v pracovním poměru mají méně, a to zejména na těžší úklidy venkovních prostorů a různé jiné manuální práce poptávané zákazníkem. Jak v minulosti, tak v současnosti zaměstnávají romské etnikum, ale zároveň občas na výpomoc lidi důchodového věku. Rozhovor mi poskytl majitel firmy, neboť je to menší firma a personalistu nemají, tak si zaměstnance vybírá osobně.

Firma 2:

Druhou firmu jsem si vybrala stavební firmu. Na Kostelecku již působí 19 let a zaměstnává kolem 70 zaměstnanců, z toho asi přibližně půlku tvoří technickoadministrativní síla, zbytek jsou zedníci a stavební dělníci. Mezi zedníky má také 1 romskou pracovní četnu. Další romské spoluobčany zaměstnává na živnost. S romským etnikem má bohaté a dlouhodobé zkušenosti. V současné době čím dál víc upřednostňují pracovníky ze zahraničí – Slováky a Ukrajince. Hlavní pracovní náplní této firmy je výstavba a revitalizace rodinných domů, zateplování objektů, průmyslových a montovaných hal. V této firmě jsem od majitele firmy dostala svolení hovořit s personalistou.

Firma 3:

Poslední oslovenou firmou byl průmyslový podnik, který už působí na trhu práce přes 80 let. Po revoluci byl v rámci restituce navrácen potomkům původních majitelů. Hlavním výrobním programem této firmy je výroba řetězových kol a řetězů, např. řetězů válečkových, dopravních, pouzdrových, speciálních, pro zemědělství, pekárny, dopravníky, dřevařský a papírenský průmysl a mnoho dalších. V současné době podnik dobře prosperuje a zaměstnává přibližně kolem 320 zaměstnanců. Ve firmě moc příslušníků jednotlivých romských skupin nepracuje, ale ti, co tam jsou vykonávají pomocné dělnické práce. I v této firmě jsem byla odkázána vést rozhovor s personalistou.

3.1.6 Průběh a organizace výzkumu

Do výše zvoleného výzkumu jsem vybrala 6 respondentů: 3 zástupce romské komunity a 3 zástupce firem. Výzkum probíhal v průběhu března 2021. Respondenti jednotlivých příbuzenských romských skupin byli dopředu vybráni, ústně osloveni a požádáni o rozhovor

a následně s nimi byla domluvena schůzka k provedení rozhovoru. Respondenty firem jsem kontaktovala telefonicky, přičemž 2 mi odmítli spolupráci, jeden z důvod časové tísně, jeden z obav osobní konfrontace v rámci pandemie COVID-2019, tak jsem si za ně našla náhradní respondenty. Se všemi 3 zástupci firem jsem si domluvila osobní schůzku. Svůj výběr jsem se snažila vymezit na firmy s různými podnikatelskými záměry a to stavebnictví, průmyslový podnik a úklidovou firmu. V jedné z firem jsem mluvila přímo s majitelem firmy, zbylí dva majitelé mě odkázali na personalisty. Při výběru firem jsem volila zaměstnavatele, kteří ať již v minulosti, tak v současnosti občany romského etnika zaměstnávají. Všechny rozhovory probíhaly formou osobní schůzky.

Průběh rozhovoru byl dopředu stanoven, sled a téma otázek byl pro všechny respondenty stejný. Rozhovor probíhal dle základních zásad pro vedení rozhovoru (např. jasná formulace otázek, naslouchání, neposuzování názorů respondentu, písemné zaznamenávání odpovědí respondentů). Každému respondentovi byla zaručena anonymita a poděkování za ochotu a čas při vedení rozhovoru. Časové rozmezí trvání rozhovoru se pohybovalo mezi 35-45 minutami. Po skončení rozhovoru bylo respondentům nabídnuta možnost seznámení se závěry provedeného výzkumu.

3.1.7 Polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami

Kvalitativní výzkum prováděný v praktické části této práce je založen na metodě polostrukturovaného rozhovoru.

Polostrukturovaný rozhovor je rozhovor mezi výzkumníkem a respondenty. Rozhovor je výzkumníkem dopředu připravený, má svoji strukturu, koncept a přibližný časový harmonogram. Přesto ho občas doprovází spontánní, nepředvídatelné a emoční výlevy, kterými se výzkumník nesmí nechat překvapit a zaskočit.

Tato metoda výzkumu je provázena následujícím postupem. Tazatel si stanoví cíl svého výzkumu a k tomu si vytvoří výzkumné otázky. V rámci tohoto vytyčeného plánu v určitém sledu postupně klade respondentovi vytvořené otázky, aby postupně došel k vytyčenému cíli a mohl svůj výzkum analyzovat a stanovit závěr. V rámci těchto rozhovorů výzkumník ke každému respondentovi přistupuje individuálně a vytváří si s ním důvěryhodný a přátelský vztah. Dále musí respektovat citové a emoční rozpoložení dotazované osoby a případně vystihnout jeho kladný či záporný vztah k některým otázkám a nenutit ho do odpovědi. Dotázaný respondent musí cítit, že je akceptován a respektován. Tazatel musí počítat s časovou

náročností této výzkumné metody, a proto již dopředu naplánovat časové rezervy mezi jednotlivými rozhovory a pokud nepoužije diktafon časový prostor pro zpracování rozhovoru. Použití diktafonu jsem zvláště u romského etnika zavrhl, neboť bych tím ztratila jejich důvěru.

3.1.8 Struktura otázek

K získání názorů respondentů na zvolenou problematiku během výzkumu bylo položeno 10 otázek 6 respondentům, 3 romského etnika a 3 zástupcům firem. Pokud se mi zdálo, že otázkám ne zcela rozumí, snažila jsem jim dát otázky doplňující a srozumitelnější. Díky tomu jsme získala odpovědi od všech a na všechny otázky, i když v rozdílném rozsahu. V rámci výzkumu jsem se snažila o zachování neutrality názorů, nenechat se ovlivnit názory jiných respondentů a nepodsouvat jim vlastní názory. Každý z respondentů odpovídal na otázky individuálně, ať již obsahově, ale také co se týká rozsáhlosti jednotlivých odpovědí. Obsah jednotlivých otázek na respondenty působil rozdílně.

K prvnímu dílčímu cíli *„Rozdílnosti ve vnímání situace Romů na trhu práce z pozice zaměstnavatele a romského spoluobčana“* jsem se snažila dospět pomocí prvních 3 otázek. Všechny tři tyto otázky byly pro romské etnikum a zaměstnavatele stejné:

První výzkumná otázka: *„Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?“*

Druhá výzkumná otázka: *„Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?“*

Třetí výzkumná otázka: *„Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?“*

K dosažení dalšího dílčího cíle *„Důsledky vysoké nezaměstnanosti romských skupin“* jsem měla pro respondenty připravené další tři výzkumné otázky, opět byly pro zaměstnavatele a pro romské etnikum stejné.

Čtvrtá výzkumná otázka: *„Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?“*

Pátá výzkumná otázka: *„Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?“*

Šestá výzkumná otázka: *„Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?“*

Posledním dílčím cílem bylo *„Rozdílnost vnímání pohovoru při výběrovém řízení na straně zaměstnavatele a Roma“*. K tomuto cíli patřily 4 dílčí otázky, které byly rozdílné

pro zaměstnavatele a pro romské etnikum, neboť obě strany tuto problematiku vidí ze svého úhlu pohledu.

Pro romské etnikum:

Sedmá výzkumná otázka: „*Jak vnímáte problematiku zaměstnanosti u své osoby?*“

Osmá výzkumná otázka: „*Jakou práci byste chtěl dělat a co od ní očekáváte?*“

Devátá výzkumná otázka: „*Jak vnímáte pracovní pohovor se zaměstnavatelem?*“

Desátá výzkumná otázka: „*V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?*“

Pro zaměstnavatele:

Sedmá výzkumná otázka: „*Podporujete zaměstnanost Romů ve Vaší firmě?*“

Osmá výzkumná otázka: „*O jakou práci Romové mají zájem?*“

Devátá výzkumná otázka: „*Jak vnímáte pracovní pohovor s Romem?*“

Desátá výzkumná otázka: „*V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?*“

3.1.9 Interpretace a analýza získaných výsledků

V této části bakalářské práce budu interpretovat a rozebírat výsledky rozhovorů s jednotlivými respondenty. Analýza je provedena v pořadí kladených otázek a nejdříve prezentuji názory zástupců romského etnika a následně zástupců firem.

C I. 1. Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?

Vnímání situace jednotlivců příbuzenských romských skupin na trhu práce viděli romští spoluobčané téměř jednoznačně, a to negativně. Oni, členové jejich rodin a celé romské etnikum velmi často práci nemají a špatně se jim shání. Zaměstnavatelé je do pracovního poměru nechtějí a pokud je přijmou, tak pouze na práce podřadné a krátkodobé. Jednotliví příslušníci romských skupin to chápou jako diskriminaci, která výběrovými pohovory začíná a pak v průběhu pracovního poměru pokračuje.

Zaměstnavatelé také vnímají romskou nezaměstnanost jako problematickou, složitou a dlouhodobě neměnnou situaci. Na jednu stranu zaměstnance shánějí, ale proč by měli brát do pracovního poměru zaměstnance méně spolehlivé, méně zodpovědné, konfliktní, s nižším vzděláním, kteří žijí odlišným způsobem života ve svých komunitách, kde většinou nemají podle zaměstnavatelů správné vzorce chování, když si můžou vybrat někoho jiného? A když se jim něco vytkne, brání se diskriminací a nerovným jednáním ze strany zaměstnavatelů. V práci žádné změny nevyhledávají, huň se přizpůsobují a podřizují, mají rádi svoji svobodu,

častěji jsou s nimi problémy ve vztazích na pracovištích, ostatní s nimi nechtějí pracovat, častěji mají problémy s fluktuací. Jeden ze zaměstnavatelů uvedl, že jejich situace je neuspokojivá, ale jim stačí. Přiznávají také, že členy romských komunit většinou zaměstnávají na druhořadou a méně finančně ohodnocenou práci. A myslí si o nich, že pokud práci ztratí, takto často a brzy vzdávají, tím ztrácejí pracovní návyky a motivaci k hledání další práce, proto jich je hodně bez práce. Zároveň se domnívají, že krátkodobé pracovní poměry a práce na černo, jim vyhovuje.

Dalším problémem je, že zaměstnavatelé, ale i ostatní zaměstnanci ve firmách jsou také často ovlivňováni předsudky o romském etniku. A důsledkem předsudků, nedůvěry ve spolehlivost jednotlivců romského etnika dochází k upřednostňování jiných uchazečů o práci, a to zejména z řad majority a cizích příslušníků. Proto jeden z respondentů uvedl, že možnosti pro uplatnění jsou pouze teoreticky stejné, ale prakticky upřednostňují uchazeče z majoritní společnosti.

Zaměstnavatelé si uvědomují, že to má romská komunita složitější, jak ve společnosti, tak na trhu práce, a to jak při hledání, tak i při jejím udržení. Proto by měli dostávat více šancí k uplatnění na trhu práce. Dále zastávají názor, že vyšší šanci na práci mají ti integrovaní romští spoluobčané než ti neintegrovaní žijící ve velkých skupinách, neboť jsou náchylnější k podléhání nevhodným pracovním návykům a špatným vzorcům chování. Zajímavý názor byl, že by měli mít větší šanci na uplatnění v oblasti, kde se mohou lépe uplatnit, např. oblast hudby, umění, zábavy.

C I. 2. Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?

Faktorů, které ovlivňují jejich uplatnění na trhu práce je více, ale na prvním místě romští respondenti uváděli, že je pro ně málo práce. Dalším faktorem je, že pak zaměstnavatelům vadí, že jsou romského původu – tím mysleli, že jsou černí, nespolehliví, bez vzdělání, „házejí Romy do jednoho pytle“. Práci dále od domova odmítají, neboť mají nízké výdělky, proto dojíždět za prací se jim nevyplatí.

Všichni zaměstnavatelé jako hlavní handicap romské komunity uváděli nedostatečné vzdělání a kvalifikaci, které jsou důležité, neboť uplatnění na trhu práce klade na zaměstnance čím dál větší nároky, vyvíjejí se nové technologie a vznikají nové pracovní postupy a k tomu lidé potřebují vzdělání a chuť se učit novým věcem. Mezi další faktory uváděli mentalitu, emotivní chování, nepřizpůsobivost, špatnou pracovní morálku, malou trpělivost, větší inklinování k životním nástrahám jako alkohol, drogy, odmítání kontroly práce, která je v jejich

očíh u romské komunity nutná. Dalším faktorem, který ovlivňuje přístup práce jednotlivců romských skupin jsou špatné vzory v rodině a krátkodobá výdrž u jedné práce. Uvědomují si, že pobírají nižší mzdy, a že i to je může demotivovat. Chtěli by je zaměstnávat, ale hůř poznávají ty, co chtějí opravdu pracovat a ty co jenom „jako“.

C I. 3. Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?

O fenoménu romské nezaměstnanosti mluvili všichni romští respondenti jako o problému celospolečenskému. Ale v hlubším kontextu to nemysleli celospolečensky, ale pouze v rámci romské komunity. Často vysvětlovali problémy spjaté s nezaměstnaností na své rodině, známých. Ani jeden z respondentu neuvedl, že by se problém romské nezaměstnanosti týkal i české majority.

Zaměstnavatelé se zcela jednoznačně shodli na tom, že romská nezaměstnanost je celospolečenský problém, a to v ve smyslu, že se to týká jak jednotlivců romských skupin, tak i majoritní skupiny. Chápu, že určité skupiny lidí potřebují podporu státu, hůře se integrují do společnosti, nemůžou sehnat práci, jsou závislí na dávkách státní sociální podpory. Ale na druhou stranu jim dávají za vinu, že si za to často můžou sami a že pro zlepšení situace nic nedělají. A to si myslí i o velké části nezaměstnaných romského etnika. Jeden z respondentů zastával názor, že kdyby žili v menších skupinách, měli by ve společnosti a na trhu práce větší šance. Dokud nepřijmou zodpovědnost sami za sebe, tak lepší to nebude.

C II. 1. Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?

Hlavním důsledkem vysoké nezaměstnanosti romští respondenti nejvíce spatřují, že mají málo peněz a s tím se pojí další problémy např. že nemají peníze na nájem, peníze pro děti, nikam nemůžou jezdit, mají špatné bydlení nebo jich v jednom bytě bydlí hodně. Jako další důsledek nezaměstnanosti uváděli, že si připadají méněcenní, a že se na ně majoritní společnost a zaměstnavatelé dívají jako na „Cikány“ a spojují je s negativními předsudky.

Zaměstnavatelé spatřují důsledky vysoké nezaměstnanosti jednotlivců romských příbuzenských skupin v tom, že s nimi má společnost v rámci vyplácení vyšší finanční náklady. Ale uvědomují si, že i samotní jednotlivci romského etnika mají důsledkem nezaměstnanosti různé problémy a to např. méně peněz, špatné bydlení, nižší úroveň života, horší společenskou pozici.

C II. 2. Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?

Ke snížení romské nezaměstnanosti by dle romského etnika přispělo, aby nebyli při hledání zaměstnání anebo po tom, co ho získají diskriminováni a zaměstnavatelé a ostatní zaměstnanci se na ně nedívali „skrz prsty“. Dalším problémem vidí, že ve fabrikách i ve stavebnictví zaměstnavatelé upřednostňují cizince.

Zaměstnavatelé vidí řešení romské nezaměstnanosti v tom, že by bylo potřeba jim dávat vyšší šance uplatnění na trhu práce, tím by se zlepšilo začlenění romského etnika do společnosti. Zaměstnaní rodiče jsou v rámci pracovního uplatnění dětem lepšími vzory než nezaměstnaní rodiče. Dále je potřeba docílit vyššího vzdělání celých romských rodin a zlepšit motivaci ke vzdělání. Tím by vznikaly lepší vzorce chování pro další generace. Ale tato situace se již mnoho let nelepší.

C II. 3. Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?

Na otázku, kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti jednotlivců příbuzenských skupin, se romští respondenti shodli na tom, že by tuto problematiku měly víc řešit stát či město. Neboť je berou často jako viníka, který za tuto situaci může. Zároveň také umožňují zaměstnávání cizinců, ti pak obsazují dělnické práce, které vykonávali v minulosti oni.

I zaměstnavatelé zastávali názor, že by jim měla pomoci majoritní skupina. Ale ne pouze tím, že jim vyplácí dávky, ale více je motivovat ke vzdělání a práci. Dalším řešením by viděli finančně podporovat zaměstnavatele, kteří je zaměstnávají. Neboť zaměstnávat romské spoluobčany je složitější a finančně nákladnější např. fluktuací, kontrolou jejich práce. Podporou těchto firem by stát ušetřil finanční prostředky vyplácené na dávkách.

C III. 1. Jak vnímáte problematiku zaměstnanosti u své osoby?

Romské etnikum nezaměstnanost u své osoby jako problém považuje. Chvíli práci mají, pak ne, zase shánějí, a to se opakuje. Raději by chtěli mít stabilní práci. Ale myslí si, že za to nemůžou, že oni se snaží, ale zaměstnavatelé upřednostňují jiné uchazeče a v jejich očích je diskriminují. Často jsou v evidenci úřadu práce, to berou jako normální věc, neboť i ostatní členové jejich rodin jsou na tom stejně. Všichni respondenti ale poptávali ať už v minulosti, či nyní lehčí manuální práce – úklidové práce, sezonní práce, práci ve stavebnictví. Práce jako OSVČ se jeden z respondentů nebál, dokonce mu i v minulosti více vyhovovala, díky nižším odvodům státu, měl víc peněz.

C III. 2. Jakou práci byste chtěl dělat a co od ní očekáváte?

Všichni romští respondenti by chtěli manuální práci, paní uklízet, jeden respondent ve stavebnictví a jeden ve fabrice. Všichni od práce očekávají peníze a tím zlepšení své finanční situace. Dva respondenti uznání, a aby je ostatní nebrali jako „Cikány“ a že jsou všichni stejní.

C III. 3. Jak vnímáte pracovní pohovor se zaměstnavatelem?

Pracovních pohovorů se již mnohokrát účastnili. Problém s nimi neměli. Ani jeden z respondentů neuvedl, že by s nimi personalista špatně hovořil, či mu nějak dával najevo, že je Rom. Nevadilo jim, že nemají životopis, dali jim vyplnit dotazník, čemu nerozuměli, buď jim pomohli vyplnit nebo to uvádět nemuseli. Ale ve výsledku je stejně nepřijali a dali přednost někomu jinému. V tom už cítili vůči k nim nedůvěru a diskriminaci. Dále jim vadilo, že když je zaměstnavatelé nevybrali, tak jim to ani následně nezavolali či nedali jinak vědět, tím ztratili k nim důvěru a někdy už ani nedoufají, že práci seženou.

C III. 4. V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?

Nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání romští respondenti připisují diskriminaci a předsudkům o romské komunitě.

C III. 5. Podporujete zaměstnanost Romů ve Vaší firmě?

Do svého výzkumu jsem si vybrala jsem si respondenty, o kterých jsem si myslela, že romskou komunitu podporují a snaží se ji zaměstnávat, a to se mi potvrdilo i v odpovědích. Všichni respondenti mi řekli, že romskou komunitu podporují, i když s tím občas mají potíže a finanční náklady na víc. Někteří Romové se sice dle jejich názorů v práci se snaží, ale těch, kteří v práci nevydrží, je většina. Buď ukončí pracovní poměr sami Romové nebo je ukončen ještě ve zkušební době ze strany zaměstnavatele. Přesto ale zaměstnavatelé nepřipouští, že by u nich ve firmě docházelo k nerovnému zacházení s Romy. Berou je jako rovnocennou pracovní sílu a zaměstnávají je.

C III. 6. O jakou práci Romové mají zájem?

Většina zaměstnavatelů tvrdí, když že k jim uchazeči hlásí, tak už obvykle ví, o jakou práci se jedná. Je to dáno výrobním zaměřením firmy a tím pádem i ví, co od práce očekávat. Obvykle se hlásí na jednodušší manuální práce, o pracovní pozice více náročné zájem

nemají. Na jednu stranu chápou, že k tomu nemají potřebné vzdělání a kvalifikaci, ale na druhou stranu se ani nesnaží k něčemu novému se naučit. Jeden z respondentů odpověděl, že romské etnikum nerado pracuje v úkolově normativní práci.

C III. 7. Jak vnímáte pracovní pohovor s Romem?

Pracovní pohovory s romskými uchazeči jsou obdobné jako s ostatními uchazeči na podobná pracovní místa. U uchazeče nezáleží na tom, zda je či není Rom, ale na jakou pracovní pozici se hlásí. Pokud se někdo hlásí na THP pozici je výběrové řízení minimálně dvoufázové, pokud se hlásí na jednodušší manuální práci, tak stačí kratší pohovor. Při něm se snaží poznat, zda uchazeč má o práci opravdu zájem a dále sledují dochvilnost a chování uchazeče. Požadovaný životopis, pokud nemají vyplněný, nahrazují jednoduchým dotazníkem. Zaměstnavatelé přiznali, že i tak ne vždycky dokážou uchazeče při vstupním pohovoru správně odhadnout, pak je s ním pracovní poměr ukončen ve zkušební době. Že by docházelo k diskriminaci, k tomu se žádný zaměstnavatel nepřiznal. Ale dle názoru zaměstnavatelů se často stává, že romští uchazeči jsou na pohovor nepřipraveni, nevědí osobní údaje, nezískali si informace o firmě atd. V rámci rozhovoru hraje dle zaměstnavatelů důležitou roli i neverbální komunikace. Je důležité, jak se uchazeč chová, jeho mimika, gesta, aby se hodil do kolektivu, ve kterém bude pracovat.

C III. 8. V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?

Úspěšnost romských uchazečů je určitě nižší než ostatních. Dle zaměstnavatelů je to ovlivněno nižší nabídkou pracovních pozic na jednoduché manuální práce a počtem uchazečů, kteří se na tuto práci hlásí a tím, že členové romského etnika jsou tak často nahrazováni cizinci. Dále jsou znevýhodněni dle zaměstnavatelů tím, že mají většinou jen základní vzdělání a menší pracovní zkušenosti, jsou méně připraveni na pracovní pohovor. Mezi další faktory ovlivňující nižší úspěšnost nezaměstnanosti příbuzenských romských skupin je jejich pracovní fluktuace, chování, čistota.

3.1.10 Shrnutí výzkumné části

V této kapitole se věnuji shrnutí výzkumné části. Zabývám se analýzou odpovědí respondentů, zhodnocením dílčích cílů a porovnáním názorů respondentů romského etnika a zaměstnavatelů, v čem se jejich názory shodují a v čem se odlišují.

Cílem bakalářské práce bylo se dívat na stejnou problematiku očima majoritní komunity i jednotlivců romských skupin. Těchto cílů jsem docílila, jak již bylo řečeno v úvodu, pomocí 6 polostrukturovaných rozhovorů, 3 s romskými respondenty a 3 se zaměstnavateli. S výběrem respondentů jsem žádný problém neměla. Otázky jsem měla předem vypracované a všichni respondenti na všechny odpověděli.

Prvním dílčím cílem bylo zjistit rozdílnost ve vnímání situace romských příbuzenských skupin na trhu práce z pozice zaměstnavatele a romského spoluobčana. Problematika spojená se situací romského etnika na trhu práce je podle názorů zástupců romské komunity i zaměstnavatelů či personalistů velmi složitá a dlouhodobě neměnná, na tom se shodli všichni respondenti. Ale další otázky spojené s touto problematikou vidí obě strany odlišně.

Oslovení romští respondenti si myslí, že tato situace je pro všechny jednotlivce romských skupin stejná, vyšší nezaměstnanost je spojená s diskriminací a s předsudky proti Romům. Rádi by pracovali, ale jejich pracovní příležitosti jsou omezené. Většinou jsou přijímáni pouze na práce krátkodobé a častěji u nich dochází na trhu práce k marginalizaci. Ani jeden z respondentů nevedl, že by problémy s vysokou romskou nezaměstnaností se týkaly majoritní skupiny.

Zaměstnavatelé si tuto situaci uvědomují, ví, že romská komunita to má na trhu práce složitější. Na jednu stranu by jim rádi pomohli a přijímali je do pracovního poměru častěji, ale zároveň pro ně mají málo nekvalifikované práce. Dle jejich názorů mají romští spoluobčané nižší vzdělání, jsou méně spolehliví, přizpůsobiví, konfliktní, žijí odlišným způsobem života, mají odlišné vzorce chování a jsou s nimi problémy ve vztazích na pracovištích a častější problémy s fluktuací a nemocností. Dle jejich názorů si sice práci hledají, ale ve skutečnosti jim více vyhovuje práce „na černo“.

Zaměstnavatelé na rozdíl od romských respondentů míní, že vyšší vzdělání a kvalifikace souvisí s lepším uplatněním na trhu práce a s odlišným životem. To platí i u příslušníků romských skupin s vyšším vzděláním, kteří se pak většinou se od romských jednotlivců s nižším vzděláním distancují, a tím pádem je málo motivují ke změnám způsobu života. Problematiku vysoké nezaměstnanosti romského etnika vnímají jako celospolečenský problém.

Dalším dílčím cílem bakalářské práce byla analýza důsledků vysoké nezaměstnanosti příslušníků romských skupin. Odpovědi na tento dílčí cíl se u obou stran rozlišovaly. Na hlavní důsledky vysoké nezaměstnanosti romští respondenti se více dívají ze subjektivního

hlediska a pohledu romského etnika. Na prvním místě všichni uváděli nedostatek financí a s tím spojenými problémy např. špatné bytové podmínky, diskriminace dětí ve školách, méněcennost a nízké společenské uznání, větší fyzickou zátěž a s tím spojené zdravotní problémy. Jako řešení by navrhovali, aby je zaměstnavatelé neznevýhodňovali a obsazovali je i na lépe finančně odhodnocená pracovní místa. Na řešení nezaměstnanosti dle jejich mínění by se měl více podílet stát či město, neboť je považují za viníky této situace.

Zaměstnavatelé považují vysokou nezaměstnanost jednotlivců romských příbuzenských skupin jako celospolečenský problém. Jednak z důvodů vyplácení státních sociálních dávek a tím i špatné integrace romských komunit. Jako řešení navrhovali větší podporu majoritní skupiny, ale nejen pouze v rámci vyplácení sociálních dávek, ale větším zaměstnáváním příslušníků romského etnika a podporou vzdělávání celých rodin. Jako další řešení navrhovali větší podporu státu firmám, kteří minoritní skupiny zaměstnávají.

Posledním dílčím cílem bylo rozdílné vnímání pohovoru při výběrovém řízení na straně zaměstnavatele a romského spoluobčana. I na tuto otázku se odpovědi respondentů lišily. V rámci osobní zkušenosti s hledáním zaměstnání se romští respondenti shodli na tom, že vystřídali hodně zaměstnání a situace se neustále opakuje, chvíli práci mají, pak jsou v evidenci úřadu práce a práci shánějí. Raději by byli, kdyby měli dlouhodobou stabilní práci. Upřednostňují manuální práci s nižšími nároky na vzdělání a kvalifikaci, ale vzhledem k diskriminaci při přijímacích řízeních, v zaměstnáních, na pracovištích tuto šanci na práci nemají a svoji situaci považují za neměnnou. Pracovních pohovorů se již účastnili mnohokrát. V rámci pracovních pohovorů negativní zkušenosti s personalisty či zaměstnavateli neměli. Velké požadavky na životopisy a dotazníky při pohovorech nepožadovali. Ale ve výsledku si připadali diskriminováni, neboť když měl zaměstnavatel možnost výběru zaměstnance, byli upřednostňováni uchazeči z majoritní skupiny a v posledních letech i cizinci. Dále zaměstnavatelům a personalistům vytýkali, že je často ani neinformovali o výsledku výběrového řízení.

Zaměstnavatelé, které jsem si vybrala, mají bohaté zkušenosti se zaměstnáváním romských jednotlivců. Ale shodli se na tom, že často spolupráce s nimi není lehká a více firmu finančně zatěžuje. Diskriminaci a nerovné zacházení s jednotlivci příbuzenských romských skupin nepřipouštějí. Považují je za rovnocennou pracovní sílu a zaměstnávají je. Jen výběr je těžší. Požadují méně kvalifikovanou práci, neboť většinou mají vystudovanou pouze základní či praktickou školu, pouze nízké procento z nich je vyučeno.

A ani v zaměstnání se nechtějí učit novým věcem. Dlouhé dotazníky ani podrobné životopisy po nich nepožadují. V rámci pracovního pohovoru se více snaží zaměřit o skutečný zájem člověka o danou práci a dále na verbální a neverbální komunikaci, jako chování, jazyk, gesta, a vhodnost do zařazení do pracovního kolektivu. Častěji ale romští spoluobčané přicházejí na pracovní pohovor nepřipravení, a to jim škodí.

Vyhodnocením těchto dílčích cílů dochází k tomu, že romští respondenti se zaměstnavateli mají více odlišných než stejných názorů na zaměstnanost romského etnika. To potvrzuje nižší integraci jednotlivců romských příbuzenských skupin a špatné soužití s majoritní společností.

3.1.11 Teorie konstrukce sociální reality

Bakalářská práce je začleněna do konstrukce sociální reality.

Kvalitativní výzkum je opřen o teorii konstrukce sociální reality, neboť jsou v něm zkoumány rozdílnosti a vztahy majoritní a minoritních společenských skupin. Různé sociální, kulturní a etnické skupiny, musí sociálně fungovat a tvořit harmonicky fungující společenský celek. Sociální vědění u občana majoritní společnosti a romského občana je odlišné. Skupiny žijí odlišnými subjektivními životy, ale ve stejném objektivním světě. Proto v rámci lepšího fungování společnosti je nutné, aby tyto odlišnosti byly co nejmenší.

Sociologická analýza reality každodenního života neboli vědění, řídí naše jednání v každodenním životě. Tuto realitu si lidé nějak vykládají a má pro ně subjektivní význam jako určitý logicky soudržný svět. Mimo jiné je to ale zároveň svět, který má svůj původ v jejich myšlenkách a činnostech.⁹⁵ Realita každodenního života se zdá být předem objektivovaná, jeví se tedy jako řád jednotlivých objektů, místní příslušnost, jazyk, technické a slovní zásoby společnosti, mezilidské vztahy, ale neovlivňují ji pouze jevy přítomnosti, ale i odkazy na minulost. A to má majoritní skupina a jednotlivci romských příbuzenských skupin odlišné. Nejvíce se zajímáme o jevy o souhrn objektivních jevů, které souvisí s každodenní prací a životu. V každodenním životě nemohou existovat bez neustálé interakce a komunikace s ostatními. Víme, že přirozené vnímání světa se světem vnímání ostatních se v různých etnických skupinách v něčem shoduje a v něčem liší. Ze všeho nejdůležitější je ale si uvědomit, že existují shody i neshody v rozdílnosti v uvažování a vnímání této reality.

⁹⁵ BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. Konstrukce sociální reality. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-46-1. str. 25

Lidský organismus se neustále biologicky vyvíjí a má vztah ke svému prostředí, a to jak přírodnímu, ale i kulturnímu a sociálnímu řádu. Lidství je socio-kulturně proměnlivé. Tvárnost lidského organismu a jeho sklon podléhat společensky daným vlivům.⁹⁶

Osobnost, tak jak je prožívána později jako subjektivně a objektivně vnímaná identita, není předem dána. Sociální řád je výtvořem člověka a neustále se vytváří. Veškerá lidská činnost podléhá habitulizaci, každá opakovaná činnost se ustálí ve vzorce chování, které jsou nadále napodobovány. Habitulazaci mají romské příbuzenské skupiny odlišnou. Procesy habitulizace předcházejí každé institucionalizaci. Instituce mají své dějiny a řídí lidské chování. Svět institucí je tedy považován jako objektivní realita, který mají své dějiny. A ve vztahu k jedinci tvoří vnější skutečnost a jsou trvalé, ať se mu to líbí nebo ne. Nedají se změnit, ani se jim vyhnout, mají nad ním donucovací moc a kontrolní mechanismy. Svět institucí je objektivitou lidské činností, stejně jako jednotlivé instituce. Svět institucí zároveň potřebuje legitimizaci. A umístěný do symbolického světa předávaného z generace na generaci v souvislosti s obecnými tradicemi. Habitualizace a instutualizace omezují proměnlivost lidského jednání. Instutualizace mají sklon k trvání do té doby, dokud se nestanou problematickými. Děti i dospělí se učí, jak se mají chovat. Toto chování je důležité udržovat v určitých mezích. Čím je činnost více institucionalizovaná, tím chování lidí je předvídatelnější a kontrolovanější. Každá instituce se opírá o určité vědění. S procesem habitualizace je úzce spjat vznik rolí ve společnosti. Institucionalizace však není nevratný proces.

Jelikož společnost existuje jako objektivní i jako subjektivní realita, jakákoli teoretická analýza musí zahrnovat oba její aspekty. Společnost je neustálý dialektický proces, stávající současně ze tří složek: externalizace, objektivace a internalizace. Totéž platí pro jednotlivé členy společnosti, kteří svou začlenění o společenského světa a zároveň tento svět internalizují jako objektivní realitu. Být součástí společnosti znamená podílet se na její dialektice.

3.1.12 Transkulturní reflexe

V současné době se čím dál více hovoří o problematice základních hodnot civilizací a společností, dochází k jejich porovnávání a střetávání. Proto otázky spojené s multikulturalismem v rámci migrace a soužití různých etnik nabývají čím dál většího významu. Mutikulturalismus je ideologický a politický směr, který zastává stanovisko, že v demokratickém státě mohou žít nejen jednotlivci a skupiny různých kultur, vyznačující

⁹⁶ BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. Konstrukce sociální reality. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-46-1. str. 53

se kulturními a náboženskými odlišnostmi, jejichž cílem je harmonické soužití rozdílných etnických skupin v pluralitní společnosti, kde minoritní skupina si může zanechat a uchovat své zvyklosti, kulturní identity a je plně respektována a tolerována. Určité etnické, kulturní skupiny jsou homogenní, nepřebírají prvky jiných kultur, ale zároveň jim není odmítána jejich kultura. Koncept transkulturality navazuje a prohlubuje ideologický směr multikulturalismu. V transkulturalitě dochází, že se jednotlivé kultury mísí, vzájemně ovlivňují, přebírají do své kultury prvky jiných kultur. Dochází k interakci mezi příslušníky majoritních a minoritních společností a skupin zabývat se problematikou soužití ještě hlouběji např. potřeba respektování a překračování odlišností, vyvarování se etnocentrismu, ale zároveň je nutné osvojení kulturního relativismu společností. Transkulturní komunikace se snaží o hledání společného jazyka a hodnot a tím stírání kulturních odlišností, ať již etnických, náboženství, rasy, pohlaví. Každá odlišnost ovlivňuje naše životní jistoty a zkušenosti a rozšiřuje náš obzor. Aby se tomu tak událo, je třeba získat dovednosti, které přináší nové zkušenosti a pohledy. Každý člověk na problematiku transkulturního soužití má mít právo na svůj názor, ale zároveň i musí respektovat názory ostatních lidí, neboť v rámci soužití různých etnicit dochází často k různým rozporům a konfliktům. A čím menší tyto rozpory jsou, tak se lépe ve společnosti žije. Proto v transkulturní společnosti je transkulturní výchova nutností. Podstata spočívá v tom, že si lidé jsou ve své podstatě podobní, ale přesto jsou zároveň mezi nimi rozdíly, se kterými se učí zacházet. Transkulturnímu podvědomí se již můžeme učit od raného dětství. Proto se s transkulturní výchovou čím dál častěji setkáváme již ve školkách a školách, kde se dětem věnují odborní pedagogové, a to ať již primárně zaměřenou výchovou na jednotlivce nebo zaměřenou na skupinovou příslušnost.

Jak jsem se již zmínila v úvodu práce, v České republice žije mnoho etnických menšin, z nichž nejpočetnější je svébytná romská menšina. Tak jako v ostatních postkomunistických zemích příslušníci jednotlivých romských skupin oproti ostatním minoritám žili na samém okraji společnosti a byli závislí na míře tolerance ze strany majoritní společnosti, buď k násilné asimilaci, či k sociální izolaci. Proces transformace komunistických režimů na jedné straně přinesl pozitivní směry v postavení romských příbuzenských skupin, získali uznání, coby etnická menšina, což bylo doprovázeno rozvojem romské kultury a práva na formulaci politických zájmů a reprezentací. Ale na druhé straně došlo ke změnám tržní ekonomiky, a tím ke změnám reálných životních šancí a životních podmínek. Dopady tržní transformace jsou tíživé zejména pro tyto skupiny populace, které se obtížně vyrovnávají se změnami na trhu práce. Proto marginální pozice romských příbuzenských menšin na trhu práce se po roce 1990

stala hlavní charakteristikou jejich vyloučení z rovné soutěže na trhu práce a sociálního vyloučení se sociálními dopady.⁹⁷

Dnes jednotlivé příslušníky romských skupin primárně znevýhodňuje nedostatek způsobilostí, zejména nízká úroveň vzdělání, jejich slabý sociální kapitál, v rámci jejich koncentrace v rozšířených komunitách a úzkých příbuzenských skupin se slabšími vazbami k trhu práce. Vysoká nezaměstnanost při tom postihuje většinu jejich populace, a to často opakovaně a s delšími periodami trvání v porovnání s majoritní skupinou. Vlivem těchto okolností značná část z nich předjímá trvalou závislost na sekundárním a neformálním trhu práce a na sociálních dávkách.⁹⁸

Nabídka míst v šedé ekonomice, jež využívá Romy jako lehce dostupnou pracovní sílu v kombinaci se sociálními dávkami se jim samotným jeví jako relativně výhodou alternativou, a tak pobídky pro většinu mladé generace ke vzdělávání nejsou dostatečně silné. Současné politiky v oblasti vzdělávání, proti diskriminačním opatřením, opatření v oblasti trhu práce a podpora pro zvýšení účasti romských jednotlivců samotných na veřejné politice nejsou ani dostatečně důrazná a masivní, ani nekorespondují v řadě případů příliš s potřebami jich samotných. Příčinou daného stavu je patrně zejména skutečnost, že potřebná opatření se jeví na jedné straně dost náročná, nemají však příliš velkou legitimitu a podporu na straně majoritní společnosti, politických reprezentací a institucí státní opory. V rámci svého pracovního uplatnění na trhu práce si dobře uvědomují požadavky majority na jejich asimilaci a jsou do značné míry připraveni je přijmout, proto aby se například pracovním uplatnili a zlepšili svůj životní standard. Proto lze očekávat zlepšování postavení romských příbuzenských skupin na trhu práce, a tím zároveň zlepšování celkové sociálně ekonomické situace a společenského klimatu, byť jen u části romské komunity.⁹⁹ Zde je ale nutno připomenout, kdo Rom je a kdo není. Za Roma se považuje především člověk, který se k této národnosti hlásí¹⁰⁰, proto tyto osoby se můžou začleňovat mezi občany jak majoritní, tak i minoritní společnosti.

Různorodý pohled na problematiku vysoké nezaměstnanosti Romů je pouze částí rozdílného života jednotlivých romských skupin a majority. Rozdílnosti mezi těmito skupinami se dále odvíjí především od rozdílností vnímání hodnot a priorit, vycházejí především

⁹⁷ SIROVÁTKA, Tomáš. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. Sociální studia. Brno: FSS MU, 2003, roč. 3, č. 10, s. 11-34. ISSN 1212-365X. str. 11-13

⁹⁸ SIROVÁTKA, Tomáš. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. Sociální studia. Brno: FSS MU, 2003, roč. 3, č. 10, s. 11-34. ISSN 1212-365X. str. 19

⁹⁹ Tamtéž str. 33

¹⁰⁰ <https://odmaturuj.cz/sociologie/romove-v-cr/>. 28-12-2012

z odlišného pojetí života, která mohou způsobovat vzájemná nepochopení. Velké rozdíly mezi jednotlivci romských komunit jsou a majoritní skupinou jsou rozdíly mezi kulturami, v pojetí vnímání rodiny, vzájemných vztahů uvnitř rodin, odlišného přístupu k bydlení, povahové zvláštnosti romských jednotlivců, názorů na výchovu a vzdělání romských dětí, vnímání romského jazyka a odlišných kulturní vzorců chování a další.

Všeobecně by se daly vztahy mezi majoritní skupinou a romskými příbuzenskými skupinami popsat jako chronicky napjaté, které občas propukají v projevy otevřeného nepřátelství. Což ale není vždy pravda, existují také přátelské vztahy mezi jednotlivci i skupinami. Přesto se ale občas cítí v majoritní společnosti jako cizinci, neuznávají naše hodnoty a ve státní moci vidí spíše nepřátelé než ochránce. K diskriminaci romského etnika u nás dochází a je prakticky nepostihnutelná. Jednotlivci romských skupin jednání na institucích prožívají negativně, cítí se v ohrožení a jako občané druhé kategorie. Jedním z důsledků je segregace. A od pocitu bezmocnosti nebývá daleko k agresí. Tradiční životní cyklus Romů se ale v posledních letech mění, bohužel jsou pod vlivem nejružnějších tlaků jej měnit spíše nuceni. Z tohoto důvodu je dobré poznat tradiční způsob života, ačkoli doznal velkých změn, tím lépe Romům lépe porozumět. Na negativní důsledky špatné integrace romské etnické menšiny doplácí příslušníci jednotlivých romských skupin, ale zároveň i většinová společnost.¹⁰¹

3.1.13 Vyhodnocení hypotézy

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, zda nezaměstnanost Romů je vyšší než nezaměstnanost majoritní komunity, což je způsobeno nižším postavením ve společnosti, dosažením nižšího vzdělání a menší důvěrou zaměstnavatelů v jejich pracovní potenciál.

V rámci vyhodnocení tohoto výzkumu bych hypotézu rozdělila na dvě části. V první bych se věnovala srovnání nezaměstnanosti Romů a majoritní společnosti a ve druhé části postavení minoritní skupiny Romů na trhu práce.

Nezaměstnanost romské komunity je opravdu o dost vyšší oproti ostatním. Přesná statistická čísla v rámci diskriminace nejsou k dispozici. Ale odhady pracovníků na Kosteletku, které s nezaměstnaným občany pracují, uvádějí, že Romové tvoří 1/3 nezaměstnaných a z toho 1/3 tvoří muži a 2/3 ženy, neboť ženy jsou často na mateřské dovolené a v domácnosti, dalším

¹⁰¹ <https://odmaturuj.cz/sociologie/romove-v-cr/>. 28-12-2012

důvodem je, že se pro ně práce hůř shání. S tímto názorem souhlasili i romští respondenti a oslovení zaměstnavatelé.

Další část hypotézy se také potvrdila. Vyšší nezaměstnanost Romů souvisí s jejich nižším postavením ve společnosti, dosažením nižšího vzdělání a menší důvěrou zaměstnavatelů v jejich pracovní potenciál. Tento pohled zastávali všichni oslovení personalisté a zaměstnavatelé. Romští respondenti svoji situaci viděli odlišně. Vyšší nezaměstnanost Romů nižší postavení ve společnosti si uvědomovali, ale omezení pracovních příležitostí v důsledku nižší kvalifikace nepřipouštějí. Vidí v tom diskriminaci ze strany zaměstnavatelů, a to jak při výběrových řízeních, tak i v rámci pracovního procesu a v kolektivu na pracovišti.

4 ZÁVĚR

Hlavním cílem bakalářské práce byla analýza názorů Romů a zaměstnavatelů na problematiku zaměstnanosti romské komunity. V rámci dílčích cílů jsem chtěla zjistit, jak na problematiku romské nezaměstnanosti pohlízejí vybraní zaměstnavatelé a zástupci romské menšiny. Zároveň jsem se zabývala názory a návrhy řešení k snížení nezaměstnanosti.

V rámci lepšího porozumění vzájemným odlišnostem jsem se v teoretické části věnovala představení romské minority, jejímu historickému vývoji, kultuře, hodnotovému systému, uplatnění na trhu práce, příčinám a důsledkům nezaměstnanosti, nezaměstnanosti v Kostelci nad Orlicí.

V rámci metodologické části byla představena kvalitativní strategie výzkumu. Jako metodu pro zjišťování dat jsem zvolila polostrukturované rozhovory. Část otázek byla pro zaměstnavatele i pro romské respondenty stejná, část odlišná, tak abych docílila názorů obou skupin na stejnou problematiku.

Poslední část bakalářské práce tvořila empirická část, ve které jsem vyhodnotila výsledky provedeného výzkumu zjištěných v jednotlivých rozhovorech. Názory na danou problematiku mají romští respondenti i zaměstnavatelé v rámci skupin podobné. Ale názory mezi zaměstnavateli a romským etnikem jsou odlišné, vše jsem podrobně popsala ve shrnutí výzkumné části.

Cílem celé společnosti by mělo být, aby se názory romského etnika a zaměstnavatelů, co nejméně odlišovaly. Došlo by k lepší integraci romské minority, tím by se zlepšilo jejich postavení ve společnosti, k nižší nezaměstnanosti na trhu práce, k vyššímu vzdělání a kvalifikaci. Tím by se lépe žilo, jak majoritní, tak minoritní společnosti. Je špatné podléhat předsudkům a podle některých zástupců minoritních skupin odsuzovat celou etnickou menšinu. Zároveň je nutné jak romské menšině, tak ostatním minoritním skupinám v České republice, umožnit uchovat jejich vlastní identitu, neboť všichni lidé mají stejné právo na rovnocenný život, sociální status, finanční soběstačnost, vzdělání a sociální podmínky. Tato problematika je v 21. století v rámci globalizace, transkulturní komunikace a střetu civilizací čím dál aktuálnější. Každý člověk, ať je z jakékoli etnické skupiny, ať už majoritní či minoritní společnosti, žijící kdekoli na zeměkouli, si zaslouží být osobností, mít svoji hodnotu a úctu.

POUŽITÁ LITERATURA

Tištěné zdroje

- BAKALÁŘ, Petr. Psychologie Romů. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-180-8.
- BALVÍN, Jaroslav. Filosofie výchovy a metody výuky romského žáka. Praha: Radix, 2008. ISBN 978-80-86031-83-5.
- BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. Konstrukce sociální reality. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-46-1.
- BUDILOVÁ, Lenka, JAKOUBEK, Marek. Cikánské skupiny a jejich sociální organizace. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-178-9.
- BUDILOVÁ, Lenka, JAKOUBEK, Marek. Romové a Cikáni – neznámí i známí. 1. vyd. Voznice: Leda, 2009. ISBN 978-80-733-5119-9.
- BUCHTOVÁ, Božena, ŠMAJS, Josef, BOLELOUCKÝ, Zdeněk. Nezaměstnanost, 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4282-3.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-485-4.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit. 3. nezměněné vyd. Olomouc: nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7067-905-0.
- JAKOUBEK, Marek. Konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-7067-952-2.
- KOLEKTIV AUTORU. Romové – O Roma: Tradice a současnost – Angoder the akának. Brno: Svan Moravské zemské muzeum, Muzeum romské kultury, 1999. ISBN 80-85956-14-4.
- KOL. Romano džaniben/jevend 2007. 1. vyd. G plus G Romano džaniben o.s., 2008.
- KUCHAŘ, Pavel. Trh práce. 2007, ISBN 978-80-246-1383-3.
- LACKOVÁ, Elena. Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. 3. vyd. nezměn. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-872-5620-6.
- LAKATOS, Menyhért. Krajina zahalená dýmem 1. opr. vyd. Praha: Dauphin, 2007. ISBN 978-80-727-2113-9.
- MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. ISBN 80-86429-08-3.
- NAVRÁTIL, Pavel. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.
- NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 1. vyd. Olomouc, 2005. ISBN 80-86488-20-9.
- PEČÍNKA, Pavel. Romské strany a politici v Evropě. Brno: Doplněk, 2009. ISBN 978-80-723-9243-8.

SIROVÁTKA, Tomáš. Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi. Sociální studia. Brno: FSS MU, 2003, roč. 3, č. 10, s. 11-34. ISSN 1212-365X.

SIROVÁTKA, Tomáš a Petr MAREŠ. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí. Sociologický časopis/Czech Sociological Review. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, roč. 42, č. 4, s. 627-655. ISSN 0038-0288.

SOCIOKLUB, Romové v České republice (1945–1998). 1. vyd. Praha: vyd. Sociopress, spol. s. r. o., Praha, 1999, ISBN 80-902260-7-8.

STEWART, Michael. Čas cikánů. Brno, Olomouc: Barrister Principal, 2005. ISBN 80-7364-017-1.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-648-9.

ŠOTOLOVÁ, Eva. Vzdělávání Romů. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1909-5.

Internetové zdroje

HOMOLEK, Karel. O romském holocaustu, vzdělávání Romů a Dělnické straně. Brno, 27.2.2010 14:46, (ROMEIA). Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zpravy/karel-holomek-o-romskem-holocaustu-vzdelavvani-romu-a-delnicke-strane>

HOLOMEK, Karel. Inkluze ve vzdělávání je totéž, co rovnost. 21.4.2017 11:00. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/publicistika/komentare/karel-holomek-inkluzw-ve-vzdelavani-je-totez-co-rovnost>

Kostelec nad Orlicí. 9.4.2004. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/kostelec-nad-orlici-8085322>

Většina Romů vystěhovaných z ubytovny v Kostelci je u příbuzných. 12-05-2005. Dostupné z: <https://romove.radio.cz/cz/clanek/20600>

Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí. Dostupné z: <https://suz.cz/co-delame/provoz-zarizeni/pos-kostelec/>

NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 1. díl: Člověk si tu občas připadá, jako by byl z jiné planety. 20.7.2015, 12:16. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-clovek-si-tu-obcas-pripada-jako-by-byl-z-jine-planety>

NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 2. díl: Očima romských dětí: Češi nás hážou do jednoho pytle. 21.7.2015, 11:13. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-ocima-romskych-deti-cesi-nas-hazou-do-jednoho-pytlew>

NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém městě 3. díl: Ředitel základní školy: Rušení praktických škol není rozumným řešením. 22.7.2015, 12:12. Dostupné z: <https://www.romea.cz/cz/publicistika/rozhovory/zivot-romu-na-malem-meste-iii-reditel-zakladni-skoly-ruseni-praktickych-skol-neni-rozumnym-resenim>

NEUHÖFEROVÁ, Michaela. Život Romů na malém 4. díl. Vychovatelky z romské družiny mají jasno – v praktické škole jsou děti šťastné. 23.7.2015, 10:55. Dostupné z: <https://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zivot-romu-na-malem-meste-4-dil-vychovatelky-z-romske-druziny-maji-jasno-v-prakticke-skole-jsou-deti-stastne>

Kostelec nad Orlicí, oficiální internetové stránky. Komunitní centrum.
<https://www.kostelecno.cz/komunitni%2Dcentrum/ds-1289/p1=15721>

Většina Romů vystěhovaných z ubytovny v Kostelci je u příbuzných. 12-05-2005 - ČTK.
<https://romove.radio.cz/cz/20600>

<https://odmaturuj.cz/sociologie/romove-v-cr/>. 28-12-2012

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dílčí výzkumné otázky pro Romy:

Respondent č.1: Jiřina

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?
 - *„Špatně, nemůžeme sehnat práci, říká se, že máme hodně dětí a jsme nespolehliví, ale to není pravda, jen nás diskriminují, líní nejsme, pracuji celý život. Doma dělám dost.“*
 - *„Na úřadu práce to je stejné jako jinde, nikdo nás za nic nemá, práci nám nechtějí dát.“*
 - *„Všude je jen diskriminace.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?
 - *„Je pro nás málo práce, chtěla jsem jít někam uklízet, ale většinou vzali někoho jiného, buď měla má méně dětí nebo vezmou cizinku, důvodů je hodně, ale pravý jen jeden, ten neřeknou (paní Jiřina myslela, že je romské etnicity – poznámka autora práce).“*
 - *„Říkají, že to mám zkusit příště, ale už tam nepůjdu. Šla byste někam, kde by Vás nechtěli a dívali se na Vás jako...?“*
- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?
 - *„Nás všech, občas práci mám, ale většinou ne a moje holka taky práci nemá, teď má dvě děti, ale chtěla se učit kuchařkou, bavilo jí to. Kluk teď 2 měsíce pracuje, ale taky po škole rok nepracoval. Prý nemá žádné zkušenosti, ale někde začít musí.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?
 - *„Máme málo peněz, někdy nemám na nájem, pak si stěžuje bytný, že nás vystěhuje.“*

- *„Dětem nemůžu koupit to, co ostatní.“*
 - *„Nikam nejezdíme a mezi bílými si připadáme méněcenní.“*
 - *„Když nemám práci, považují mě bílí jako méněcennou, v zaměstnání a všude, naši ne.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
 - *„Dát nám práci.“*
 - *„Aby nás ostatní nediskriminovali a nedívali skrz prsty.“*
 - *„Aby nám město pomohlo, lepší bydlení, bydlí nás 7 ve dvou místnostech, je to hrozný.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Jak vnímáte problematiku zaměstnanosti u své osoby?
 - *„Já už jsem několikrát pracovala, uklízela v nemocnici, pod městem zametala, v létě jezdila do Synkova na jablka (vesnice 10 minut od Kostelce nad Orlicí, jsou tam sady a nabízejí sezonní práce-poznámka autora práce). Teď se hlásím do jedné úklidové služby, chodí uklízet fabriky a kanceláře, prý nás černý zaměstnávají, že mám šanci, tak jsem zvědavá, jak to dopadne. Vždycky chvíli práci mám, pak ne a zase ji sháním. Radši bych měla něco na stálo.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** Jakou práci byste chtěl dělat a co od ní očekáváte?
 - *„No co, že budu mít práci a peníze, já mám děti velké, ale doma bydlí holka a má 2 malé děti, tak ji chci pomoci.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor se zaměstnavatelem?
 - *„U pohovoru to šlo, většinou dobrý, ale pak mě nevezmou, vezmou někoho jiného. Proto dokud mě nevezmou, tak jim nevěřím.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
 - *„Diskriminace, jste černí, nechtějí Vás, přijde bílá a vezmou ji, prý má větší vzdělání a pracovní zkušenosti, oni si nějaký důvod vždycky najdou.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?

- *„No stát, dostal nás do této situace, tak ať nám pomůže.“*

Respondent č.2: Dušan

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?

- *„Berou nás jenom na podřadné práce, pak máme málo peněz a prý bereme jen dávky.“*

- *„Nikdo nás nechce zaměstnat, pak na pohovoru, že jo, jo, že se ozvou a pak vezmou někoho bílého a někdy se ani neozvou.“*

- *„Práci chci, ale už jim nevěřím, vždycky to pak dopadne stejně.“*

- *„Ale hodně mých známých si práci shání samo, někde někomu pomáhají, ale to je většinou jen na krátko.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?

- *„Jsme černí a nespolehliví.“*

- *„Prý nejsem vyučený.“*

- *„Dojždět za pár korun nikam daleko nebudu a tady je práce málo.“*

- *„Taky jsem občas marodil, tak mě vyhodili, ale každý je někdy nemocný, ale když je to Rom, tak řeknou, že je to pořád, teď už jsem zdravý.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?

- *„Skoro celé rodiny se to týká a ti co práci mají, bojí se, aby o ni nepřišli.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?

- *„Nedostatek peněz, nemůžeme dětem i sobě koupit to, co ostatní, peníze stačí jen na jídlo a nájem, a to ještě jen někdy, když mám práci, ale teď co pracuji je to lepší.“*

- *„V práci se na mě dívají jak na cikána, sledují mě a bojí, se abych něco neukradl, ale to ti noví, ti, u těch co mě znají dýl je to lepší.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
 - *„Ať nám město sežene práci a lepší bydlení.“*
 - *„Aby děti mohli chodit do školy s bílými, ne že jsou černí a musí do zvláštní školy.“*
 - *„Máme právo žít jako ostatní a chodit do práce.“*
 - *„Jděte se podívat na stavbu, jsou tam sami cizinci a technika, dřít to byla naše práce a do fabriky mě nevezmou, že jsem starej, cikán a že bych se to nenaučil. To jen člověk slyší, že už vybrali někoho jiného a že příště. Člověk tam jde jednou, po druhý a pak už mě to nebaví. Tak ať se stát postará, když nám práci nedá.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Jak vnímáte problematiku zaměstnanosti u své osoby?
 - *„Já jsem většinu života dělal a skoro pořád ve stavebnictví, uklízel jsem, nosil materiál, kopal jsem základy, většinou jsem byl zaměstnanec, až teď mě donutili na živnost. Ale ono mi to vlastně ani nevadilo, měl jsem víc peněz (menší odvody státu-poznámka autora práce). Teď jsem marodil s nohou a měl jsem malou nemocenskou, tak bych zase chtěl jít do práce, prý teď na jaře práce bude dost.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** Jakou práci byste chtěl dělat a co od ní očekáváte?
 - *„Zase do stavebnictví, dělal jsem tam celý život, nic jiného neumím.“*
 - *„Peníze, uznání.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor se zaměstnavatelem?
 - *„Jo dobrý, dokud jsem nedělal na živnost, dali mě smlouvu na dobu určitou, pak prodlužovali, pak na zimu propouštěli, na jaře už mě vzali jen živnost. Pohovoru se nebojím.“*
 - *„U pohovoru se ptali, co umím, čím jsem vyučen, zdravotní stav, musel jsem vyplnit jejich dotazník, životopis nechtěli.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
 - „Asi že jsou černí, myslí si o nás, že nic neumíme a že jsme líní.“
 - „A pak když mají někoho jiného, tak mu dají přednost.“
- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?
 - „Asi stát, aby nemusel platit dávky. Hlavně nějak motivovat zaměstnavatele, aby nás taky zaměstnávali. Proč berou cizince a nás ne?“

Respondent č.3: Verián

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?
 - „Špatně, nikdo nás nechce zaměstnat, všichni dávají přednost bílým.“
 - „Většina rodiny nemá práci nebo jen občas.“
- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?
 - „Že jsem černý.“
 - „Mám jen základní školu.“
 - „Nechtěli mě do party, že radši někoho bílého.“
- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?
 - „Týká se to všech Romů.“
- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?
 - „Máme málo peněz.“
 - „Dávky práci nenahradí“.
 - „Máme špatné bydlení, ve 2 místnostech nás bydlí 7.“
- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
 - „Sehnat pro nás práci, do fabriky berou Ukrajince a my práci nemáme.“

- *„Ať nešikamují naše děti ve škole, pak tam budou dýl chodit, ale když se na ně dívají jak na černé a pořád na nich hledají chyby, tak je to nebaví. Mám základku a taky mi to stačí.“*
- *„Stát, ať nám pomůže, kvůli němu nemáme práci.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Jak vnímáte problematiku zaměstnanosti u své osoby?
 - *„Když jsem byl po škole, tak jsem práci nehledal, až pak asi po roce jsem se byl zaevidovat na úřadu práce, mí rodiče taky nepracovali, ale doma jsem se nudil, sehnal jsem práci ve stavebnictví, tam jsem byl 2 roky, pak jsem se tak chvílku plácal a jen občas někde něco dělal, většinou načerno. Pak jsem se znovu zaevidoval a dělal různé pomocné práce, moc mě to nebavilo, ale chtěl jsem, měl jsem děti. Lopata mě nebavila a stejně žádnou jinou práci cikán na stavbě nenajde. Tak jsem to tak různé střídal a teď jsem v evidenci a sháním práci. Raději bych šel někam do fabriky než do stavebnictví dělat kopáče, tak se účastním výběrových řízení, třeba to dopadne.“*
 - *„Peníze a aby mě nebrali jako cikána, nejsme všichni stejní“*
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** Jakou práci byste chtěl dělat a co od ní očekáváte?
 - *„Jak jsem říkal, stavebnictví mě nebaví, radši bych nějakou stabilnější práci ve fabrice, ale maximálně na 2 směny. Máme 5 dětí, chci být s rodinou.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor se zaměstnavatelem?
 - *„Byl už jsem na hodně pohovorech, některé si už nepamatuji, ale většinou to pořád bylo to samé, jo, jo, jo a pak si vzali někoho bílého. Jen na jednom to bylo lepší, před 3 lety, to byla lepší doba na shánění práce. Měli málo lidí, tak mě vzali, ale všichni měli pracovní smlouvu na půl roku, já jen na 3 měsíce a pořád mi ji prodlužovali. Proč nejsou stejná pravidla pro všechny, tak jsem se naštvál a po roce a půl odešel. Při pohovoru se ptali, co jsem dělal, jakou bych práci chtěl, jaký bych chtěl peníze, zdravotní stav, musel jsem vyplnit dotazník, prý ho vyplňují všichni. Teď jsem byl zase na výběrku ve fabrice, docela to šlo, ale dokud mě nevezmou, tak jim nevěřím.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
 - *„Když jste bílý, tak jste prý chytřejší, tak vás vezmou, ale když nemám napsaný životopis, hned jsem méněcenný a mě psát nebaví. Jediný možná je to, že mi dají míň peněz, to nezjistím, nevím, kolik berou ostatní. Vadí mi to mi nevadí, ale co mám dělat, nesnáším, když se na Vás dívat skrz prsty, to se na to můžu vykašlat...“*
- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?
 - *„No stát, práci nám dát nechťejí, když jsme černí, radši si vezmou Ukrajince, tak ať se o nás postarají, i naše děti chtějí jíst.“*
 - *„A když ne stát, tak město, stejně na nás dostanou peníze.“*

Příloha 2: Dílčí výzkumné otázky pro zaměstnavatele:

Respondent č.1: Firma 1

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?
 - *„Vnímání Romů na pracovním trhu je složité, na jednu stranu je člověk zaměstnat chce, ale na druhou, proč by je zaměstnával, když s nimi má více práce a může sehnat lidi spolehlivější a zodpovědnější. Někdy do práce přijdou, někdy zaspí, občas nějaké konflikty mezi nimi či s ostatními. Je to těžká otázka, nepotřebujeme vyšší vzdělání, ale spolehlivost jo.“*
 - *„Ale víme, že jejich situace je složitá a neuspokojivá. Snažíme se je dlouhodobě zaměstnat, ale někdy to vyjde a někdy ne. Většinou je práce dlouhodobě nebaví, chtějí něco jiného, ale diskriminace, kterou se pořád tady ohánějí, myslím, že v tom není. Prostě někteří lidé v práci vydrží dýl a někteří ne, i když zde platy nejsou vysoké, tak očekáváme vykonanou práci.“*
 - *„Vyšší šanci na práci a na trhu práce mají ti integrovaní než ti neintegrovaní žijící ve velkých skupinách, ti se víc přikládají k nezaměstnanosti, způsobeno nevhodnými návyky.“*

- *„Větší šanci na práci by měli asi v oblastech, které je baví, např. hudba, umění, zábava, jsou často talentovaní, ale bohužel vyniknou a prosadí se jen ti nejlepší.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?
 - *„Vzdělání, málokdo z Romů má učební obor, případně maturitu. Je pravda, že ti s vyšším vzděláním pracují jinde, ne v úklidové firmě. Ti bez vzdělání končí u podřadných prací.“*
 - *„Trpělivost, přizpůsobivost, dlouhodobá chuť pracovat, někteří klienti vymrzují, že buzerujeme a pořád kontrolujeme, ale i my musíme vyjít vstříc investorům, tím pádem i oni nám.“*
 - *„Vztah Romů k práci ovlivňuje rodina, pokud rodiče pracují, tak i děti, vidí to doma, že je to normální a běžné chodit do práce, ale když z rodiny to nikdo nedělá, tak je to vlastně marné, po čase je to také přestane bavit. Člověk se jim ale vlastně ani nediví. Někteří samozřejmě pracovat chtějí, ale jak je poznat. A to si už myslíme, že máme dost zkušeností a poznáme, kdo pracovat chce a kdo ne. Snažíme se Romy zaměstnávat hodně let, ale úspěšnost víc než 50 % nemáme. Ale někteří z nich jsou opravdu učenliví a snaží se pracovat.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?
 - *„Je to celospolečenský problém, dokud budou mít peníze od státu a stát bude za ně bude vše platit, nebudou nuceni pracovat o sebe se sami starat. Ale to nejsou pouze Romové, hodně lidí i „bílých“ je na dávkách a při tom by práci sehnali, tak jako všichni občané tohoto státu.“*
 - *„Tím je to problém celé společnosti, z našich daní se dávky vyplácejí.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?
 - *„Mají finanční problémy.“*
 - *„Špatné bydlení.“*
 - *„Nikdo je neuznává a nechce zaměstnat, když nadiktují, kde všude pracovali nebo si nemůžou vzpomenout, kde pracovali v loňském roce, to je pak těžké.“*
 - *„nejdou příkladem svým dětem.“*
 - *„Protože nemají vzdělání a zaměstnání, nikdo je nechce zaměstnat a uznávat. Děti nechodí do škol nebo jen občas, Romové mají dostatek volného času,*

pořekávají a jsou náchylnější „k neřestem“, mají dřív sex, svoje děti, popíjejí alkohol a v důsledku stoupá kriminalita.“

- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
 - *„Nevím, co vše by bylo potřeba, ale pro začátek by stačilo jim dávat šance možnosti uplatnění na trhu práce. Kdyby je víc firem zaměstnalo, určitě by to bylo lepší, snažili by se lépe začleňovat do společnosti.“*
 - *„Snažit se u nich podporovat vzdělání jak u dětí, tak u dospělých.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Podporujete zaměstnanost Romů ve Vaší firmě?
 - *„Myslím, že jo, snažíme se je zaměstnávat, jak ženy, tak muže a na věk nehledíme. Někteří vydrží, někteří ne. Z těch, co nevydrželi asi půlka odchází sama, že už je to nebaví a ta druhá půlka jsou odejítí, většinou kvůli neomluvené absenci a drobným krádežím“.*
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** O jakou práci Romové mají zájem?
 - *„Když se k nám hlásí, tak už většinou počítají s tím, že budou uklízet.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor s Romem?
 - *„Když někoho přijímáte na úklidové práce, tak s ním žádný velký pracovní pohovor neděláte. Spíš je takový krátký rozhovor, při kterém Vám vyplní dotazník, který obsahuje osobní údaje a my se o něm dozvěděli nějaké informace. Ale přesto k němu často Romové přistupují laxně, nepřijdou včas, nemají občanský průkaz anebo si nemůžou vzpomenout, kde pracovali dřív. Moc toho nechceme, ale tohle by mohli mít připravené.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
 - *„My se snažíme Romy nediskriminovat, ale byl rozdíl před 3 lety, kdy jsme měli lidí málo, pak jsme brali téměř všechny, u kterých jsme viděli snahu pracovat. Ale teď už si zase můžeme trochu vybírat. Pak už opravdu záleží, jak se nám líbí u pohovoru a zda v minulosti pracoval.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?
 - *„Určitě by měla být větší podpora státu. Zaměstnávat tyto lidi, je složitější, jak na administrativu, finance, proto by stát místo navyšování dávek, měl podporovat zaměstnavatele, kteří tyto lidi zaměstnávají. Nějaký takový projekt běží, ale měl by být ve větším rozsahu, s více těmito pracovními místy“.*

Respondent č.2: Firma 2

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?
 - „*Jako velmi složitou a problematickou, malé procento z nich má vzdělání.*“
 - „*Je to ale také způsobenou jejich mentalitou, způsobem života, částečně i jejich vytlačením ze společnosti, tím i jejich uzavření do svých komunit.*“
 - „*Zkouší hledat práci a když se jim to nedaří tak to vzdávají, tím ztrácejí pracovní návyky a radši berou dávky.*“
 - „*Ale hodně Romů pracuje na černo nebo na dohody.*“
 - „*Vysoká nezaměstnanost Romů je také způsobena důsledkem předsudků o nich, člověk se jim bojí věřit, nemůžete se na ně, proto radši zaměstnáte cizince, protože si myslíte, že odvede lepší práci. Samozřejmě někdy to pravda je, někdy není, je to individuální.*“

- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?
 - „*Vzdělání, mentalita, způsob života např. nedodržování hygienických návyků, alkohol, drogy...*“
 - „*Nechtějí se učit další práce, nové technologie, potřebují vyšší dozor.*“
 - „*Často nemají peníze, chodí prosit o zálohy na plat.*“

- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?
 - „*Celospolečenský problém.*“
 - „*Ale integrování a vzdělanější Romové žijící v menších skupinách mají vyšší šance se ve společnosti i na trhu práce uplatnit.*“

- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?
 - „*Pro společnost větší finanční náklady.*“
 - „*Pro Romy nezačlenění do společnosti, finanční problém a ostatní s tím spojené, trestnou činnost, krádeže, násilí.*“

- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
 - „*Vzdělávat celé rodiny a motivovat je k pracovním výkonům např. v pracovních skupinách.*“

- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Podporujete zaměstnanost Romů ve Vaší firmě?
 - *„Ano pracujeme, na stavbách se hodí. Od založení firmy zde máme jednu romskou partu, která se již převážně obnovila a pak hodně romských občanů zaměstnáváme na živnost. Je tedy pravda, že do zaměstnavatelského poměru si bereme lidi až když se nám osvědčí a sami chtějí. V rámci živnostníku se nám jich hodně protočí, ale to nám nevadí, nemáme s nimi administrativní práce.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** O jakou práci Romové mají zájem?
 - *„Běžné práce na stavbě, výkopové práce, pomocné stavební práce. Ale naše parta už je tak zkušená, že dokáže i složitější stavební práce a je na ně spoleh. Ale když je někdy pošleme na novou stavbu, tak se na ně dívají s pochybnostmi. Ale jsou pracovití, mají mít nárok na práci stejně jako ostatní a stejné mzdy, v tom žádné rozdíly nejsou. Dle odvedené práce náleží odměna. Jediný problém, který s nimi je, že ke konci měsíce chtějí zálohy na mzdy, ale když jsou spolehliví a mají odpracováno, většinou jim zálohu dáme.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor s Romem?
 - *„Výběrová řízení s pohovory praktikujeme spíš s technickoadministrativními zaměstnanci. Ale u lidí, kteří jdou pracovat na stavbu, je jen dá se říct formální. Když nemají životopis, dostanou dotazník a pokud to nejsou fluktuanti, tak je většinou vezmeme. Většina z nich živnost ale nemá, tak je doporučíme romské stavební firmě a ta je zkusí, zda se osvědčí. Ty, co přijmeme, pošleme na stavbu, když něco umí, zařadí se mezi zedníky, když neumí, ale mají snahu se jednak něco naučit a jednak pracovat, jsou z nich přidavači. A rozhodně nerozlišujeme, zda to jsou Romové, či ne. Teď máme na stavbách i spoustu Ukrajinců a Slováků.“*
 - *„Ale čeho si u pohovoru všímáme, tak chování člověka, aby nebyl moc emoční, a čistoty, jak lidé přistupují k sobě, tak i k věcem cizím. Často se nám to osvědčilo.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
 - *„Jednoznačně ve vzdělanosti, většina Romů má buď základní nebo praktickou školu, ani o vyučení nemají zájem a tím pádem se necítí vzdělávat i v budoucnu.“*
 - *Dále z minulé otázky chování a čistota a když hned u výběrového pohovoru líčí, co ho všechno bolí, tak to nemá cenu, ten si přišel jen pro razítko.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?
 - *„Celá společnost, jak státní podpora, tak ale i je potřeba uplatnit v práci důslednost, kontrolu nad nimi.“*
 - *„Ale také je lépe motivovat, aby si nějak uvědomovali, že když budou chodit do práce, budou se mít lépe.“*
 - *„Jejich vyčleněním ze společnosti se nic nevyřeší. Spíše je zapojovat do aktivit celé společnosti a neustále s nimi pracovat a vzdělávat je, tím myslím celé rodiny, aby se sami chtěli aspoň částečně integrovat.“*

Respondent č.3: Firma 3

- **Dílčí výzkumná otázka 1:** Jak vnímáte situaci Romů na trhu práce?
 - *„Jako složitou a přijde mi již mnoho let neměnnou. Za socialismu museli pracovat a šlo to, nyní nemusí, tak jich většina nepracuje. Ale samozřejmě to není obecné, někteří se snaží, ale mají to těžší než my. jako ve společnosti, ale někdy mi to připadá, že jim to stačí a nesnaží se žádné změny.“*
 - *„Hlavně se moc nechtějí žádné změny, nové práce, než na co byli zvyklí, hůř se přizpůsobují a podřizují, mají rádi svoji svobodu.“*
 - *Častěji jsou s nimi problémy na pracovištích např. ve vztazích s kolegy, to pak s fluktuací snižuje výnosy firmy.“*
 - *„Nereagují na trh práce.“*
 - *„Často s nimi nechtějí ostatní zaměstnanci pracovat.“*
 - *„Jejich situace je neuspokojivá, ale připadá mi, že jim stačí.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 2:** Jaké faktory a jakým způsobem ovlivňují možnosti uplatnění na trhu práce?
 - *„Vzdělání, málokdo z nich si udělá učební obor případně maturitu. Tím skončí u podřadných prací a tam pak vydrží tak den dva. Obdobné to je i u dělnických profesí, kde je čím dál složitější manipulace se zařízením, vyvíjejí se nové technologie a vznikají nové pracovní postupy. A u nás, aby mohl ke stroji, musí mít výuční list, to většinou nemají“*
 - *„Špatná pracovní morálka.“*
 - *„Výbušné a hlučné chování, pak s nimi ostatní nechtějí pracovat.“*

- **Dílčí výzkumná otázka 3:** Považujete vysokou nezaměstnanost Romů za individuální či celospolečenský problém?
 - *„Je to celospolečenský problém, dokud budou mít peníze od státu a stát bude vše za ně platit nebudou donuceni se starat o sebe sami jako všichni občané tohoto státu.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 4:** Jaké spatřujete důsledky vysoké nezaměstnanosti Romů?
 - *„Protože nejsou zaměstnaní a děti nechodí do škol mají dostatek volného času, poplakují se, popíjejí alkohol a v důsledku stoupá kriminalita.“*
 - *„Stěžují si, že mají málo peněz, špatné bydlení, nižší úroveň života.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 5:** Jaká by byla řešení ke snížení romské nezaměstnanosti?
 - *„Nevím, co vše by bylo potřeba, ale pro začátek by stačilo je dostat do práce a děti do škol, aby ta další generace měla lepší vzory.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 6:** Podporujete zaměstnanost Romů ve Vaší firmě?
 - *„Naše firma je i zaměstná. Máme jich zde několik a zcela bezproblémoví, během času zapadli do kolektivu a dnes už je kolegové berou jako všechny ostatní.“*
 - *„Ale s novými je často spojená vyšší fluktuace a my požadujeme dodržovat docházku, výkon, slušné chování a čistotu na pracovišti. Takže to vypadá asi takto. První den přijdou, projdou školením, lékařskou prohlídkou a vyfasují pracovní oděv a boty, druhý den nastoupí do práce a zjistí co práce obnáší a že je to dřina a od třetího dne o nich nevíme, ale to neplatí jen u romské komunity i naši jsou takoví, ale menší procento. „Na druhou stranu se ale o práci v naší firmě nezajímají.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 7:** O jakou práci Romové mají zájem?
 - *„O žádnou.“ Lehčí je odpovědět obráceně, určitě ne o úkolovou, nenormovanou, tak už spíš ve stavebnictví, v zemědělství, sezonní práce, ženy v úklidových firmách.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 8:** Jak vnímáte pracovní pohovor s Romem?
 - *„Pohovory na dělnické pozice nejsou dlouhé, maximálně 20 minut. Po uchazeči chceme životopis, když nemá, tak vyplňuje náš dotazník.“*
 - *„U pohovoru také chceme určitou připravenost na pohovor, aby věděli, co se zde dělá, co by měli či chtěli zde dělat oni.“*

- *„A samozřejmě sledujeme chování uchazeče, jak vypadá, mluví, verbální i neverbální chování. To je s Romy někdy těžké, často jsou emoční a bouřliví hned při pohovoru.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 9:** V čem spočívá nižší úspěšnost Romů při výběru do zaměstnání?
 - *„U nás určitě vzdělání, požadujeme aspoň technické vyučení. A těch míst úklidových a pomocných máme málo.“*
 - *„V mentalitě Romů, jsou jiní, mají rozdílné názory, některé pro nás podstatné věci jsou pro ně nedůležité např. dlouhodobé plány fabriky je vůbec nezajímají.“*
- **Dílčí výzkumná otázka 10:** Kdo by se měl víc podílet na řešení nezaměstnanosti Romů?
 - *„Stát, a to už od nejmenších dětí až po celé rodiny.“*